صيغ العقود للمحقق الثاني الكركي انار الله برهانه

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله كثيرا كما هو اهله والصلوة والسلام على رسوله محمد وآله وبعد فهذه جملة كافلة ببيان صيغ العقود والايقاعات اذ كان لا بد منها لمن احتاج الى شيء منها من المكلفين لتوقف حصول الامور المطلوبة منها شرعا على الاتيان بها على الوجه المعتبر الذي ثبت كونه مثمرا لحصولها دون غيره من الوجوه فان نقل الملك عن عين والمنفعة واباحة البضع وقطع سلطنة النكاح والزام الذمة البريئة بشيء من الحقوق واسقاط ما في الذمة انما يكون بالطرق المبينة لذلك شرعا دون مجرد القصد والتراضي من المتعاملين والمتناكحين الا ترى ان المرأة لو رضيت بالوطء لم يحل ذلك وان كانت خلية من الموانع وصاحب المال لو قصد نقله الى غيره لم يكف ذلك ولم ينتقل المال عن ملك المالك وكذا لو اتى كل منهما بغير اللفظ المعتبر لذلك شرعا تلك حدود الله فلا تعتدوها واعلم ان العقد صيغة شرعية بين اثنين يتخاطبان بها ولو بالقوة يترتب عليها انتقال ملك او سقوط حق او حل فرج او تسلط على تصرف والعقود عقد البيع والقرض والرهن

العقود

والصلح والضمان والحوالة والكفالة والوديعة والعارية والوكالة والسبق والرمي والجعالة والشركة والمضاربة والاجارة والمزارعة والمساقاة والهبة والصدقة والعمرى والحبس والوقف والوصية والنكاح والكتابة ونحو والعقد على الجزية ويدخل في حكم ذلك الخلع والمبارات وهي ثلثة اصناف لازم من الطرفين باعتبار اصله وهو الذي لا يتسلط على فسخه الا بسبب اجنبي وذلك البيع والصلح والضمان والحوالة والكفالة والاجارة والمزارعة والمساقاة والسبق والصدقة والعمرى والحبس والوقف والنكاح والرمي ولازم من احدهما خاصة وهو الذي لا يتسلط على فسخه من طرف اللازم الا بسبب اجنبي وذلك الرهن فانه لازم من طرف الراهن جائز من طرف المرتهن ويلحق به الخلع والمبارات فان الزوجة لما كان لها الرجوع في البذل وكان للزوج الرجوع معه فهي في قوة الفسخ فهما لازمان من طرفه جائزان من طرفها وغير لازم من احدهما وهو الجائز من اصله وحكمه تسلط كل منهما على الفسخ وقد يعرض لها اللزوم بعقد وبدونه يجري مجراه وهو باقي العقود والايقاع صيغة شرعية يكفي فيها الواحد يترتب عليها قطع وصلة او نقل ملك او استحقاق حق او عتق به او سقوط ذلك

اصناف العقد

حد الايقاع

فائده

ضح

الايقاعات

والايقاعات الطلاق والرجعة والظهار والايلاء واللعان
والعتق والتدبير والكتابة والايمان والنذور والعفو
والحجر والشفعة والحكم ويعلم ان الحجر للسفه والفلس
وغيرهما ضرب من الحكم وليس الاقرار من الايقاعات
لانه اخبار والمفهوم من الايقاعات كونها انشاءات

اقسام البيع

اما البيع فاقسام باعتبار النقد والنسيه في الثمن
والمثمن اربعة وباعتبار الاخبار براس المال
وعدمه اربعة وباعتبار وجوب مساواة الثمن
للمثمن وعدمه قسمان فهذه عشرة اقسام بعد التداخل
فمنها يعلم ان فيها تداخلا وهذه هي النقد والنسيه والسلف
وبيع الكالي بالكالي وبيع المرابحة والمواضعة والتولية
والمساومة وبيع الربوي وغيره ومن ذلك الصرف
وينقسم البيع باعتبارات اخر الى اقسام منها بيع
الغرر ومنه بيع الملاقيح والمضامين وبيع الحصاة والملامسة
وغير ذلك والبيع المعلق على شرط او صفة وبيع
الشرط ومنه بيع خيار الشرط الذي منه بيع [illegible]
والبيع المشتمل على اشتراط رد الثمن او مثله في مدة
معلومة واسترجاع المبيع وبيع البراءة من عيب
معين او عيوب معينة او سائر العيوب وبيع
الثمر قبل ظهورها عاما او ازيد مع الضميمة وبدونها
وبيعها بعد الظهور قبل بدو الصلاح وبيع المزابنة

والمحاقلة

والمحاقلة وبيع العرية وبيع الرطبة والتقبيل للشريك
واعلم انه لا بد في كل عقد لازم ولو من احد الطرفين من
وقوعه باللفظ الصحيح العربي فلا يقع بيع الا اذا
لم يعلم المتعاقدان او احدهما ذلك وشق تعلمه عادة
ولا بد من وقوع الايجاب والقبول بلفظ الماضي
وتقديم الايجاب على اصح القولين وفورية القبول
بحيث لا يتخلل كلام اجنبي ولا سكوت طويل في العادة
ولا يضر التنفس والسعال ونحو ذلك بخلاف العقود
الجائزة ويشترط ايضا ايقاعها بالالفاظ الصريحة
في بابها فلا يقع البيع بلفظ الاجارة والنكاح وبالعكس
فان صراحة كل من هذه الالفاظ في غير بابها منتفية
ويشترط في الايقاعات ايضا وقوعها باللفظ الصحيح
العربي مع الامكان ويشترط صراحته في بابه ايضا
فلو اوقع البيع بغير ما قلناه وعلم التراضي منهما كان
معاطاة لا يلزم الا بذهاب احد العينين وكذا
القول في الاجارة ونحوها بخلاف النكاح والطلاق

اشارة الاخرس

ونحوهما فلا يقع اصلا **فائدة** يكفي اشارة الاخرس
الدالة على ارادة صيغ العقود والايقاعات ويترتب
عليها اثرها وكذا العاجز عن النطق لمرض ونحوه

بيع النقد وهو بيع الحال بالحال

فصل النقد هو بيع الحال بالحال سواء كان
معه شرط او لا وسواء كان الشرط خيارا او سقوط
خيار وصيغته بعتك او شريتك او ملكتك

هذا المتاع المعين او الموصوف الفلاني بعشرة دراهم
او بهذه العشرة دراهم او بهذا الثوب او بثوب صفته
كذا فيقول قبلت او ابتعت او شريت او اشتريت
او تملكت ونحو ذلك ولابد في الموصوف ثمنا ومثمنا
من وصفه بصفات السلم ولو كان معينا غائبا
كالدابة الفلانية ولم يكن راه الاخر فلابد من ذكر
اوصافها الموجبة لرفع الجهالة عنها ومتى كان
احد المتعاقدين وكيلا جاز التصريح في الايجاب
والقبول بذلك فيقول بعتك بالوكالة عن فلان
ويقول الاخر في القبول لموكله قبلت لموكلي فلان
ولو لم يصرح احدهما بالوكالة كفى القصد لكن لا يعلم
ظاهرا ونرجع عن الموكل اولا الا باخبار القاصد
ولا يفيد ذلك تحمل الشاهد الا على اقرار المقر
ولو اراد شرط شيء كتاجيل دين حال او رهن
بدين او ضمين قال بعتك هذا بكذا وشرطت
عليك تاجيل دينك الفلاني الى سنة او شرطت
لك تاجيل دين الفلاني الى سنة او شرطت رهن
كذا بدين كذا او تضمين فلان كذا او شرطت سقوط
خيار المجلس من الجانبين مثلا او سقوط خيار العيب
او خيار الرؤية كذلك او شرطت لنفسي الخيار
مدة سنة او لك او لي ولك او بعتك بشرط استيمار
زيد الى سنة او بشرط اني متى رددت الثمن

اومثله

او مثله الى سنة استرجعت المبيع ونحو ذلك او شرط
البراءة من عيب كذا او كذا او بالبراءة من جميع العيوب
على الصحيح القولين او بعتك ثمرة البستان الفلاني
الموصوف بكذا او منضمة الى ثمرة سنتين مثلا او منضمة
الى شيء الفلاني او بعتك هذه الاشجار وثمرتها
فانه يصح فيهما وان لم يكن قد ظهرت كما لو باعها حاملا
وضم اليها الحمل ولو خرص العرية بتغار مثلا
قال بعتك ثمرة هذه النخلة بتغار تمر موصوف
بصفات كذا وذكر صفات السلم ان كان
التمر مضمونا والا اشار الى معين **فصل** بيع
النسيئة هو بيع معين او مضمون في الذمة بالثمن
مؤجل وصيغته بعتك هذا المتاع بعشرة دراهم
واجلتك في الثمن الى شهر وكلما سبق من الشروط
والاصالة والوكالة ات هنا انه يشترط في الاجل
هنا وفي كل موضع يذكر كونه محروسا من احتمال
الزيادة والنقصان لكونه غير معين في حد ذاته
فلا يصح التاجيل بادراك الغلات وقدوم المسافرين
ونحو ذلك **فصل** بيع السلف هو بيع موصوف
في الذمة الى اجل بثمن حال معين او مضمون وهو
مقابل النسيئة ويشترط ذكر الصفات التي لها دخل
في تفاوت القيمة بسبب تفاوت الرغبات

بيع النسيئة

بيع السلف

فصل

وقد ذكر الفقهاء لكل نوع من الانواع التي يكثر دورانها
ويجوز فيها السلم صفاتا مخصوصة على طريق التقريب ليطلف
ليستعلم منها ما يجب ذكره في العقد من صفات ما لم يتعرضوا
اليه ويجب ايضا ان يذكر موضع التسليم اذا كان المتعاقدان
بصدد مفارقة موضع العقد قبل التسليم كما لو كانا غريبين
مجتازين ولكن الاصحها والاحوط ذكره مطلقا ويعتبر في
السلم ما سبق من كونه محروسا عن الزيادة والنقصان
وتسليم الثمن قبل التفرق والايجاب للسلم يقول اسلفتك
او اسلمت اليك من المشتري وبعتك وملكتك وما يجري
مجراه من البائع فلو كان المسلم فيه حنطة قال اسلمت اليك
كذا في تغار حنطة يوسفية عراقية حمراء كبيرة الحب جيد له
جيده صريبه نظيفة الى شهر مسلمة في موضع كذا فيقول
البائع قبلت ولو ابتدأ البائع بالايجاب فقال بعتك
تغار حنطة يوسفية الى اخرها بكذا مؤجلة الى كذا اسلمه
في موضع كذا فقال المشتري قبلت صح والمرجع في ذكر
الاوصاف الى العرف فكل وصف تختلف الاغراض بسببه
وتزيد القيمة وتنقص باعتباره زيادة يعتد بها يجب التعرض
اليه وغيره لا يجب ذكره وجميع ما سبق ذكره من الشروط
والخيارات هنا والظاهر انه لا يجري في السلم اشتراط
البراءة من العيوب لانه لا بد من ذكر الاوصاف التي لها دخل
في تفاوت القيمة والسلامة من العيوب في المسلم فيه لكونه
معيبا مما تتفاوت به القيمة تفاوتا ظاهرا **فصل** بيع
الكالي بالكالي هو بيع الدين بالدين يجوز همزه وترك الهمز

اشتراط

بيع الكالي بالكالي

وقد ثبت

وقد ثبت في السنة المطهرة النهي عنه وكونه محرما
وصيغته ان يقول بعتك ديني على فلان بدينك على فلان
او بعتك ديني على فلان بعشرة دراهم مؤجلة الى
شهر فيقول قبلت ومنه ان يسلفه دينا له عليه
في شيء مما يجوز السلم فيه على اصح القولين كما اسلفه
العشرة التي في ذمته في تغار حنطة موصوفة
بصفات مؤجلة الى كذا اسلم في موضع كذا ولو دعت
الحاجة الى مثل ذلك اسلفه عشرة مقبوضة غير مقيدة
بكونها دينه ثم بعد تمام العقد وثبوت العشرة
في ذمة المشتري يقاصصه بها ولو باع الدين بمقبوض
حال جاز اذ لا يعد دينا والظاهر انه يصح ذلك
والمكان مؤجلا ما لم يحل **فصل** المرابحة هي البيع
برأس المال مع زيادة فلا بد فيه من الاخبار برأس
المال ان لم يكن المشتري عالما به وتحققه انه ان جرى
على ما وقع به الشراء للبائع ففي صيغته ان يقول بعتك
الاحسان بالثمن بعتك كذا بما اشتريته به وربح
عشرة او بعتك كذا بما اشتريته به وربح عشرة
او بعتك كذا بما بذلت من الثمن فيه الى اخر صيغ البيع
السالفة وهي شريتك وملكتك وللمرابحة صيغتان
اخريان احديهما ان يقول بعتك بما قام علي وربح
كذا او بما هو علي وربح كذا الثانية بعتك برأس
المال وربح كذا والفرق بين هذه الصيغ الثلث
ان الاولى لا تتناول الا الثمن خاصة فلو بذل

بيع المرابحة

مالاعمل فيه او عمل بنفسه فيه ما يبذل في مقابله
مال او لحقه مؤنة دلالة اذ نحوها لم يتناول شيئا
مع ذلك اللفظ وان احتج به قبل الصيغة وكذا
الثالثة على الاظهر القطيع ولما الثانية فانه يندرج
فيها جميع ما لحق من المؤن التي يقصد بالزامها الاسترباح
مثل اجرة الدلال والكيال والحمال والحارس والقصار
والخياط وقيمة الصبغ واجرة ختان المملوك وتطيين
الدار ونحو ذلك اذا بذل اجرة ذلك كله ولا بد ان يكون
تطيين الدار لا لكونها قد تجدد فيها منه ما يقتضي
التطيين وكذا اجرة العلف لو سمنها او كان القماش
مقطعا ولم يتجدد منه ومن ذلك اجرة البيت
الذي يحفظ فيه المتاع فانه من المؤن اللازمة
للاسترباح بخلاف المؤن التي بها بقاء الملك كنفقة
العبد الذي بها بقاؤه عادة فقد لها اجرة مسكنه
الذي لا بد منه وكذا كسوته الضرورية ومثله الدابة
فاجرة الاصطبل ومحل الدابة ونحو ذلك فالفرق
بين اجرة البيت التي يحفظ فيه المتاع ولعله مسكن
العبد واصطبل الدابة لا يكاد يتحقق خصوصا ان كان
استبقاء العبد والدابة ليس الا للتجارة نفسه ولو زاد
العلف على المعتاد للتسمين فهو مما يدخل وكذا اجرة
الطبيب اذا زال المرض ولم يكن حادثا في يده ولو عمل
شيئا من هذه الاعمال بنفسه او تبرع له متبرع فاراد
ادخالها في البيع قال اشتريته بكذا وعملت فيه ما يساوي

كذا

كذا ثم بعته بذلك وربح كذا واعلم ان بين الصيغ
الثلث السالفة فرقا اخر وهو ان الاولى تنصح بالحدث
لكون المتاع قد انتقل الى بايعه بشراء فلو انتقل
اليه بالصلح او بالهبة المشروطة بالعوض ونحو ذلك
لم يصح البيع مرابحة بالصيغة الاولى بخلاف الثانية
وينبه على ذلك ان المبذول عوض العمل اجرة مع
انه يندرج في قوله تقوم علي ولا يبعد في الثالثة
الجواز لو انتقل بالصلح وفي القرض والهبة المشروطة
بالعوض نظر ولا يخفى انه لا يصدق رأس المال
والثمن وما يقوم به المتاع الا في اتفاق بل به استقلاله
فما اصاب المتاع بالتقسيط اذا عرف البيع
على صفة انتفعه لا يعدوا صدقها والمعاطاة كالعقد
في ذلك كله **فصل** التولية هي البيع برأس
المال من غير زيادة ولا نقصان فلا بد من الاخبار
برأس المال الا مع العلم به والصيغة بمثل اشتريته
او وليتك هذا العقد كما في الدروس ولو قال
وليتك السلعة احتمل الجواز والقبول ان يقول
قبلت او توليت ويلزمه مثل الثمن الاول جنسا
وقدرا ووصفا ويشترط في التولية كون الثمن مثليا
ليأخذ المولى مثل ما بذل فلو اشتراه بعرض لم يجز
التولية واستثنى من ذلك بعض ما اذا انتقل العرض
من البائع الى انسان فولاه المشتري العقد وحكاه في التذكرة
عن بعض الشافعية وحكى ايضا ما لو اشترى بعرض

بيع التولية

وقال قام علي بكذا وقد وليتك العقد بما قام علي
او اراد المرئة عقد التولية على صداقها بلفظ القيام
او اراد الرجل التولية على ما اخذ من عوض الخلع ثم قيل
ان في ذلك وجهين للشافعيه وعندنا لا يجوز التولية
في هذه الاشياء ويجوز البيع لبعض المبيع تولية
بلفظ بعت ووليت بشرط تقييد البعض وبلفظ
نصفه سوى الثمن **فصل** في المواضعة هي المحاطة ماخوذه
من الوضع والمراد هنا ان يبيع براس المال ووضيعه
معلومه وهي كالمرابحه في الاحكام والصيغه الا انه يضيف
وضيعه كذا فيقول بعتك هذا بما اشتريته ووضيعة
كذا او بكم في المرابحه والمواضعه نسبة الربح والوضيعه
الى المال بان يقول بعتك براس المال وربح كل
عشرة درهما او وضيعه كل درهم كل عشرة **فرع**
لو كان الثمن مائة بعتك براس المال ووضيعه درهم
من كل عشرة فالثمن تسعون ولو قال ووضيعة
درهم لكل عشرة فالحط تسعة دراهم وجزء من احد
عشر جزء من درهم فيكون الثمن تسعين وعشرة
اجزاء من احد عشر جزء من درهم ولو قال بوضيعه
العشرة درهما احتمل كلا من الامرين لاحتمال ان
يكون الاضافه بمعنى من او اللام على ان يكون المراد
بوضيعه من العشرة درهما او للعشرة درهما وتخيل
ان الاحتمال الثاني لا ياتي لان العبارة لا تحتمله حيث
ان وضيعة العشرة درهما لا يكون الا في العشرة الدراهم

بيع المواضعة

دون باداه

من اجزاء الدرهم مدفوع لان اللفظ لا يدفعه من تقدير هو
اما بوضيعه كل عشرة درهما او بقياس وضيعة العشرة
درهما وما جرى هذا المجرى وكل من التقديرين محتمل
ولا ارجحية لاحديهما على الاخر **فصل** بيع المساومه
هي البيع وصيغته معلومه مما سبق وهذا احوط من باقي
الاقسام لما فيه من السلامه من الوقوع في الكذب تعمدا او غلطا
واما بيع الربا فلا ينفرد بصيغه انما يجب فيه التحرز من الربا
مع اتحاد الجنس وانتفا ما يجوز معه الزيادة كالانواع
والوجه وكذا الفرق في الصرف فانه لا يختص بصيغه
عن باقي اقسام البيع نعم يشترط فيه التقابض قبل
التفرق والسلامه من الربا ان اتحد الجنس من الجانبين
وكذا بيع الثمار والحيوان وبيع المزابنه هو بيع ثمرة
النخل بعد خرصها بقدر خرصها وان لم يشترط كون
الثمن منها ويلحق بها في ذلك ثمرة باقي الاشجار المثمره
وبيع المحاقله بيع الزرع بحب من جنسه وان خرص
وبيع بقدر خرصه سواء شرط الثمن من الزرع او كان
حب اخر على الاصح **فصل** تقع القبالة بين الشريكين
في الثمر او الزرع بان يخرص حصة احديهما فاخذه
ثم يقبلها من شريكه بخرصها فيقبل وهو عقد صحيح
لوجود النص عليها ولازم لان الاصل في العقود اللزوم
الا ما اخرجه الدليل وذلك قضيه كلام الاصحاب
وصيغتها قبلتك نصيبي في هذه النخل الثمره

بيع المساومة

بيع الربا

بيع المزابنة

بيع المحاقلة

معاملة القبالة بيع التركيبة

بكذا فيقول قبلت او تقبلت أو حكمها وصوب المصنف بطلانها
من الآخذ ولو تلفت فلا شيء ولو تلف البعض فان وفى
الباقي بمال القبالة والا سقط عنه بقدر ما نقص ومتى
زاد المخرص عن قدر مال القبالة فالزائد للمتقبل اباحه
ولو نقص اكمله وهل هذه عقد برأسه ام ضرب من الصلح
قال قدس سره بالثاني فيصح بلفظ الصلح والمتقبل
في ذلك لازم الى بايع الصلح على الاصح ولانه لا يبطل
بتلف المعوض [illegible] الفقيه وليس ببعيد ان يكون
عقدا برأسه **فصل** بيع الغرر فاسد كبيع الملاقيح
وهو بيع ما في بطون الامهات وبيع المضامين
وهو بيع ما في اصلاب الفحول وبيع الحصاة وهو ان يقول
ارم هذه الحصاة فعلى اي ثوب وقعت فهو لك بكذا
وبيع الملامسة وهو ان يبيع [illegible] شاهد على انه متى
لمسه وبيع المنابذة وهو ان يقول ان نبذته الي
فقد اشتريته بكذا والبيع المعلق على شرط وهو مجهول
الحصول عادة مثل بعتك ان دخل زيد الدار وعلى
صفة وهو معلوم الحصول عادة مثل بعتك ان طلعت
الشمس **تنبيهات** الاول المقبوض بالبيع الفاسد
لا يجوز التصرف فيه للقابض وهو مضمون عليه بمعنى
انه لو تلف او نقص بحال من الاحوال كان عليه ضمانه
ويضمن القيمي بقيمته يوم التلف وكذا زوائده
الثاني الشرط الواقع في العقد اللازم يجب ان يكون
لازما فلو امتنع المشترط من فعل الشرط كان للآخر رفع الامر
الى الحاكم ليجبره عليه لعموم قوله تعالى اوفوا بالعقود والشرط

بيع الغرر
بيع الملاقيح
بيع المضامين
بيع الحصاة
بيع الملامسة
بيع المنابذة
بيع المعلق على الشرط او الصفة

من جملة المعقود عليه ولقوله صلى الله عليه وآله المؤمنون
عند شروطهم الا من عصى الله ولا كراهة على الاصح وفي ثلث
الشرط عندهم تسلط الآخر على الفسخ **الثالث** لا يصح
اشتراط شيء من الثمن على غير المشتري فلو قال بعتك عبدك
عن فلان على ان علي خمسمائة مثلا فباعه كذلك
لم يصح لانه خلاف مقتضى البيع بخلاف ما لو قال
اعتق عبدك وعلي كذا او طلق زوجتك وعلي كذا
فانه اذا اعتق او طلق لزمه العوض فان ذلك لما كان
مما لم يكن معاوضة كان المبذول من باب الجعالة
ولو قال في الصورة الاولى ما قاله على طريق الضمان
فباع البايع العبد لزيد بشرط ان يضمن عمرو القدر
المذكور عنه صح البيع والشرط وكان بيعا بشرط
فصل تصح الاقالة فسخ وليست بيعا في حق
المتبايعين وغيرهما فلا يثبت بها خيار المجلس
ولا الشفعة لو كان المبيع شقصا مشفوعا وتصح
في المبيع والبعض مع بقاء السلعة وتلفها فيجب
المثل او القيمة ولا يصح بزيادة في الثمن ولا المثمن
ولا نقص في احدهما وصفتها ان يقولا تقايلنا
في بيع كذا او تفاسخنا او اقلتك فيقبل الآخر
ولو التمس احدهما فقال الآخر اقلتك فهل يكتفى
بالاستدعاء عن قبول الملتمس تردد فلا ريب
ان القبول اولى **فصل** القرض عقد جائز من الطرفين

الاقالة
القرض

ثم انه تملك العين مع رد العوض فمن المثلي المثل وفي القيمي
القيمة ولا بد فيه من ايجاب وقبول فاما الايجاب فلا بد
ان يكون بالقول فلا يكفي الدفع على قصد القرض من غير
لفظ في حصول الملك نعم يكون ذلك في القرض كالمعاطاة
في البيع تثمر اباحة التصرف فاذا تلف العين وجب
العوض والذي ينساق اليه النظر ان المعاطاة في البيع
تثمر الملكية المتزلزلة وتستقر بذهاب احد العينين او بعضها
ومقتضى هذا ان النماء الحاصل من المبيع قبل تلف شيء
من العينين يجب ان يكون للمشتري بخلاف الدفع
للقرض هنا فانه لا يثمر الا محض الاذن في التصرف
وان اجر الاتلاف فيجب ان يكون نماء العين للمقرض
لبقائها على ملكه اصلا ما وضعه هنا في تمليك
بخلاف الاول وصيغة الايجاب اقرضتك كذا
او ملكتك كذا وعليك رد عوضه ولا بد من هذا
القيد في الثاني دون الاول لان رد العوض جزء
مفهوم القرض بخلاف التمليك ومثله اسلفتك كذا
او خذه واصرفه وعليك رد عوضه او تصرف فيه وعليك
عوضه او انتفع به وعليك رد عوضه ونحو ذلك ولا بد من قبول
اما قولا كقبلت او اقترضت ونحوهما او فعلا كالاخذ
على قصد الرضا ولو بوكيله ويصح في عقد القرض اشتراط
ما لا ينافي مقتضاه كان يشترط رهنا او ضمينا به او بمال
اخر على الاصح والثاني بخلاف الشرط من زيادة في العين
او الصفة من زيادة الصفة مثل ان يشترط الدراهم الصحيحة
عوض

عوض المكسرة ولو عكس فشرط المكسرة عوض الصحيحة
لغى الشرط وصح القرض اما الاول فلان الزيادة
في القرض والنقيصة على حد سواء واما الثاني فلان
الرضا بالكسر يقتضي الرضا بالصحيح بطريق اولى
ويصح اشتراط قرض اخر في عقد القرض للمقرض
او المقترض ولا يعد ذلك زيادة لانحصار الزيادة
في زيادة العين والصفة ويصح اشتراط ايفاء
القرض في بلد اخر واذا طلب المقرض في غير بلد
الشرط او في غير بلد القرض مع عدم الشرط وجب
على المقترض الوفاء مع عدم الضرر ومع تحقق الضرر
بان يكون قيمة المثلي في موضع المطالبة ازيد في صيغة
الشرط مع ما سبق من صيغة القرض فالظاهر

الرهن

عقد لازم من طرف الراهن خاصة فائدته التوثق
للدين ليستوفي منه والايجاب فيه رهنتك هذا
على الدين الفلاني وعلى كل جزء منه وشرطت لك
ما يتجدد من نمائه يكون رهنا وان يوضع على يد
العدل الفلاني او ان يكون بيدك وان يكون وكيلا
في بيعه بعد شهر ونحو ذلك والقبول قبلت وارتهنت
ولا بد من عربيته ويجزي في الايجاب هذا وثيقة عندك
او هذا رهن عندك وكل ما يؤدي هذا المعنى ويشترط
وقوعه باللفظ العربي الصحيح الصريح مع القدرة
والتطابق بين الايجاب والقبول وعدم تاخر القبول
بما يعتد به في العادة وكونهما بلفظ الماضي الذي هو
صريح في الانشاء ولا ينعقد في ذلك صحته بهذا وثيقة

عندك لان اسم الاشارة يعم ما بعده مضمنا لهذا
المعنى وقد اطلقوا على الاكتفاء به هنا ولا يكفي شرط
الرهن في عقد البيع عن القبول لو اوجب الراهن
الرهن عقيبه بغير فصل ولو شرط فيه ان لا يباع
الا باذنه فلان مثلا او ان لا يباع الا بكذا ففيه تردد
وفي البطلان قوة ولو شرط عليه الرهن في بيع
فاسد فظن لزومه ورهن فله الفسخ ومثله ما لو ابرأت
زوجها الزوج بظن صحة الطلاق فتبين الفساد
او وهب من صاحبه بظن صحة الهبة الاولى ونحو
ذلك ويعقد الرهن قابل الشروط اذا لم يكن
منافية لمقصود العقد ولم يثبت في الكتاب
ما يقتضي منعها فلو شرط ان لا يباع اصلا لم يصح
لمنافاته مقصود الرهن وكذا لو شرط بيع العبد
المسلم من كافر ولو شرط دخول النماء المتجدد
في الرهن صح ولا يدخل بدونه على الاصح كالا يدخل
الموجود ولو رهن الى مدة معينة على انه ان لم يقبضه
في الاجل كان مبيعا فكل من الرهن والبيع فاسد
وليس مضمونا في المدة لانه رهن فاسد بخلاف
ما بعدها فانه مبيع فاسد. ومن الاصول المقررة
ان كل عقد يترتب على صحيحه ضمان العين المقبوضة
به على القابض مع فرض انها لو تلفت كان تلفها
منه يضمن بفاسده وكل عقد لا يضمن بصحيحه لا يضمن
بفاسده وينبغي اذا رهن مع الدين ان يضمن على
كل جزء منه حذرا من تطرق احتمال الانفكاك باداء شيء منه
وان يشترط لصحة الرهن قبض المرتهن للعين المرهونة

ع

قاعدة كل ما يضمن بصحيحه يضمن بفاسده

على اصح القولين **الصلح** عقد لازم من الطرفين
شرع لقطع تنازع المختلفين وهو على انواع
صلح بين المسلمين واهل الحرب على ترك الحرب
الى امد تقتضيه المصلحة وصلح بين اهل العدل
واهل البغي وصلح بين الزوجين اذا خيف الشقاق
بينهما بتولية الحكمين من اهلهما وصلح بين المختلفين
في المال وقد يجري بين المتعاملين لنقل عين
او منفعة من غير ان يسبق خصومة والصيغة فيه
متقاربة في الايجاب صالحتك على ما استحقه في ذمتك
من جميع الحقوق الشرعية بكذا او لو قال الآخر
صالحتك على ما استحقه في ذمتي من جميع الحقوق
الشرعية بكذا صح ولو اراد الصلح لقطع المنازعة
ظاهرا خاصة قال صالحتك على قطع المنازعة
بيني وبينك من جهة كذا بكذا ويجوز الصلح مع
الاقرار والانكار والصلح اصل في نفسه وليس فرعا
على شيء من العقود على الاصح الا انه يفيد فائدة
عقود عدة **الاول** البيع وذلك فيما اذا كان
بيان ان عين فادعاها او ادعى دينا
في ذمته فاقر فصالحه على العين او الدين بما يتفقان
عليه فان الصلح هنا بمنزلة البيع في نقل الملك ومثله
ما اذا صالحه على عين او دين ابتداء من غير سبق
خصومة بما يتفقان عليه عندنا **الثاني** الاجارة
وذلك فيما اذا كان المصالح عليه منفعة كما لو كان
لاحدهما عند الآخر عين او دين او منفعة فصالحه

على منفعة فان الصلح هنا يفيد فائدة الاجارة
الثالث الابراء والحطيطة وذلك فيما اذا كان
له في ذمته دين فيقر به ثم يصالحه على اسقاط بعضه
واعطاء بعض وهو هنا يفيد فائدة الابراء الرابع
الهبة وذلك فيما اذا ادعى عليه عبدا او دارين
مثلا فاقر له بهما وصالحه منهما على احدهما فانه يفيد
فائدة الهبة الخامس العارية وذلك اذا ادعى
عليه دارا مثلا فاقر له بها فصالحه على سكناها
سنة فان الصلح هنا يفيد فائدة العارية والاصح
ان الصلح اللازم فليس لصاحب الدار الرجوع
خلافا للشيخ ويجب في الصلح التخلص من الربا الواجب
التخلص منه في البيع على الاصح فلو اتلف ثوبا
قيمته دينار ثم صالحه مالكه على دينارين لم يصح
لكان النقد الغالب هو جنس ما صالح به بخلاف
ما اذا اتحد الجنس واستويا بان كان دراهم
ودنانير ويصح الصلح على حق الشفعة لاسقاطه
وعلى حق التحجير واولوية سكنى المدرسة ونحوها
وعلى اسقاط اليمين والخيار وعلى اجراء الماء
المحتاج على سطح الغير مدة معلومة ويجب الاشتراط
في عقد الصلح كما يجب في البيع الضمان عقد
ثمرته نقل المال من ذمة المضمون عنه الى ذمة
الضامن وصيغته ضمنت لك ما تستحقه في ذمة
زيد او تحملت لك او تكفلت او التزمت او انا
ضامن او ضمين او زعيم واما ما يدل على القبول
قبلت او رضيت او كفلت ونحو ذلك ولو قال

او ذكر

الضمان

اخرس او اصم لم يكن ضامنا ولا يكفي الكتابة حالا
مع القدرة على النطق ولا التلفظ بالصيغة بغير العربية
مع القدرة عليها الى غير ما سبق بيانه مما يعتبر في العقود
اللازمة ويجوز الضمان حالا ومؤجلا فان شرط اجلا
وجب كونه مضبوطا لا كحصاد او الغلات ونحوهم انحاء
ولو شرط ما لا ينافي مقتضى العقد صح ولم يفسد الشرط صح
ولزم كاشتراط الخيار مع تعيين المدة وكاشتراط الاداء
من مال بعينه فيبطل لو تلف بغير تفريط في وجه وصيغة
الضمان التي حل المشروط فيه الخيار ما سبق مع اضافة ما يدل
على اشتراط الخيار كقوله ضمنت لك ما على كذا وشرطت لنفسي
الخيار شهرا مثلا او وذلك وشرطت الاداء من مال فلان
ونحو ذلك وضمان العهدة قد يكون للبائع على المشتري
بان يضمن الثمن الواجب بالبيع قبل تسليمه وضمانه
عهدته ان ظهر عيب بالنسبة الى الارش وما يحق
ونقص الصنجة فيه الحوالة عقد ثمرته تحويل
المال من ذمة الى ذمة وصيغة العقد كل لفظ يدل
على النقل والتحويل مثل احلتك على فلان بكذا فيقول
قبلت او احتلت ومثله تملكت ونحو ذلك او الذي له
اتبعتك المطلوب الصيغة ويشترط فيه كل ما يشترط
في العقود اللازمة من الايجاب والقبول وكونهما
بالعربية ونحو ذلك مما يشترط في باقي العقود الكفالة
عقد ثمرته التعهد بنفس من عليه الحق وامكان
ذلك الحق الحضور الى مجلس الحكم وصيغته قريبة
من صيغة الضمان فانه تعهد بالمال والكفالة بالنفس

الحوالة

الكفالة

فبقوله ضمنت لك احضاره اما مطلقا او الى شهر او الى
الفلان او التزمت باحضاره او انا كفيل حالا او مؤجلا
لكن مع ضبط الاجل واطبق الاصحاب على انه اذا قال
انا كفيل به على ان لم احضره كان على كذا لزمه الاحضار
خاصة ولو قال انا كفيل على ان على كذا الى كذا ان لم احضره
لزمه المال خاصة ولا يخفى ان لابد من القبول والشروط
الواقعة في هذا العقد يلزم اذا كان جائزة في عقد من العقود
اللازمة **الوديعة من العقود الجائزة** ثمرتها الاستنابة
في الحفظ ويكفي في الايجاب كل لفظ دل على الاستنابة
ذلك ولا يتعين له لفظ ولا عبارة مخصوصة ويكفي
في القبول ما دل على الرضا من قول او فعل ولا يشترط
فوريته ومتى شرط الحفظ على وجه مخصوص فخالف
لم يكن له الحفظ الا على ذلك الوجه **العارية**
عقد جائز من الطرفين ثمرتها تسويغ الانتفاع بالعين
مع بقائها اما مطلقا او مدة معينة ولا يتعين لها لفظ
بل كل ما دل على هذا المعنى كاف في ذلك ويكفي القبول
الفعلي وكل ما يشترط فيها من الشروط الجائزة نافذ ومنها
اشتراط الضمان على المستعير **الجعالة** عقد جائز
من الطرفين ثمرتها استحقاق المال المجعول او المقدر
شرعا او عرفا في مقابل عمل مقصود محلل ولا بد
من صيغة ويكفي في ايجابها ما دل على العمل المخصوص
بعوض مثل من رد عبدي او دخل داري او بنى جداري
او رد عبدك من بلد كذا او فعل كذا فله كذا او فله عوض
والقبول يكفي فيه الفعل ولكل منهما الفسخ قبل الشروع

في العمل ولكن لابد له اما بالنسبة الى ما مضى من العمل
فان فسخ الجاعل لا يسقط استحقاق قدر من العمل
الاجارة عقد ثمرته نقل المنفعة خاصة بعوض
معلوم متمول والايجاب اجرتك او اكريتك
الدار الفلانية شهرا بكذا او ملكتك سكنى هذه
الدار شهرا بكذا ولا تنعقد بلفظ العارية ولا البيع
بل يكون اجارة فاسدة ولابد من القبول وهو اللفظ
الدال على الرضا كقبلت واستأجرت ونحوه ولما
كان هذا من العقود اللازمة من الطرفين اعتبر فيه ما اشترط
في العقود اللازمة مثل فورية القبول وكونهما
بالعربية ويصح اشتراط ما لا ينافي مقتضى العقد
من الشروط السائغة المطلوبة حتى الخيار ويلزم
الشرط **المزارعة** معاملة على الارض بحصة من نمائها
زرعها والايجاب زارعتك او عاملتك على هذه
الارض او سلمتها اليك للزرع وما اشبه هذه
نصف سنة على ان لكل منا نصف حاصلها
مثلا والقبول قبلت ونحوه وهو عقد لازم من الطرفين
يبطل بالتقايل ويعتبر فيه ما يعتبر في العقود اللازمة
ويصح اشتراط السائغ الذي لا ينافي مقتضى العقد
ولا يقتضي جهالة ولو شرط مع الحصة شيئا من ذهب
او فضة جاز على كراهة **المساقاة** معاملة على اصول
الاشجار ثابتة بحصة من ثمرها وما يخرج من الثمر وهي

عقد لازم من الطرفين يبطل بالتقايل والايجاب
ساقيتك او عاملتك او سلمت اليك هذا البستان
لتعمل فيه مدة كذا على ان لك نصف ثمرته مثلاً
وما جرى هذا المجرى ولا بد من القبول لفظاً ويصح
بالاشارة المفهمة كما سبق **الشركة** عقد جائز من
الطرفين ثمرته جواز الاذن في التصرف بين اشتراك
مالهما بحيث لم يتميزا والصيغة قولهما اشتركنا وما
جرى مجراه فيجوز لكل منهما التصرف بما فيه الغبطة
ولو اختص احدهما بالاذن جاز له التصرف خاصة
ومع الاطلاق في الاذن يتصرف مع الغبطة كيف شاء
متى شاء ولو قيد بوقت او موضع او قصد لم يجز
مجاوزته ويجوز اشتراط سائغ ولو شرط التفاوت
في الربح مع تساوي المالين او التساوي فيه
مع تفاوتهما فالاصح البطلان الا ان يختص ذو الزيادة
بالعمل او بما يزاد فيه **القراض** عقد جائز
من الطرفين ثمرته جواز التجارة بالنقد بحصة
من ربحه والايجاب قارضتك او ضاربتك
او عاملتك على هذا المال او المال الفلاني
على ان الربح بيننا نصفين مثلاً والقبول ما دل
على الرضا ومهما شرط ما فيه من الشرط الجائز
من البيع على جهة مخصوصة في جهة معينة او على
شخص معين او الى امد معين لم يجز للعامل مجاوزته

الشركة

القراض

الوكالة

الوكالة

الوكالة عقد جائز من الطرفين ثمرته الاستنابة
في التصرف والايجاب كل لفظ دل على الاستنابة
في التصرف ومثله استنبتك او وكلتك او فوضت
اليك ان تبيع او تشتري كذا بكذا مثلاً او اعتق عبدي
او زوجني من فلانة او طلقها ونحو ذلك ولو قال
الوكيل وكلني على ان افعل كذا فقال نعم او اشار
بما يدل على ذلك كفى في الايجاب والظاهر ان
سائر العقود الجائزة كذلك ويكفي في القبول
كل ما يدل على الرضا من قول او فعل ولا يشترط فوريته
وينفسخ بفسخ كل منهما فاذا فسخ الموكل اشترط
علم الوكيل ولكن لا يشترط علم الموكل لو رد الوكيل
وبعزله يبطل جواز التصرف بالاذن بحاله وان
لم يكن وكيلاً ويجب اتباع ما يشترطه الموكل من
الشروط الجائزة وغيرها ويلزم الجعل لو شرطه
فاتى الوكيل بالعمل الذي بذل الجعل في مقابله
السبق والرمي عقد لازم من الطرفين على الاصح
القابلين ويشترط فيه ما اشترطت فيه من العقود
اللازمة والايجاب عاملتك على المسابقة على هذين
الفرسين ويعين ما يركبه كل منهما ومسافة كذا ابتداؤها
ابتداؤها وانتهاؤها على ان من سبق منا كان له هذه
العشرة المبذولة من بيت المال او من اجنبي او العشرة
التي بذلها احدنا او كان من كل منهما فتداخلا عشرة ولو كان

المسابقة والرماية

بينها محلل قال على ان من سبق منهما فالمحلل كان له ذلك
والقبول ما دل على الرضا لفظا ولو كان رميا قال عاملتك
على المراماة من موضع كذا الى الغرض الفلاني عشرين
رمية عن قوس كذا دفعة جنسه بحيث يتساويان
فيه وكذا السهم على ان من بادر منا الى اصابة خمس
من عشرين كان له كذا فيقول قبلت ولو اطلق العقد
لم يتقيد بمبادرة ولا محاطة حمل اطلاقه على المحاطة
والتحقق نضل احدهما عن الاسلاك الا ان رمي به
فائدة **الوقف** عقد يفيد تحبيس الاصل واطلاق
المنفعة واللفظ الصريح وقفت وحبست
وسبلت قبل والاولى اعتبار ضم ما يدل على الوقف
اليها مثل لا يباع ولا يوهب ولا يورث واما حرمت
وتصدقت وابدت فلا بد من اقترانها بما يدل صريحا
على الوقف ويشترط القبول اذا كان الشخص الموقوف عليه
اما اذا وقف على جهة عامة ففي اعتبار القبول ممن له
ايها قول والاعتبار اولى ولا بد من القبض ممن يعتبر
قوله في صحة الوقف باذن الواقف ولا يشترط فورية
انما يشترط فوريته القبول كما يشترط في العقد ما اشترط
في العقود اللازمة ويكفي في المسجد ان يقول جعلت
هذه البقعة مسجدا اذا صلى فيه شخص صلوة صحيحة
على قصد القبض باذن الواقف ويكفي صلوة الواقف
بنية القبض وقبض الحاكم بالتخلية المشهور قبض

امثاله

امثاله ويصح الاشتراط ما لا ينافي مقتضى العقد اذا
كانت نفعا واذا تم الوقف فلو اضطر لم يبطل بالتقايل
والتفاسخ عند الاحوال **السكنى والرقبى والعمرى**
عقد لازم ثمرته تسليط الساكن على استيفاء المنفعة
المدة المشتركة وان كانت مقرونة بالعمر فهي عمرى او
بالاسكان فهي سكنى او مدة معينة فهي رقبى ومبادئها
والمقصود واحد ولا بد من ايجاب سكنتك او اعمرتك
او ارقبتك هذه الدار مثلا مدة عمرك او عمري
او شهرا وقبول وهو ما يدل على الرضا من الالفاظ
التي سبقت بجزمه ويعتبر عربيته وكونها بالعربية
الى غير ذلك من الشروط وصيغة الحبس حبست
عليك كذا امدة حياتك فيقول قبلت **الصدقة**
تصدقت عليك او على من كان كذا فيقول قبلت
وهما لازمان من الطرفين فيشترط فيهما ما سبق
الهبة عقد يفيد انتقال الملك وهو على قسمين
لازم او ايلائه الى اللزوم والايجاب وهبتك ملكتك
واهديت اليك هذا وكذا اعطيتك وهذا لك
والقبول قبلت ونحوه **الوصية** عقد ثمرته تمليك
العين او المنفعة بعد الموت والايجاب اوصيت
لكذا او افعلوا كذا او اعطوا فلانا بعد وفاتي او لفلان
كذا بعد وفاتي او جعلت له كذا ولو قال عينت له
كذا فهو كناية انما ينعقد مع النية والقبول انما يكون
بعد الموت ولا يشترط القبول لفظا بل يكفي الفعل
الدال عليه **النكاح** عقد لازم من الطرفين وهو دائم

السكنى والعمرى والرقبى

الصدقة

الهبة

الوصية

النكاح

ومتعه وصيغة الانم زوجتك وانكحتك او متعتك نفسي
بالف درهم مثلا ولو كان العاقد وكيلها قال زوجتك موكلتي الى
اخر ما ذكر ولو كان العاقد وكيل الزوج قالت زوجت نفسي من موكلك
ولا يقول زوجتك نفسي بخلاف غير النكاح من العقود فانه يصح
ان يقال للوكيل بعتك والفرق ان الامر في النكاح مبني على الاحتياط
التام وحل الزوج لا يقبل النقل ولو كان العاقد الوكيلين قال
وكيلها زوجت موكلتي من موكلك والقبول قبلت التزويج ويصح
قبلت وحده وكذا كل لفظ يدل على الرضا بالايجاب ولو كان
العاقد وكيل الزوج قال قبلت لموكلي ومتى كان العاقد وكيل
احد الزوجين او وليه فلا بد من تعيينه بما يرفع الجهالة لا بالاشارة
او بالاسم المميز او بالوصف المانع للاشتراك وصيغة المتعة
زوجتك او انكحتك او متعتك نفسي او ابنتي او موكلتي فلانة
بقية هذا اليوم هذا الشهر مثلا بعشرة دراهم فيقول قبلت الى اخر ما سبق ولو قال
للولي زوجت بنتك من فلان بكذا فقال الولي نعم على قصد الانشاء
ايجابا فقال الزوج قبلت فالاصح عدم الانعقاد ولو تقدم
القبول على الايجاب فالاكثر على جوازه ولا بد من ايقاعه بالعربية
مع القدرة وكونه بلفظ الماضي كسائر العقود اللازمة ولو لم
يذكر المهر في العقد صح في غير المتعة ولا ينعقد النكاح بغير الالفاظ
الثلاثة وصيغة التحليل احللت لك وطء فلانة او فحللته او جعلتك
في حل من وطئها ولو اراد تحليل مقدمات الوطء خاصة كالنظر
واللمس والتقبيل قال احللت لك النظر الى بدن فلانة او لمسها
او تقبيلها والاصح الاقتصار على لفظ التحليل فلا يتعدى الى
الاباحة ولو كانت لشريكين وكلا في التحليل واحدا او قال
كل واحد منهما احللت لك وطئها ولا يكفي ان يقول احللت
لك وطء حصتي ولا بد من القبول ولفظه مثل ما سبق ويعتبر مع
اطلاق الشريكين قبوله للتحليل كالقول ولا يشترط تعيين المدة
بل يكفي الاطلاق ويستصحب حكمه الى ان يمنع واذا احل الوطء
حلت المقدمات دون العكس ويجوز ان يجعل عتق امته
صداقها فيعتقها ويتزوجها ويجعل العتق مهرها ولا فرق بين تقديم

العتق

العتق والتزويج وصيغته اعتقتك وتزوجتك وجعلت
عتقك مهرك وفي اشتراط قبولها تردد واشتراطه احوط
وفي قول قوي انه يكفي عن الايجاب تزوجتك وجعلت مهرك
عتقك من دون ان يقول اعتقتك وصيغة الفسخ في النكاح
بالعيب وبالعتق ونحوهما فسخت النكاح الذي
بيني وبين فلان او فلانة او ما ادى هذا المعنى وفي نكاح العبد
لامة مولاه فسخت عقدكما او امر كل واحد منهما باعتزال الاخر
وعقد النكاح باق قال الشروط السائغة التي تنافي
مقتضى العقد فانه يجب الوفاء منها ان وقع في ضمن العقد
ومتى اراد اشتراط شيء من الاجناس من النقود وصف ما اشترط
بصفات السلم وهو ما يرفع الجهالة ولو اشترط قيمته
من النقد واشترطه في العقد ونحوه **الطلاق** لا بد فيه من
اللفظ الصريح وهو انت او هذه او فلانة او زوجتي طالق
ولا يقع بغير هذا اللفظ مثل انت طالق او الطلاق او من
المطلقات او طلقت فلانة ولو قيل للزوج طلقت فلانة فقال
نعم لم يقع وان قصد الانشاء ولكن لا يقع بالكناية وان قارنتها
النية مثل انت خلية او برية او حرام او اعتدي ولا يقع بالاشارة الا من
الاخرس العاجز عن النطق كالاخرس ولا بالكتابة مع القدرة على النطق
نعم لو كتب العاجز عن النطق النية وقع ولو قال انت طالق لرضا
فلان فان قصد الغرض صح لا اقتضائه التعليق وان قصد
التعليق بطل ولو قال انت طالق ان كان الطلاق يقع بك
فان جهل حالها لم يقع وان كانت طاهرا لان الشك في الشرط
يقتضي الشك في المشروط فكان تعليقا بخلاف ما اذا علم
طهرها فانه يقع ولو عقب الصيغة بالمبطل كان يقول للطاهر
المدخول بها انت طالق للبدعة لم يقع ويصح الرجعة في الرجعي
باللفظ مثل راجعتك ورددتك وارتجعتك ولو قال رددتك

الى النكاح او امسكتك كان رجعة انه لا بد من تجرد الصيغة
من الشرط و بالفعل كالوطي و التقبيل واللمس بشهوة اذا وقع
بقصد لا من نحو النائم والساهي درجة الاخرس بالاشارة
وكذا العاجز عن النطق **الخلع** ولا بد فيه من سؤال الخلع او الطلاق
بعوض يصح تملكه من الزوجة او وكيلها اقوليها والاجنبي مثل
طلقني على الف مثلا او اخلعني على مال في ذمتك اذا كان
مملوكا متمولا و كذا الشرط والكفاية ولا بد من كون الجواب على الفور
وصيغته خلعتك على كذا او انت مختلعة على ذلك او انت
طالق على ذلك ويشترط سماع شاهدين عدلين كالطلاق
وتجرده من شرط لا يقتضيه الخلع بخلاف ما يقتضيه مثل ان رجعت
في البذل رجعت في الطلاق ولو كان السؤال من وكيلها او وليها
قال بذلت بذلك كذا على ان تطلق فلانة بنت او طلق فلانة
على كذا فيقول هي طالق على ما بذلت عنها او على ذلك ولو طلب
طلاقا بعوض فخلعها مجردا عن لفظ الطلاق لم يقع و بالعكس
يقع ولزم البذل ان قلنا ان الخلع طلاق وهو الا صح **المباراة**
مثل الخلع في الصيغة والشرط ويزيد كون الكراهة من كل من
الزوجين كصاحبه وفي الخلع يعتبر كراهتها اياه وكون الفدية
بقدر المهر او اقل لا ازيد بخلاف الخلع الا انه لا يقع بمجرده
بل لا بد من اتباعه بلفظ الطلاق وصورة السؤال بارئني على
كذا فيقول هي بارئتك على ذلك انت طالق **الظهار**
صيغته انت علي كظهر امي او زوجتي او هذه او فلانة ولا يختص
فيه العبارات بل كل لفظ او اشارة تدل على غرضها لو قال
انت مني او عندي او معي كظهر امي وقع وكذا لو اقتصر على قوله
انت كظهر امي ولو قال انت علي كامي لم يقع وان قصد الظهار
في قوله وكذا قوله انت امي او زوجتي امي وكذا لو قال جعلتك او
اخذتك او بدنك او جسمك علي كظهر امي وقع بخلاف ما لو قال
امرأتي امي او مثل امي وكذا لو قال بدنك علي كظهر امي او فرجك

اوبطنك

او بطنك او راسك او يدك وكذا في العكس فقال انت
علي كيد امي او شعرها او بطنها او فرجها وكذا لو قال انت كزوج
امي او كنفسها لان الزوج ليس محلا في الاستمتاع ولو قال
انت علي حرام لم يقع وان نوى به الظهار وفي انت علي
حرام كظهر امي تردد بخلاف ما لو قال انت كظهر امي حرام
او انت حرام انت علي كظهر امي او انت طالق كما انت
علي كظهر امي للرجعة او انت كظهر امي طالق ولو قال
انت طالق كظهر امي قيل وقع الطلاق خاصة وان قصدها
وكان الطلاق رجعيا ولو قال على الظهار او الظهار يلزمني
لم يقع **الايلاء** هو الحلف على ترك وطي الزوجة بلفظ
الوطي او تغيب الحشفة في الفرج وكذا الايلاج في الفرج
لا بالكناية كالمباضعة والملامسة والمباشرة فيقع بها ...
مع النية لا بد منها ولا ينعقد الا باسماء الله تعالى الخاصة وصيغته
ابدا او خمسة اشهر مثلا او حتى اذهب الى الصين او اعود وهو بالعراق
وان قصد في المدة ان تزيد على اربعة اشهر علما او ظنا ...
حلف على الامتناع اربعة اشهر فما دون او قال حتى اعود وهو في الموصل
وهو يسافر مثلا فانه لا يعد ايلاء ... ما يحصل في الاربعة
علما او ظنا او احتمل الحصول وعدمه على السواء ولو كرر اليمين كان
كما لو حلف على الامتناع اربعة اشهر و قال عن زوجها حلف كان ايلاء لكن
موليا ولو حلف بغير الله تعالى واسمائه كالقرآن والكعبة والعهد
والنبي والائمة عليهم السلام او التزام صوم او صدقة او غيره لم ينعقد
وكما لو قال لو وطئتك فله علي عتق او صوم و يشترط تجريده عن الشرط
ولو قال لا وطئتك لم يكن موليا في الحال ولو وطي
ولو قال لا وطئت واحدة ... حلفا
ثلث فاذا فعل كان حكم الايلاء ثابتا في الرابعة ولو قال لا وطئت
منكن فان اراد تعلق اليمين بكل واحدة ... الجميع فان وطي واحدة
حنث وانحلت وان اراد واحدة معينة قبل قوله ولو اراد مبهمة
الايلاء و تعلق في احد منهن تعين ... بعينه ولو اطلق اللفظ
ولم يرد واحدة من الاربع ... الجميع **اللعان**
وصيغته بعد القذف بالزنا قبلا او دبرا للزوجة المحصنة الدائمة البالغة
الرشيدة السليمة من الصمم والخرس وان لم تكن مدخولا بها الا ان يكون بسبب
اللعان نفي الولد فيشترط كونه لاحقا به ظاهرا وذلك يستلزم الدخول

ان يقول الزوج اربع مرات بتلقين الحاكم اشهد بالله
انى لمن الصادقين فيما رميت به فلانة او هذه به او زوجتي
بحيث يتميز ثم يلقنه الحاكم الخامسة فان رجع او نكل عن اكمال اليمين
حد وسقط اللعان وان اتم امره ان يقول مرة ان لعنة الله
على ان كنت من الكاذبين فاذا قال ذلك اشترط على المرأة
الحد الا ان تسقط بان تقول اربع مرات اشهد بالله
انه لمن الكاذبين فيما رماني به فاذا قالت ذلك غلظ الحاكم
وخوفها وقال لها ان عذاب الدنيا اهون من عذاب
الآخرة فان رجعت او نكلت عن اكمال اليمين حدها
وان اتمت امرها ان تقول ان غضب الله على ان كان
من الصادقين ويشترط ان يكون ذلك عند الحاكم او منصوبه
ولابد من النطق بالعربية مع الامكان واتمام هذا الترتيب

ورعاية

ورعاية لفظ الشهادة على الوجه المذكور وكذا لفظ الجلالة
ولفظ اللعن والغضب ولفظ الصدق والكذب [illegible]
الابتداء والموالات بين الكلمات ويصح لعان الرجل وقيامها
عند لعان كل منهما **العتق** وصيغته صريحا في المعرف
انت او عبدي او هذا او فلان حر او عتيق او معتق ولابد
من وقوع اللفظ على قصد الانشاء ولو قال لمن اسمها حرة
انت حرة على قصد الاخبار لم يعتق بخلاف ما لو قصد الانشاء
للعتق ولو جهل قصده وانكر احتمل الرجوع اليه وقبل
قوله وان تعذر لم يحكم بالعتق بمجرد الاحتمال ولو قال
يا حر او يا معتق لم يقع وان قصد الانشاء ولا بد من كونه
على وجه القربة وان صرح بها في الصيغة كان احوط ولا يقع
بغير التحرير والاعتاق سواء كان صريحا كفككت الرقبة
وازلت قيد الملك او كناية انت سائبة او لا سبيل عليك
وكذا لا يقع بالاشارة والكتابة الا مع العجز عن النطق ولا بغير
العربية مع القدرة عليها ويجب فيها رعاية مادة اللفظ
وصورته ويشترط تنجيزه فلا يقع معلقا على شرط او صفة
مثل ان دخلت الدار او اذا طلعت الشمس ولو قرنه
بشرط لم يضر مثل انت حر على ان عليك خدمة سنة
مثلا او مائة درهم ويشترط قبول العبد في الثاني فيبطل
العتق ان لم يقبل بخلاف الاول ولا بد من ايقاع العتق
على الجملة او جزء شائع مثل نصفك او ثلثك بخلاف
ما لو قال يدك او رجلك ولو قال بدنك او جسدك فالوقوع
قوي **التدبير** صيغته يقتضي عتق المملوك بعد وفاة مولاه

العتق

التدبير

وما جرى مجراه كمن جعلت له الخليه وصفته انت حر بعد
وفاتي او اذا مت فانت حر او معتق او عتيق ولو قال
انت مدبر ففي وقوعه نظر ولو عقبه بقوله فاذا مت فانت
حر صح اجماعا ولا يفرق في ادوات الشرط بين ان يقول
ان مت او اذا مت او متى مت او اي وقت مت وكذا
الفاظ التدبير مثل فانت حر او دبرتك او عتيق و التدبير
ينقسم الى مطلق كما سبق ومقيد مثل اذا مت في سفري
هذا او سنتي هذه او في مرضي او في شهري او بلدي فانت حر
ولا يقع معلقا بشرط او صفة مثل ان قدم زيد او اذا اهل
شوال فانت حر بعد وفاتي وتدبير [illegible] بين هذا
وبين المقيد ولو قال الشريكان اذا متنا فانت حر انصرف
قول كل منهما الى نصيبه وصح التدبير ولم يكن ذلك تعليقا
على شرط ولو دبر احدهما نصيبه خاصة اختص الانعتاق
بخلاف ما لو قصد [illegible] فانه يبطل التدبير

الكتابة وهي معاملة مستقلة عن البيع وهي عقد لازم من الطرفين
سواء كانت مطلقة او مشروطة على الاصح فانه يجب مع العبد
السعي فيها ايضا ويجبر عليه لو امتنع ويتخلى بالتقايل ولا ابراء
من مال الكتابة فيعتق ويلزم الاعتاق وبالعجز في المشروطة [illegible]
ان يقول كاتبتك على الف مثلا او اجلتك فيها شهرا على
ان تؤدي جميعها عند انقضاء الشهر او في نجمين مثلا او ثلاثه
ولا بد من تعيين النجوم كراس عشرة ايام او خمسة عشر والقبول
[illegible] وكل ما جرى مجراه من الالفاظ الدالة على الرضا هذا اذا كانت
مطلقة ولو كانت مشروطة اضاف الى ذلك قوله فان عجزت
فانت رد في الرق ومنها اشترط المولى على المكاتب في العقد

الكتابة

ان

لزم اذا لم يخالف المشروع وهل يجب في كل الصيغة
الى قوله فاذا اديت [illegible] فانت حر [illegible]
من نيته **اليمين** وانما ينعقد باللفظ الدال على الذات
المقدسة مثل والله وبالله وتالله وهالله وايم الله
وايم الله وم الله ومن الله والذي نفسي بيده ومقلب القلوب
والاحد الذي ليس كمثله شيء والذي خلق الحبة وبرأ النسمة
او باسمائه المختصة مثل الرحمن القديم والازلي او باسمائه
التي ينصرف اطلاقها اليه وان اطلقت على غيره مجازا مثل الرب
والخالق والرازق بشرط القصد في جميع الجميع لا بغيره
ولا ينعقد بما لا ينصرف اطلاقه اليه كالموجود والحي والسميع
والبصير وان نوى بها الحلف ولا بقدرة الله وعلمه
اذا قصد المعاني بخلاف ما اذا قصد كونه ذا قدرة او
ذا علم ولو قال ذكريا الله ولعمر الله
واقسم بالله واحلف بالله واقسمت بالله واحلفت
بالله وحق الله بيد الله الحق او المستحق للالهية
فيقول لا ان قصد به ما يجب لله على عباده وكذا لا ينعقد
لو حلف بالطلاق والعتاق والمخلوقات المشرفة كالنبي
والائمة عليهم السلام او بالبراءة من الله او من الرسول او من احد
من الائمة عليهم السلام مطلقا ونحو ذلك والاستثناء بمشية الله تعالى
يوقف اليمين مع الاتصال عادة ولا يضر التنفس والسعال
ونحوها والنطق به [illegible] **النذر** نطق
التزام المكلف المسلم القاصد طاعة مقدورة ناويا
القربة بقوله ان عافاني الله مثلا فلله علي صدقة
او صوم او غيرهما [illegible] ومثله ان وفقني الله
للحج واعطاني مالا مثلا او امانني على [illegible] النفس من المعصية

اليمين

النذر

فلله علي صدقة وهذا نذر التبرر الطاعة ولو قال ان عصيت الله
فلله علي صلوة على قصد منع النفس من العصيان انعقد
وهو نذر اللجاج والغضب ومنها لو قال ان لم اجي غدا
فلله علي صلوة على قصد الحث على الفعل ويصح النذر
بغير شرط على الاصح مع القرابة وهو المتبرع به ولا بد
من التلفظ بالصيغة فلو نواها لم ينعقد على الاصح ثم يجب
الوفاء به ويشترط في المنذور ان يكون طاعة حقيقة
بخلاف اليمين فانها تنعقد على المباح اذا تساوى فعله
وتركه في الدين والدنيا **العهد** كالنذر في ذلك
وصيغته عاهدت الله او علي عهد الله انه متى كان
كذا فعلي كذا او لو جرده عن الشرط مثل علي عهد الله ان افعل
كذا ويشترط فيه ما يشترط في النذر والخلاف في انعقاده
بالنية كالنذر **الاخذ بالشفعة** تارة يكون فعلا بان
ياخذ الشفيع ويدفع الثمن او يرضى المشتري بالصبر
فيملكه وقد يكون لفظا كقوله اخذته او تملكته او اخذت
بالشفعة وما اشبه ذلك ويشترط علم الشفيع بالثمن
والمثمن معا ويجب تسليم الثمن اولا فلا يجب على المشتري
الدفع قبله **عقد ضمان الجريرة** ان يقول احد المتعاقدين
عاقدتك على ان تنصرني وانصرك وتدفع عني وادفع
عنك وتعقل عني واعقل عنك وترثني وارثك
فيقول قبلت فهو من العقود اللازمة فيلزم فيه ما يلزم
فيها **صيغة حكم الحاكم** الذي لا ينقض ان يقول
الحاكم بعد استيفاء المقدمات حكمت بكذا او انفذت
او امضيت او الزمت او ادفع اليه ماله او اخرج من حقه

اوبين

الاقرار

وبارم بالبيع ونحوه ولو قال ثبت عندي اوثبت
حقك او انت قد قمت بالحجة او دعواك ثابتة
من عالم بذلك حكما والفرق بينه وبين الفتوى
ان متعلقه لا يكون الا شخصا ومتعلق الفتوى
كلي والحكم بالجزئيات والفتوى فهم من الحكم
واخذ المال في الدية ونحوه مقامه في حفظ الحال(?)
لا يشترط فيه اللفظ بل يكفي الفعل المقترن بما يدل
على ارادة ذلك وان اي صيغة تدل على ذلك كان
اولى وكذا التملك للعبد الجاني عمدا او خطأ **واما**
الاقرار فليس من العقود والايقاعات في شيء لانه ليس
انشاء وانما هو اخبار جازم عن حق لازم للمخبر وضابطه
كل لفظ دال على اشتغال ذمة المقر بحق كقوله علي او عندي
او في ذمتي او قبلي كذا بالعربية وغيرها بشرط علمه بمدلول
اللفظ بالتلفظ به ولو قال نعم او اجل عقيب قول
المدعي لي عليك كذا فهو اقرار ومثل قوله عقيبه صدقت
او بررت او انا مقر لك به او بدعواك وكذا لو قال
قضيتك اياه او بعتنيه او وهبتنيه او بعتنيه ونحو
وكذا لو قال اليس لي عليك كذا فقال بلى ولو قال
نعم ففي كونه اقرارا قولان اصحهما المساواة بخلاف ما لو قال
اتزنه او زنه او خذه او عده او علق الاقرار بشرط له
مدخلية مثل لي علي كذا ان دخلت الدار او اذا طلعت الشمس
والا كان التعليق بمشيئة الله تعالى على الاصح الا ان يصرح
بانه قصد التبرك وكذا لو قال اذا جاء راس الشهر
الا ان يفسر بارادة التاجيل ومثله بالقول ان شهد

هو صادق وان شهد فانه لا يكذب مقرا في شئ من ذلك
ولو قال له في داري او في ارض كذا فانه اقرار بحق
واجب او بسبب صحيح وحق لزم وان اطلق ففي كونه
اقرارا قولان اصحهما نعم ولكن الاقرار في شئ يطالب
به البتة ولو قيل بلفظ مبهم تمام الانواع ولو استثنى
من المقر به فله اقسام واحكام وجميع ذلك مذكور
في مظانه من كتب الاصحاب رحمهم الله تعالى فليطلب
من هناك ولنكتف هنا اخر الرسالة
والحمد لله وحده وصلى الله
على خير خلقه محمد وآله
وصحبه وسلم تسليما

فرغ من تسويده اكثر الناس خطاء ابن الاحمر لثمان
مضين من جمادى الاولى لسنة عام خمس وثمانين وثمانمائة
من الالف من الهجرة [illegible]
[illegible] صلواته
عليه وآله

[illegible]

ورشت قاری [illegible] اذ ملكت دانق ونصف دانق [illegible]
والى اعمق ... [illegible] الحاج بالقرب [illegible]
وانظر انما يحرك [illegible] والاطراف محفوظه ولا يطيق غير [illegible]
كمك اذا جاء [illegible] المد قد انتهى [illegible] قد اقبلت من ناحية الجنوب
ودار الى الجنوب ثم تحول الى [illegible] فان [illegible] ربه فتح وكان في قرية تلك
رشيد [illegible] لم يصل الى [illegible] نحو الشمال وبالغ في [illegible]
ثم لم يقنع بذلك الا ان دخل الماء وقصد [illegible] الى جدار مبنية [illegible] ثم لم يصل الى
الا قرية وما اصاب [illegible] فيتعلق بابواب فاخذت من قرية اريد [illegible]
وهو لا يستطيع [illegible] من لقوة جرى الماء فتقالت [illegible] استقطت [illegible]
الى [illegible] قصة يوسف عليه السلام وتسلط في اراضي مصر [illegible]

[illegible]

ذكر وقت ... رحمه الله تعالى ... ورايت في نهر الكاوري بالقرب انه دخلت
انه صاحب الدولة سقط راس رجال وهو ارض ذات ... اشجار
دخفر فلما دخلتها اشتدت عليّ الكلاب من كل جانب
وكان اكثرهم دنية واشدهم حملة كلب طويل الشعر والشعر وافر
كلما دفعتها عني لم استطع رايت ذلك النعم ست مرات
او سبع حتى اذا كانت المرة السابعة او الثامنة رميت زعيم
الكلاب بحجر فوقع بين عينيه فسقط شعره وظهر فيه الحرب وصوت
جنته وقتلوا حملة حتى صار كالهر ثم سقط ميتا وفرت الكلاب
وفرجت عنها وكنت ادر الكرة في نهر ... ودخلت رجال
ورايت اهلها اشتدوا على من كل جهة ورايت زعيم الكلاب
وهم اشد حملة واذا انا النعيم كلت حتى تمكن الله وهو اعلم الحماية
وقد مضى من دخولي البلاد الحبشية سنتان واربعة اشهر وكتبه
لمة ... تلو ... ربيع الاول عام تسع ... والفضل الاحد

[illegible]

علما اکذبوا اوند واندر سوره انعام

هذا مسمى بفرمايش محمديه في فن التجويد

وبه نستعين بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي اضاء عيوننا بتلاوة القرآن
ونور قلوبنا بقرائة القرآن وجعلنا من امة
رسول محمد الذي انزل عليه القرآن وصلى
الله عليه واله وخلفائه الذين هم علماء القرآن
فباي الاء ربكما تكذبان اما بعد چنين گويد
احقر العبد وافقر الطلبة مسمى حبيب الرحمن واول
شبابي اهل الجنان الساكن في بلدة الزنجان كه چون
ايات مشكاة وليضا منتظم از نسيم عقل كل
اعني خاتم انبياء وهادي سبل وسرور اوليا وعترة اصفيا ايشان

عليهم

عليهم صلوات الله الملك المنان در ابواب
تلاوة وصحت قرآن مجيد كه از اهم مطالب واعظم مآرب
است بنظر اين بضاعت مزجاة رسيده كه كثير
خلق الله از فوايد با بركات آن بسبب عدم اطلاع
محروم ومهجور بودند واين حقير سراپا تقصير حسب
فرمان فرمان لازم الاذعان جناب مستطاب
معلى القاب مبادى آداب جليل القدر عظيم
المنزلت ازهد عهد واوان اورع عصر وزمان
مجمع البحرين فضل وافضال مشرق الشمسين فهم
وكمال مستجمع صفات نفسيه ومستكمل ملكات
قدسيه الحاج الحرمين والزائر قبور الائمة الطاهرين
العالم المجتهد المجدد والعامل المسدد الحاج الملا محمد الادكشي
الشاهر بالمقدس زاده الله عمرا وجعل عاقبته محموده

خیر ابی [redacted] لهذا از جملهٔ واجبات شمرده که مختصر مجالی
بعض از ضروریات و لوازمات این علم شریف که منتهی را
تذکره و مبتدی را تبصره بوده باشد که کل ناس من العوام
والخواص لیلاً و نهاراً بر این علم شریف مبتلا هستند
جمع نموده که در وقت ضرورة ارباب احتیاج بکار
اید و این مجاله را مسمی ساختم بفوائد محمدیه
فی فن التجوید و منه الاعانة و التسدید و الاخروید
و مرتب داردم این محمدیه را بیک مقدمه و هشت
فوائد و یک خاتمه اما مقدمه در بیان مجملی از فضایل
و فواصل این علم شریف است بدانکه علم قرائت اشرف
جمیع علوم است غیر از علم کلام و اشرفیت این از سایر
علوم از آیات و اخبار و نقل و عقل و اجماع واضح و روشن
مشهود و اما آیه که دلالت بر شرافت نماید قوله تعالی و رتل القرآن

ترتیلا

ترتیلا است و معنی ترتیل را از حضرت امیر المؤمنین
پرسیدند فرمودند الترتیل هو التجوید و حفظ الحروف
و معرفة الوقوف یعنی تجوید حروف او بردن حروف
از مخارج مقرره و شناختن وقوف است و اما خبر پس
دال بر ما یقال نماید قول المعصوم حسنوا القرآن و جودوه
یعنی تحسین و تزیین دهید مر قران را و با ترتیل و تجوید
بخوانید و اما نقل نقل من امیر المؤمنین که فرموده است
بین القران بیاناً و لا تهذه هذّ الشعر و لا تنثره نثر
الرمل یعنی تلاوت کنید قرآن را تلاوت حقی و سرعت منمائید
در او مثل سرعت شاعران در شعر خود و پراکنده
مگنید او را مانند پراکنده شدن ریگ بیابان
مقصود آنست که نه افراط کنید و نه تفریط و اما عقل
عقلاء که دلالت بر تعظیم علم قرائت نماید آنست که قرآن نازل

شده است بافصح لغات که آن لغت عرب است
بدلیل قوله تعالی انا انزلناه قرآنا عربیا و میباید با نطق بکمال
متعه باز قرائت شود بدلیل قول النبی ع ان الله یحب
ان یقرأ القرآن کما انزل پس باید قرائت او با نقسیمکه آن عرب
رسیده با توصیل حروف و تجوید و وقوف خوانده شود بدلیل
قول الصادق ع انه قال اعرب القرآن فانه عربی و کسانی که
رعایت لغت عرب نکنند که با لغت عرب نخوانده اند
وایشان قرآن خوان نیستند بلکه خراب کنندهٔ قرآن اند
و در زمرهٔ آن اشخاص اند که در حدیث وارد است
رب تال القرآن والقرآن یلعنه یعنی چه بسیار خوانندهٔ
قرآن باشند و حال آنکه قرآن او را لعنت میکند
و اما اجماع بدانکه علماء اعلام و فقهاء عظام خلفا عن سلف
و عامه علماء و قراء سبعه بلکه عشره اتفاق نموده اند

بر اینکه علم قرائت تواتر
و باید بید از رسول خدا
بما رسیده و استاد شنیده
بعامه علما نا رسیده باید و شنیده

بر اینکه

بر اینکه واجبست بر قاری رعایت جمیع آنچه را که
در علم قرائت و نحو و صرف علماء ادبها لازم داشته
اند مانند ادای حروف از مخارج مفرده و رعایت حرکه
اعرابیه و بنائیه و مد واجب و سکون لازم و ادغام
تنوین و نون ساکنه در یکی از حروف یرملون و غیر اینها
که اجمالا در این محمد بر بکر مذکور شد و تفصیلش در تبیان
البیان مرهون است و مدار در قرائت بر استقرار
استعمال عرب است اگرچه از قرائت سبع خارج باشد
اما اقوی احتیاط در متابعت بیکی از قرائت قراء ۱۰ است اگرچه واجب نیست

در نزد علماء ابرار

فرمایش اول در بیان عدد و شماره و اسامی و بدلهای آنها
میباشد و دانستن اسامی و بدلهای آنها از باب مقدمه
از برای رسیدن باحکام مخارج حروف لازمست
پس بمحض رسیدن باحکام مخارج لزوم ساقط میشود

بدانکه برای انسان از سی و دو دندان بیشتر و از
بیست هشت کمتر نمیباشد و اسامی سی و دو دندان
بدین تفصیلست اول ثنایا و آن چهار دندان
پیش است دو از زیر و دو از زبر دوم رباعیات
و آن نیز چهار است که در دو طرف ثنایا فوقاً و تحتاً
یمیناً و یساراً واقع شده است سیم انیاب
و آن نیز چهار است در دو طرف رباعیات که آنرا
دندان نیش میگویند چهارم ضواحک و آن
نیز چهار است در دو طرف انیاب یمیناً و شمالاً
واقعست که در وقت خنده نمایان میشود پنجم
طواحن و آن دوازده دندانست شش در راست
فوقاً و تحتاً و همچنین شش در چپ ششم نواجذ
با نقطه دال و [illegible] و آن نیز چهار است که در آخر

اسنان که

اسنان واقع میشود اگر در آمده باشد و الا که بعض
از ناس در نمیاورند در این صورت بیست هشت
خواهد شد و این دندان عقل نیز میگویند فرمایش
دوم در بیان مخارج حروف است و اولاً بباید دانست
که مخارج جمع مخرج است بمعنی محل و موضع خارج شدن
حروف و ثانیاً مراد از حروف هجا است یعنی ا ب ت
الخ در میانه علماء اعداد و فقهاء و نحوی الاعتماد در عدد
حروف تهجی اختلاف شده بعضی گفته اند بیست و هشت
حروف است با اسقاط لام الف و بعضی گفته اند بیست
و نه با دخال لام الف و مشهور و صحیح قول اولست
و ثالثاً در عدد مخارج نزاع شده بعضی بیست هشت
گفته اند که از برای هر حرفی مخرج علاحده هست و بعضی
شانزده و بعضی هفده چونکه اخری مشهور و اصح اول

حروف

حقیر هم مخرج هیفده کانه را بیان میکند و میگوید
حروف بیست و هشت کانه بر سه قسم است حلقی
و شفوی و فمی اما حروف حلقی یعنی حرفهاییکه از گلو میآیند
شش حرف است و سه مخرج دارد و آن اینست
حروف حلقی شش بود ای پاک زاد همزه ها و عین حا غین
خا ۞ اما مخرج همزه و ها اقصی حلق یعنی آخر گلو است
و مخرج عین و حا بی نقطه وسط گلو است و مخرج
غین و خا نقطه دار اول گلو است و اما حروف
شفوی یعنی حرفهائیکه از لب میاید چهار حرفند
و چهار مخرج دارند اول فا و مخرج او سر دندان ثنایای
زبر است با شکم لب زیرین دویم با و مخرج او تری
دو لب است یعنی از اندرون دو لب ادا کرده سیم
میم و موضع او خشکی دو لب است یعنی از بیرون دو لب گفته

میشود

میشود با شرط غنه چهارم واو غیر مدی و محل
آن میان دو لب است با شرط غنچه و اما حروف
فمی یعنی حرفهائیکه از دهان میایند هیجده حرفند
و ده مخرج دارند مخرج اول غلصمه است و آن جای
قاف است دویم علکه است و آن مخرج کاف است و این دو حرف را لهوی گویند
و لهات
غلصمه عبارتست از گوشتیکه میان دهان و نزدیک
بزرگه دلعک گویند و آن دو طرفیست از دو طرف اندرونی
غلصمه و بیرون او را علکه میگویند سیم شجر است
و آن عبارتست از گشاده که میان زبانست و آن موضع شین
و جیم و یای غیر مدی میباشد و با شکنهای کام بالا ادا
میشوند چهارم مخرج ضاد و آن کناره بیخ زبانست
با دندانهای کرسی فوقانی و بعض از ضواحک علیا یمینا
او شمالا و لکن از جانب یسار بسیر و آسانست پنجم

لِثَه بفتح لام و کسر او گوشت بیخ دندانها را گویند و آن
موضع لام و نون و راست که آخر کناره زبان با لثه
دندانها صوت حاصل از براعیها مستطیل شده باین ترتیب
که اول لام و بعد از آن نون بشرط غنه و بعد از آن راست
ششم ذلق و نطع است اما ذلق تیزی زبان را
گویند و شکنهای کام بالا که متصل به بیخ ثنایای علیاست — و اما نطع
میگویند و اینجا مخرج تاء منقوط و طاء مولفه بنقطه
و دال بی نقطه میباشند باینطور که سر زبان را با آنچه
محاذی اوست از شکنهای کام بالا متصل میکنی از غایت
و در مواضع این ثلثه نیز فرق و حد که اشتداد الله
که در کتب مبسوطه مضبوط است هفتم ذلق
و لثه است و اینجا موضع ظاء مولفه و ذال بنقطه
دار و ثاء مثلثه است باینطریق که سر زبان را از زیر

سر

سر ثنایای بالا الحق متصل باید نمود و در میانه — این ثلثه
نیز فرقی هست بدین طریق که در وقت اداء ظاء مولفه
سر زبان باید بیخ ثنایای مذکوره میل نماید تا صفت
اطباق و استعلای ظاء ظاهر گردد و در وقت
اداء ذال باید سر زبان تیزی دندان ثنایا متصل گردد
اما در حین اداء ثاء مثلثه می باید تیزی زبان اندکی
از دندان بیرون و خارج بیاید و از برای اکثر ناس
ادا نمودن ظاء مولفه نقطه دار و بی نقطه و ضاد نقطه
دار بسیار صعب و مشکل است حتی بعض
از فضلاء جبل عامل رساله علاحده در حروف ثلثه
تالیف نموده اند هشتم اسله و آنچه محاذی اوست
از سر دندانهای سفلی و اسله باریکی سر زبان را گویند
و این مخرج زای معجمه و صاد و سین بی نقطه میباشد

بشرط فرجه یعنی گشاده که میان این اسلی و بنداینها
و در مخارج این سه حروف اختلاف عظیم واقع است
بعضی بوانند که موضع این ثلثه میان زبانست با طرف
ثنایای فوقانی که اول کامست و بعضی بوانند که سر زبانست
با سر ثنایای سفلی بشرط فرجه و اصح قول اینست بجهه مطابق
بودن آن با قول حجة الاسلام اصفهان اسکنه فی الجنان
که او در رساله علیه فرموده که مخرج صاد بی نقطه این نوع
از سر زبانست با منتهی الیه ثنایای فوقانی که اول کامست
با شرط صفیر و مخرج سین بی نقطه و زای نقطه دار بالا
از مخرج صاد است یعنی قریبست سر زبان با بیخ ثنایا
پیش و تنقیح این مطلب در تبیان البیان فی قواعد
القرآن ذکر نموده ام و این مختصر زیاده از این گنجایش ندارد
نهم حروف رهی یعنی هوای فضای دهانست

الله

وان

وان موضع حروف مد است و مراد از حروف مد
واو و یاء و الفیست که ساکن بوده باشند و ماقبلشان
از جنس خود شان حرکت داشته باشند یعنی که واو
ساکن ماقبلش مضموم مثل جوری و یاء ساکن ماقبل
مکسور مثل العین و الف ساکن ماقبلش مفتوح
مثل علمان و مثال مجموع چون اوذینا و نوحیها و اتقی
این حروف ثلثه از میان دهان ادا میشوند و گاه مخفی
فیما فیه دهم خیشوم وان سوراخ دماغ است
وان محل میم و نون غنوی است خواه آن نون ملفوظ
باشد و یا مکتوب و غنه او انیست که از دماغ بیرون
میاید یعنی در حال اخفا یا ادغام با غنه او از میم و نون
از سوراخها بینی میاید مثل اَمّ و اَنّ و رنداً و زیدٌ
و زیدٍ و طریقه امتحان و مشق کردن حروف تهجی از مخارج

۲
و بباید دانست که هر جا
در قرآن میم مشدد باشد
او را اندک غنه باید نمود
مانند اما و حما و عم و ثم

مقرره بدین طریق است که اول حروف مقصوره را
ساکن نموده بعد همزه مفتوحه بر سر آن درآورده
مشتق و تجرید نمایند چنانکه گذشت ۲ فرمایش
دویم در بیان ادغام کبیر و صغیر است و کبیر آنست
که اول از مثلین یا متقاربین و یا متجانسین که متحرک
بوده باشند ساکن نمایند و در ثانی درج کنند مثل
رحیم مالک و یبتغ غیره و یعلم ما بین و این ادغام
مختص ابی عمرو بصری است و چندان معمول به عند
العلماء نیست حتی بعض از علماء شکر الله مساعیهم
فرموده اند که در نماز از ادغام کبیر اجتناب اولیست
بلکه حق آنست که مکروه است زیرا که در عدم
ادغام ثواب بیشتر است و اما برای ادغام صغیر
تعریفات متغیره و تفسیرات مختلفه نموده اند و حق

در پیش

۲
و اما بعض تکلفات بارده
خواه در جوهر کلمات و خواه
در صفات آن از زوائد
و عرضی و شدّه و همس
و استعلاء و اطباق
مفرط بی لازم الرعایه
و محل التفات نیستند
بلکه اهل تحسین قرائت است
من شاء استقل و من
شاء استکثر صح

در پیش علماء محقق آنست که حرف اول ساکن
و سکون آن اصلی و غیر حرف مد بوده باشد
و در ثانی متحرک ادغام کنند در چنین صورة
چنین ادغام قراء واجب دانسته اند و صرفیین
نیز با ایشان متابعت نموده و هر دو طایفه اجماع
و این دارند و جماعتی از فقهاء ما نیز حکم بوجوب
آن فرموده بلکه بعضی دعوای اجماع نموده اند پس
اشهر و اظهر لزوم مراعات است مشروط بر آنکه
حرف اول که مدغم است حرف مدّ نباشد و الا باید
میباید اظهار نمود بجهة تحفظ حرف مد و این ادغام
بر سه قسم است اول آنکه مدغم و مدغم فیه
از حیثیت مخرج و صفة مثل هم باشند خواه در یک
کلمه باشند مثل حدّ و مدّ و شدّ و فرّ و یوجهه

و خواه در دو کلمه چون ان اضرب بعصاك و هل
اتك والیکم هر سه اونن و قد دخلوا ایرا متماثلین گویند و بل لك
دویم انکه اگر مدغم و مدغم فیه در مخرج متحد و در صفت
مختلف باشند مانند قد تبین قالت طائفه
اجیبت دعوتکما و ارکب معنا و یلهث ذلك
و اذ ظلموا ایرا متجانسین خوانند سیم انکه اگر مدغم
و مدغم فیه از حیثت مخرج و صفت قریب بهم باشند
مثل نخلقکم و احطت و فرطت و بسطت با ابقا
صفت استعلائی قاف و طا و ایرا ادغام متقاربین
مینامند و احکام و اقسام ادغام بسیار است و
و اینها چندان ضروری نیستند تفصیلش در تبیان
البیان است فرمایش سیم در بیان تنوین و نون
ساکنه است و تنوین در اصطلاح علماء ادا

عبارت

عبارت است از نون ساکنه ملفوظه نه مکتوبه
که تابع میشود بحرکات آخر کلمه در وصل نه در وقف
و در کتابت هم نوشته نمیشود و در ضمن دو زبر
و دو زیر و دو پیش مفهوم میشود مثل علیمٌ و حکیماً
و قدیرٍ و اما نون ساکنه عبارت است از نون
مکتوبه حرفیه که در آخر کلمه و یا وسطا و بوده
باشد مثل ان و من و انبئهم و ینبوعك و احکام
تنوین و نون ساکنه در وقت تلاقی یکی از حروف
بیست هشت کانه پنج حالت دارد اول ادغام
با غنه دویم ادغام بی غنه سیم اظهار چهارم
قلب پنجم اخفاء چنانکه ناظم گفته ؞ تنوین و نون
ساکن حکمش بدان ای هوشیار ؞ کز حکم وی
زینت بود اندر کلام کردگار ؞ ادغام کن در یرملون

اظهار کن در حرف حلق ∴ مقلوب کن در حرف با در باقی
اخفا بیار ∴ و مراد از ادغام داخل و درج نمودن حرف
اول در ثانیست بحیثیتکه تشدیدی بدید شود
و اما ادغام مع الغنه در جا دست میدهد که تنوین
و نون بچهار حرف یمون برسد در اینصورت
بجهت قرب مخرجشان باید ادغام نمایند مثالش
از تنوین مانند صالحا یتخلف فریقا منهم و بقوة
واسمعوا و عذابا نکرا مثالش از نون چون
من یشاء و من مثله و من ولی و من نصیر و اما
ادغام بلا غنه در مقامی دست میدهد که تنوین
و نون بدو حرف لر برسد مثالش از تنوین مثل
نزاعة للشوی و غفور رحیم و مثالش از نون
من ربک و من لدنا پس هر جائیکه تنوین و نون

بیکی از حروف یرملون رسید باید ادغام کردن
الا در لام و راء من لبن لم و من رب رحیم و در
قنوان و صنوان و بنیان و دنیا و علتشان آنست
تو نشنیدم و اما اظهار نون در جا رو میدهد
که تنوین و نون بیکی از حروف حلق را ملاقی کنند و معنی
اظهار آشکار نمودن تنوین و نون است مثالش
از تنوین مثل آیات افلا و کلا هدینا و حکیم علیم
و علیم حکیم و الذکر الا الله و شیء خلقنا و از نون
خواه در دو کلمه و خواه در یک کلمه من الیم و ینأون
و من هواه و ینحتون و من حکیم و انحر و من علیم
و انعمت و من غل فسینغضون و من خیر و المنخنقة
و اما قلب پس در جائی دست میدهد که تنوین
و نون بحرف باء فقط برسد و مراد از قلب آنست

که تنوین و نون بمیم قلب کنند بوجهی که از قلب انبک
عنبر ظاهر و باهر شود خواه مدغم و مدغم فیه در دو
کلمه بوده باشند و یا در یک کلمه مثالش از تنوین
مثل جناتٍ بل الذین رحابٍ باطنه و از نون مثل
مِن بعدِ و بذنبٍ بالبیت و انبئونی و انبئهم
که در این کلمات می‌باید از قلب تنوین و نون بمیم
ظهور و بروز کند بسبب اخفای که در میم و نون
میباشد و اما اخفا پس این در پانزده دست میدهد
که تنوین و نون ساکنه پیش از این حروف باقیه متصل
گردد و آن تا و ثا و ج و دال و ذ و ز و ش و س
و ص ض ط ظ ف ق ک است و معنی اخفا پنهان
و تخفیف نمودن تنوین و نون است توسط ما بین القرب
و البعد یا بمعنی که بعد حیثیت میان ادغام و اظهار
مثالش

مثالش از تنوین جناتٍ تجری و ازواجاً ثلثه
و غساقاً جزاءً و کأساً دهاقاً و ظلٍ ذی ثلث صعیداً
زلقاً و عابداتٍ سائحات عذاباً شدیداً اجاجاً
صفرٌ قوةٍ ضعفاً بلدةٍ طیبةٍ و مثل ظلوم و جنة
فصدٌ و فضةٍ قدروها و ظلوم کفور و مثالش
از نون ساکنه خواه در دو کلمه و خواه در یک کلمه باشند
مانند ان تقدموا و انت و من تلک و علی الحنث
و من جنة و انجینا و من دون الله و اندادا و من
ذنبک و انذرتهم و من زخرف و انزلنا و من
سندسٍ و منسیا و من شیءٍ و انشاء و من صبر و
و انصروا و ان ضلوا و منضود و من طین و قنطار
و من ظل و انظروا و من فضة و منفوش و من
قریةٍ و انقذکم و من کریم و منک و امثال اینها که

کە در همە این الفاظ اخفاء تنوین و نون لازمست مجید

در حقیقت بتبدیل ادغام نوشته‌اند و در اسرار بتبدیل اظهار — وهم چنین

یعنی آنکه منافذ قریب المخرجند که ادغام شوند

و منافذ بعید اند که اظهار بشوند و اما حکم میم

ساکنه نزد میم ادغامست مثل الیکم مرسلون و نزد

با اخفاست علی الاصح مثل فهم به و نزد ما بقی

حروف هجاء اظهارست خصوصا در واو و فاء

مانند اموالکم و اولادکم فتنة

فرمایش چهارم

در بیان تفخیم و ترقیق است اما تفخیم در اصطلاح

این فن عبارتست از فربه و بزرگ گردانیدن

حرفها و ترقیق از ضعیف و نازک نمودن حرفها

بدانکه حروف استعلاء که هفت حرفند و در کلمه

ضغط قظ خص جمع شده کلا مفخم هستند که سطح

زبان

کە سطح زبان در وقت بیان حروف مذکوره

باید بکام بالا بچسبد و حرکت کند و بسبب این

تحریک در صوت لا بد غلظتی و فخامتی حاصل میشود

و اما حروف مستفله نیست بلکه جمیع آنها مرقق اند

یعنی میباید بنازکی ادا کرده الا در بعضی کلمه که عبارت

باشد از الف و لام و راء که از برای این سه حرف احکام

معینه و شرایط مبرهنه هست تابع آن حکم و شرط

میباشند اما احکام و شرایط الف است که هر الفی

بعد از حروف استعلاء مذکوره و یا بعد از راء

واقع شود تفخیم نمودن همچنین را در پیش قراء

لازمست مثل خالین و غائبین و طالبین و قادرین

و ظالمین و خاسرین و صادقین و رازقین و بر

و هرگاه بعد از حروف مستفله و یا در میانه

لفظ جلال الله واقع شود در تفخیم و ترقیق تابع ما قبل
و مستقبله میباشد ان کان فکان وان لیس فلیس
و اما احکام و شرایط لام بدانکه در تمامی قرآن مجید
هر لامیکه در میان دو حرف استعلاء واقع شود
تفخیم واجبست مانند خلقنا و اغلظ و مخلصین
و الخلطاء و غیرها که در اینها تفخیم لازمست و اما
لام لفظ جلال الله پس در هر موضع که واقع شد
اگر بعد از فتحه و یا ضمه است باید تفخیم باشد مثل
ان الله و اید الله و قال الله و فضل الله و علیه الله
و رسول الله و اگر بعد از کسره است ترقیق مثل
لله فی الله و بالله و اما احکام و شرایط راء پس
که هر راء مضموم و یا مفتوح باشد مانند رحمن
و رفع و رسل و رزقوا تفخیم باید کرد و اگر مکسور شود

ترقیق

بترقیق باید گفت مثل رجال و رزق و اگر ساکن باشد
نظر کنند بما قبل ان اگر مکسور است بترقیق باید خواند
مثل فرعون و مریة و فرق و اگر مضموم و یا مفتوحست
تفخیم باشد مثل کرسیه و ذریتهم و مریم و مرجان و اگر خود
هم ما قبلش ساکن باشد انوقت باید نظر بما قبل قبل ان
نماید اگر پیش از پیش راء زیر مفتوح و یا مضمومست
تفخیم و الا ترقیق مانند الفجر و العسر و الذکر در حال وقف
و اگر کسره ما قبل راء عارضی بوده باشد مثل ارجعی و یا جعوا
و ام ارتابوا تفخیم باید گفت و اگر راء ساکن و ما قبلش
مکسور اما بعدش از حروف استعلاء باشد مثل
مرصاد و ارصاد و قرطاس و فرقه تفخیمست بالاتفاق الا
در کلمه کل فرق در سوره شعرا که در این دو وجه معمول است
تفخیم بواسطه وقوع حرف استعلاء بعد از راء و ترقیق بعلت

وقوع همزه در میانه و کسره و در مصر و فقا و صلا تفخیم
اولیست و در حین القطر ترقیق نظرا الی الوصل و عملا بالوقف

فرمایش پنجم در بیان احکام و اقسام مدات است

چون که تعریف حروف مد را پیشتر کرده بودیم الحال شروع
بتقسیم آن کردیم بدانکه معنی مد در اصطلاح علما کشیدن
حروفست بقدر چهار الف و آن یا واجب متصل است
و یا مندوب منفصل من دون تفصیل اما مد واجب متصل
آنست که اگر حرف مد و سبب مد که عبارت است از همزه
و یا سکون مشروط بودن که از حروف مد مؤخر باشند در یک
کلمه شوند مثل جاء و سوء و سیئ آنرا مد واجب خوانند
و جماعتی از علما و کلیت اصحاب حکم بلزوم رعایت این مد
و بطلان نماز بسبب اخلال آن فرموده اند لیکن احتیاط
در رعایتست هم چنانکه بسبب مد اگر سکون اصلی و مد غمه
باشد بازهم آن واجب خواهد شد مثل ص و ن

وميم

و میم و ق و در آبدوا و اتحاجونی و لا الضالین و الآن و کر
هر اینه سبب مد مقدم بوده باشد مثل آمن و اومن
و اما نام مد آن مختص قرائت نافع میشود و در پیش سایر
قراء و علماء معتد به بجهت التقاء نیست اما مد مندوب منفصل
آنست که حروف مد در کلمه و سبب مد در کلمه دیگر باشند
چون یا ابت و قالوا آمنا و فی ام اینرا مد سنت و منفصل
خوانند که در پیش علماء اعلی الله اعلامهم واجب الرعایة
نیست هم چنانکه اگر سبب مد سکون عرضی باشد
مد آن مستحب و منفصل خواهد شد مانند اواخر آیها
چون النار و یعلمون و نستعین و العالمین و مستقیم
و غیر و آن در حال وقف و مقدار مد در واجب و مندوب
نوع خاص بقدر چهار الف است

فرمایش ششم

در بیان اشباع است بدانکه اشباع در لغت سیر کردانیدنست

و در اصطلاح این فن عبارتست از مولّد و سیر
کردانیدن حرفی از حروف یعنی زیاد نمودن آن می‌باید
بسبب اشباع حرکت بوده باشد و الا موجب بطلان عمل
خواهد شد و این اشباع بود و قسمست یا ضمیر است
و یا غیر ضمیر اگر ضمیر است مشروطست و اینکه ها باید
مفرد و مذکر و غایب و متصل بماقبل خود بوده باشد و اگر
یکی از این شرایط مفقود شود اشباع نخواهد شد
و با وجود اجتماع شرایط از چهار وجه خالی نخواهد شد
اوّل آنکه ماقبل و مابعد ضمیر ساکن باشد مثل علیه
اللّه و الیه المصیر این وجه بلا خلاف اشباع ندارد دویم
آنکه ماقبل ساکن و مابعد آن متحرک باشد چون به و انّه
و لن تعبده و در سوّم که این وجه واجب الاشباعست اتفاقا
من دون خلاف و اما عاصم در هاء یرضه لکم در سوره
زمر قصر هاء را اختیار نموده زیرا که اصل یرضاه بود

بجهت حرف شرط الف افتاده و همچنین در هاء نفقه و لم
یتسنّه و لم یتسنّه صله یعنی اشباع را تجویز نموده زیرا که
هاء از نواحی کنایه نیست بلکه از اصل کلمه و جزء آنست
و هفت کلمه هستند که مختلف فیها است اوّل
کلمه یؤدّه منها دویم یؤدّه الیک که هر دو در سوره
آل عمرانست سیّم نولّه ما تولّی چهارم و نصله جهنم
که هر دو در سوره نساء پنجم فالقه الیهم در سوره
نمل ششم ارجه و اخاه در سوره اعراف هفتم
و یتّقه فاولئک در سوره نور بین هاء این
کلمات سبعه فیما بین قرّاء پنج وجه روایت شده
احسن و اشهر قرائت بالکسر هاء و بی اشباعست
بسبب دلالت کردن کسره بر حذف یاء و با این قرائت
کرده ابو جعفر و قالون از نافع الا در کلمه ارجه و القه

که در هاء این دو کلمه اشهر پیش عاصم و حمزه سکونست
اما در نزد سایر قراء مشهور هم سکونست و تفصیل
وجوه حصر را در تبیان البیان ذکر نموده ام و این چه مد
کما اشارت نموده در سیم آنکه ماقبل ضمیر متحرک و ما
بعدش ساکن باشد چون له الملک و به الله
وله السموات و منه اسمه المسیح در این وجه در حالت
وقف اشباع نباشد اجماعا و اما در وصل اختلافست
مشهور اشباع است چنانچه مذهب مجد الاسلام
اصفهان اسکنه الله فی الجنان و همین است
و اما بمذهب غیر اشباع لازم نیست چهارم
عکس سیم است مثل فیه هدی و منه و الیه ترجعون
در این صورت جمیع قراء بدون اشباع و بکسره مختلسه
قرائت نموده اند مگر ابن کثیر میکه بکسره مشبعه خوانده

ولما

و اما فیه مهانا که در سوره تبارکست حفص از
طریق عاصم در حالت وصل با شباع ها خوانده و هم
با ابن کثیر موده و اما هاء ساکت وقفا و وصلا ساکن
مبنیست حرکت دادن مر او را غلط و ملحق منست
و از قران در هفت موضع ورود یافته اول لم یتسنه
در بقره اقتده در انعام کتابیه حسابیه سلطانیه
مالیه در حاقه و ماهیه در قارعه و اما حرف مد
حرکت اشباع او غیر معتبر بوده باشد پس داخل در اقسام
مد خواهد شد با منطوق که اگر بعد از حروف
مشبعه حروف مد ملفوظی و یا مکتوبی با سبب مد
که همزه و سکون لازم است در کلمه واحده جمع شد
اشباع ان واجب خواهد شد مانند ن والقلم
و حم و یس و ص و ق و جاءکم و محیای

واگر سبب مد سکون عرضی بوده باشد اشباع آن
در حال وقف جایز خواهد شد مثل اواخر آیها
فرمایش هفتم در بیان احکام و اقسام وقف است
بدانکه وقف در لغت باز داشتن است و در اصطلاح
این فن عبارت است از قطع صوت یا قطع نفس
یا بنیه کلمه مقروه را از مابعدش بسبب باز داشتن
زبان و صوت و نفس از تکلم نمودن قطع نمایند
اعم از اینکه کلمه موقوفه اسم بوده باشد یا فعل و یا حرف
یا معرب و یا مبنی بخلاف سکته که در ان قطع صوت
فقط مراد است و علت وقف بسبب نارسائی نفس
است زیرا که از برای قاری تلاوت یک سوره تمام بدون
وقف و وصل و یا بعض آیات طولانی را بیک نفس
بدون قطع قرائت نمودن متعسر بلکه متعذر

خواهد

خواهد شد و بسبب دیگر اینکه تا انتظام ملک علوم
و حسن کلام ذی الجلال والاکرام ظاهر و باهر گردد چنانکه
بعضی از عرفا گفته اند الوقوف فی منازل القرآن سایرین
لابد و ناچار است از وقف کردن در حالت اعجاز
و معانی کلام ملک علام از خلل و کمی مصون و محفوظ
ماند و سامع از آن ساکت و صامت گردد در حیران نکشد
که در جای وقف وصل و یا عکس این نماید و منجر بکفر
شود مثل اینکه در لا اله وقف کند بدون الا الله
و یا در اصحاب النار وقف نکرده الذین یحملون العرش
بگوید بعضی کفر و غلط است و مانند اینها که تفصیل
او را در تبیان البیان ذکر نموده ام بدانکه آن قدریکه
از کلام علماء اعلام و فقهاء کرام مفهوم میشود
وقف واجب و حرام در قرآن لازم الادعا اصلا و ابدا

وجوب نداند اما حکم بر استحسان وقوف ابن عباس نموده
اند وگفته اند وقفیکه معتدبه ولازم الرعایه
در نزد ائمه عشره بوده باشد چهار قسمست
وقف تام وحسن وکافی وقبیح اما تام انست
که کلمه موقوف علیها را ارتباط وتعلق لفظی ومعنوی
بما بعد خود نداشته باشد کما قال الناظم تمام
بر جاییست باشد انکلام ∴ بی تعلق لفظی ومعنیش
تمام ∴ مثل یوم الدین که تا انجا ثنا ست ∴ نعبد
ایاك نعبد دعاست ∴ تام وقف مطلق لازم بود ∴
انست که با بعد محتاج نبود ∴ بیشتر بر رؤس
ایات امده ∴ واخر حکم حکایات امده ∴ واین وقف
تام اکثر در اواخر ایات میباشد اما در سوره
فاتحه در چهار جاست اول بر اخر بسم الله الرحمن

الرحیم

الرحیم دویم بر یوم الدین سیم بر نستعین
چهارم بر ولا الضالین ودر سوره توحید در پنج
موضع میباشد اول در اخر بسم الله دویم در اخر
احد سیم در اخر صمد چهارم در اخر لم یولد پنجم
در اخر احد دویم از وقوفات وقف حسن است
وحسن انست که ارتباط وتعلق لفظا بما بعد خود داشته
باشد نه معنا مانند وقف بر نعت در صفت قبل از
ودر شرط قبل از جزا ودر موصوف قبل از صفت چنانچه ناظم
گفته هست حسن بر موضع ما بعد ان ∴ باشدش
لفظا تعلق را نشان ∴ لیک سود ان تعلق معنوی ∴
مثل بسم الله وصفش بشنوی ∴ از پی موصوف
بود است که ∴ چون صفت در پی بود عودش تمام
واین وقف در تحمید بوده جاست اول در های بسم الله

قبل الرحمن دویم بر رحمن قبل الرحیم سیم الحمد لله
قبل از رب العالمین چهارم در رب العالمین پنجم
در الرحمن ششم در الرحیم هفتم در نعبد هشتم بر المستقیم
نهم بر انعمت علیهم دهم بر المغضوب علیهم که در همه
ده کلمه موقوف به تعلق لفظی بما بعد خود دارند اما معنوی
نه سیم از موقوفات وقف کافیست و آن عکس
حسن است یعنی ارتباط معنوی بما بعد خود داشته باشد
نه لفظی مثل وما انزل من قبلك ولا ریب فیه وقف
نمودن در اینها و اینست اگر در ما بعد شان کافی و جایز است
چنانکه ناظم نیز گفته ۞ کافی آن باشد بما بعدش اگر ۞ نسبتی
ماند ز معنیش نگر ۞ لیك اندر لفظ تعلق نبودش ۞
وقف جایز هم بجوز باشدش ۞ مثل بر لا ریب فیه
وقف کن ۞ است اینکه هدی للمتقین چهارم

از موقوفات

از موقوفات وقف قبیح است و آن عکس اولست که معنی او
مفهوم نگردد یعنی کلمه موقوف علیه لفظا و معنا متعلق
و محتاج باشد بما بعد خود مانند وقف نمودن در مضاف
قبل از مضاف الیه و در جار هم و ناصب قبل از مجزوم
و منصوب و این در الحمد در شش موضع است
اول در بسم دویم در رب سیم در مالك
چهارم در یوم پنجم در صراط ششم در غیر
اگر در این کلمات وقف نمایند قبیح و مجروح است
زیرا که مضاف بدون مضاف الیه مفید معنا نیست
و محتاج بما بعد خود است هم لفظا و هم معنا کما قال
الناظم ۞ باشد اما موضع وقف قبیح ۞ در کلامش
معنی او نبود صریح ۞ مثل وقف بر بسم الله را
ببین ۞ نه اضافه غیر مفهوم است این ۞ بر چنین موضع

بود وقف اختیاری ؛ لیکن ما ضیق نفس و تفنن مجاز
وقف وصل هم می باشد در قبیح ؛ الضروریه بند
نبود صحیح ؛ پس بود القصه لازم اجتناب ؛
از چنین وقفی بود دور از صواب ؛ فصل نکنی
عامل از معمول هم ؛ مبتدا را از خبر ای با تمام ؛ هم نشان
تو جدا شرط از جزا از صله موصول و صلتش نیز ای ؛
قطع مکن فاعل از مفعول نیز ؛ حال و ظرف و مصدر
دیگر نیز ؛ هم نکن بدل از مبدل جدا ؛ هم صفت
از موصوفش عند الاداء ؛ از مؤکد نیز تاکید به خلاف
از جواب ای رحمهم الله مضاف ؛ الغرض جو کلام
تا انقضاء ؛ تام کردن را نجهد دارد مقتضا ؛ و از برای
وقف اقسام علاحده و احکام متعدده نیز هست
حتی بعض از علماء صرف و قراء صرف از برای وقف

سیزده

سیزده و چند یکی ذکر نموده اند و ایضا وقف غفران
و کفران و فرزل و تبع و معانقه و لازم و مرموز
و غیرها از ارباب ادا نقل و ذکر شده کما هو جمعیتی در
در تبیان البیان فی قواعد القرآن مذکور است
مسئله و این محمد بیک گنجایش آن ندارد و اما وقف بر حرکه
و وصل بر سکون در میان علماء اعلام و فقهاء کرام
مختلف فیها است بعضی فرموده اند که اقوی جواز
است و بعضی فرموده اند که احوط ترک وصل بود
سکون و وقف بودن به حرکه است هر کس و اسنه
فتوای مجتهد خود است بلی هر جا که وقف میکند
باید بقدر نفس کشیدن فاصله نماید **فرمایش هشتم**
در بیان قواعد بیک در فاتحه و سوره باید مرعی و ملحوظ
دارند تا نماز و عبادت صحیح و تمام مسلمین قابل باشند

اگرچه این قواعد تخصیص بفاتحه و سوره ندارد بلکه
در کل قرآن جاری و ساریست لکن چون بعد از فاتحه
و سوره در لسان اکثر انسان لیلا و نهارا بسیار استعمال
میشوند لهذا اختصارا باین دو سوره اقتصار کردیم
بدانکه باء بسم الله را پ و ضمه دال الحمد را دو نگویند
و حاء الله را مرقق و هاء را ضعیف نگویند تا اینکه واو
از اشباع دال و یاء از اشباع ها حاصل نشود و البته نگاه
حرف آخر کلمه ماضیه را باول کلمه آینده لاحق نسازند مثل
بسم الاهرحمانهنرحیم الحمد للاهرب الی آخر
و حذف و کسر از تکرار راء مشدد و ادغام میم
الرحیم بمالک و سکون نشباع کسره کاف مالک
و فتحه یاء یوم را خوب ادا کنند و اشباع ضمه دال
نعبد را نکنند تا واو ضمه متوالی نیک ضمه دال دیگر

و ایاک

و ایاک تشبیه باوست لازم بباید و تشبیه نشود جناع
مثلین با تشدید و بر حرکت همزه ایاک غنه نیاورند و مشبه
نکنند بکاف تشبیه و بر حرکت عین نستعین و نون
اهدنا غنه ننمایند و هاء آن را کشاده نکنند چنانچه شنوده
معلوم نشود که باالف است و بر تشدید صاد الصراط
و لام الذین مبالغه نکنند و طاء مولفه منقوط نگویند و نون
انعمت را ظاهر و حرکت عین و لام علیهم را ظاهر بگویند
و فتحه عین غیر المغضوب را کشاده نکنند و بر ضاد تشدید و سکون عین
نیاورند و سکون میم علیهم را نقره یک نفس کشیده
از واو و لا الضالین جدا نگویند و ضاد را از مخرج
خود خوب ادا نمایند و مد لازم و مد واجب و مد والضالین
بهتر بوجه مقرر بکشند و لا بد است در سوره اخلاص
از جدا ساختن لام قل از هاء هو و از تفخیم هر دو لام

دلکن در حال وصل احد بجلالة الله باید تنوین دال
احد را کسره داد با ترقیق جلالة و ناچار است از تلفظ
دال که در اواخر آیات است و همچنان باید نون لم یکن را
در کلام لدا ادغام بلا غنه نماید و در کفوا شد قولست
اول بضم فا و تنوین واو و این قرائت مشهور و صحیح است
دویم بضم فا و بهمزه منونه و این قرائت اکثر قراء است
سیم بسکون فا و با همزه منونه و این قرائت خلف و یعقوب
است و باید دانست این قواعد مذکوره مخصوص
بفاتحه و سوره ندارد بلکه باید در جمیع قرآن قواعد
تجوید ملحوظ بدارند تا اینکه داخل در تحت أَهْلُ الْقُرْآنِ
أَهْلُ اللهِ وَخَاصَّتُهُ بشوند و خارج از زمره رُبَّ تَالٍ
لِلْقُرْآنِ وَالْقُرْآنُ يَلْعَنُهُ گردند **خاتمه** در بیان اسامی
و امکنه قراء و ترجیح قرائت عاصم بدانکه در عدد قراء

اختلاف

اختلاف کرده اند بعضی گفته اند که هفت نفر بدین
تفصیل نافع و ابو عمرو و کسائی و حمزه و ابن عامر و ابن
کثیر و عاصم و این اشهر و اصح اقوال است و بعضی
گفته اند ده نفر بکه ملحق نموده اند ابو جعفر و یعقوب
و خلف است ترک قرائت این ثلثه اولی است زیرا که
محل التفات نیست و بعضی زیاده از این عشره نقل کرده اند
که مهجور و متروک است و معمول به عند العلماء نیست و اما
اسامی و امکنه قراء سبعه معتبره را در این ابیات
اثبات نموده اند ⁂ استاد قرائت بشمر نیک بدان
بو عمرو علا و نافع بن کثیر ⁂ از جنس کسائی بشمر هفت ۲ — پس حمزه و ابن عامر و عاصم را
تکبیر ⁂ از مکه نخست ابن کثیر است و امام ⁂ نافع ز مدینه
ابن عامر از شام ⁂ از بصره ابو عمرو علا دارد نام ⁂
عاصم چو علا و حمزه از کوفه تمام ⁂ بدانکه عاصم معصوم

قراء سبعه است و مشهور ترین انها است لهذا
اقوی احتیاط رعایت قرائت مشهوره و ترک قرائت
نادره است چنانچه علامه اعلی الله مقامه در کتاب
منتهی فرموده احب القراءات الی ما قراه عاصم من طریق
ابی بکر بن عیاش و طریق ابی عمرو بن العلاء فانهما اولی
واحسن من قراءة حمزة والکسائی لما فیهما من الادغام
والاماله و زیادة المد و غیرها و لو قرء القاری بقراءة
العاصم صحت صلوته بلا خلاف انتهی پس هر کس
خواهد مراعات قرائت عاصم نماید بهتر است
که اگر در کلمه متفرقه اتفاق از قراء هست اشکالی
در صحت نخواهد شد و اگر مختلف فیها است در منصوص
باید اول قرائت ابی بکر بن عیاش را ملاحظه نماید
و بعد ملاحظه نموده قرائت حفص نماید که هر دو راوی

از قول

از قول عاصم هستند همچنانکه ملاحظه کردید خاتم
جمع بقراءة عاصم خواهد رسانید ما حصل کلام
آنست که ابی بکر و حفص مراعات کردید قطعا
قرائت عاصم معمول و ملحوظ شده و الاهم اولی و من
طلب تفصیل تلک المطالب و غیرها مما یتعلق فی مباحث
علم القرآن وجد فی التبیان البیان فی قواعد القرآن

اگر قرائه

قد فرغ من تسوید هذه الرسالة الموسومة [illegible] محمدیه
تحریر وتقریر
اقل العبدة وافقر الطلبة محمد حسن ابن
ملا قنبر علی الرکانی غفر الله له ولوالدیه فی یوم
الاحد ثالث شهر ذی قعدة الحرام
من السنة الثامنة والثمانین
والمائتین بعد الالف
سنه ۱۲۸۸

[illegible]

خط الشريف ... في بغداد ...

[illegible]

[illegible]

[illegible]

بسم الله الرحمن الرحيم

وهذه منظومة في التصريف

قال سيدي المصطفى والمجتبى معتصما بالادباء والنجباء

ابتدأ الثناء بعد البسملة بالحمد لله الذي لا احصيه

مصليا على الرسول المنتجب امين وحي الله شمر محتجب

واله انوار حق ظاهره رايات ارشاد واي زاهره

وبعد لمتورع سبدا كالشمس اذ تطلع في وجه الندا

وهذا علم الصرف في المباني اقدم تحصيل على المعاني

لذاك قد سمي عند العلما ام العلوم نعم ما قد رسما

وهو اساس ركين يتقوه للنحو والمنطق مع اللغة

لم يكن بدونه للطالب بلوغ اقصى العلم في المطالب

وهذه منظومة منه قد اشتملت على الفوائد العمد

اقتبست

اقتبست من اصل التصنيف من بين ما صنف في التصريف

ما صنف الفاضل المحقق وصنفه العالم المدقق

عبد الوهاب صاحب المديح والده لوالد الذبيح

صرفني الشوق الى نظم ما زال عسى ان يقبلوه العلماء

كان الرجا ان يقبلوه العلما

وانظم نظما على احترز راعيا للمتن ما تيسر

واغتفر وافي النظم ما لا يغتفر في غيره ومن ابى فقد كفر

فها انا اشرع في المقصود بحوله وقوة المعبود

الذي نفى العلم وعمل وفقه الله كان حملا

وبعد خطبة الشريف سميتها منظومة التصريف

وخاطب خاطبا بالعام منظوما للخاص والعوام

فقال اعلم انما التصريف في اللغة التغيير والتحريف

يكون في صناعة الصرفيين تحويل الاصل الواحد البين

وهو الى امثلة مختلفة بالضد في الهيئة مع الصفة

لتحصل المعاني المقصودة اعني بها الازمنة المعهودة

والفعل نوعان على السماع — هما الثلاثي مع الرباعي

وكل واحد من الصنفين ما — ازدادها الجرد وهاقد حكما

(فسمي الاول بالمزيد)
والاول سمي بالمزيد — ~~والاخر المعكوس بالتجريد~~ (ويوصف الاخر بالتجريد)

وكل واحد من الاربعة — سالمة او غيرها لا ربعة

وخص بالسالم ما قد سلما — حروفه الاصلية كعلما

من علة وهمزة والتضعيف — وهذه قاعدة في التصريف

قدمه الثلاثي للمجرد — للاصل عن عدمه الزوائد

وان يكن ماض على وزن فعل — فتحا ثلاث الحركات قد نقل
~~[illegible]~~

في فعل بفتح العين اشترط — من بحر حلق نحو [illegible] قد انضبط

فالحرف حلقيا ستة همزها — عين وحاء ثم غين ثم خاء

شذ ابى يابى على الرواية — كيف [illegible] الواقعة في الآمية

ان كان ماضيه على كسرها — يجوز في المضارع فتحها

الاول ابنا من يحسب — ولحسه وغيرها [illegible]

وان يكن ماض على وزن فعل — بالضم ضمت عينه كيفضل

٤٦

~~ثم الرباعي من الجرد فعلل~~ (مجرد الرباعي كفعلل) — كدحرج يعرف معروفا [illegible]

ثم الثلاثي المزيد فيهما — كان على ثلثة قد قسما

الاول ما كان ماضيه على — اربعة من الحروف حصلا

وهو على ثلثة ابوابا — كاكرم وقاتل كذا بابا

والثاني ما كان على ماضيه من — حروف خمس وما الهمز بنا

الهمزة في الاول والتاء — زائدة احديهما فكانا

مثل تكسر وتباعد انقطع — واضطرب واحمر واجتمع

الثالث ما كان ماضيه على — ستة احرف فكن استفعلا

وافعال وافعوعل وافعنلل — كاحلولى واخشوشن [illegible] مثلا

اما الرباعي المزيد في البناء — ثلثة بحكم استقر انما

مثال تفعلل وافعنلل — كذاك افعلل نتج الاولى

وههنا التنبيه للطلاب — مدونه لم يكتف الابواب

الفعل ما قسم بالتعديا — بنفسه من فاعل الى العدا

ويسمى بالواقع متجاوزا — كقول الضرب بما [illegible]

[illegible]

خلافه غير المتعدي قد حكم | ثبوتها اللزوم هكذا قد حتم
كمثل زيد حسن وجهه | اعجب المخضر شجره
تعدية اللازم في الثلاثي | تختص بالسين ولا الثلاثي
بهمزة الافعال والتضعيف | اجلسته فرحته وقد بين
تعدية الافعال في غيرهما | مضي بحرف الجر بما لزما
كمر بالهند وطوق بها | واستخرج المثال فيما اشبها
وههنا فصل على المرام | لانه الحاجب في الكلام
في امثلة تصرف الافعال | من المضي او الغد او حال
وعرف الماضي بما دل على | معنى يكون في زمان قبله
يبنى على الفاعل والمفعول | يقسم بالمعلوم والمجهول
هو الذي اوله مفتوحا | او اول التحريك منه فتحا
كفعل وفعلل وفاعلوا | وفعّل تفعّل تفاعلوا
كذا البواقي كتفعلل وفعّل | افعوعل وانفعل استفعل
ولا تعتبر في الحركات الفا | لانها ساكنة في المصرف
فعل الذي يبنى على المفعول | اخر سقوط الفاعل المجهول

هو

هو الذي اوله مضموما | او اول التحريك منه ضما
كفعل وفعلل وافعلا | تفوعل وافتعل واستفعلا
وهمزة الوصل على الفعل وضم | اتباعها المضموم فيها قد يتم
ويكسر فيه امام الاخر | كما استخرج المثال في النظائر
ثم المضارع ما عليه دخلا | زوائد من الحروف مدخلا
الهمزة والنون والياء وتا | يجمعها في نأتي او انيتا
فالاول ان كان للمتكلما | والتاء للمخاطب قد حكما
مفردا او مثنى او مجموعا | مؤنثا مذكرا او قد يتعلم ~~مع التانيث او تذكيره~~
والياء للغائب والغائبة | كان على الاول حكم السابقة
وانما الثانية في الجمع مع | مؤنث تختص فيما اجتمع
ويطلق للحال والمستقبل | معتصما في الوضع بالمستعمل
ينفرد بحرف التنفيس او | لام ابتداء واقتصر بكما او
ستذكر لتعلم المثالا | تفطنا بذا المقالة المقالا
ومنه ما يبنى على الفاعل | لو فتح علامة المستقبل
الا وما يكون ماضيه على | اربعة تضم ضما اعملا

يجمع للمثال في بقائه ... ينطبق المنظر في دهر ولا
علامة بناء تلك الاربعة ... فابكسرة تلو الاخير معه
ونوهم المثال فيما سبقا ... كذلك قس عليه ما ينطبقا
وهكذا ينبني على المفعول ما ... كل له العلامة مضموما
وفتح العين على السماع ... كذلك اللام مع الوباع
ويدخل المضارع المعتل من ... تغييرها الاصل وقد لا ينقلا
قد سميت تخلفت بالنافية ... لو نفعها اللبس عن الناهية
والجزم بلام وبلا وبان ... مضارعا الجزم ولما قد يبين
وتحذف علامة الرفع كما ... اسقاط ضم الواحد ملتزما
على الذي يكون للعلامة ... كالنون والواو مع الجماعة
فتثبت هذا بها الحقا ... الا بعض الجوازم المسبقا
لا تقنطوا ان تقنطوا لم تحذروا ... لما تتبعوا العدا فلم تنتشروا
وهكذا يدخله النواصب ... وحكمها الجوازم القواضب
الا وقد افترق على الاصح ... ابدالها الضمة بالفتح وضح
وهو علي ما ونح بان ولن ... كذلك منوع بكى اذن
مثاله ايه لن تراني ... وقس عليها سائر المباني

قد يوضع

قد يوضع الامر على الصيغة ... مخصوصة الحاضر لا الغيبة
وهو على المضارع المجزوما ... يجري على مجراه حيث لزما
فتسقط علامة المستقبل ... او حرف ما بعده كحو لا
وهكذا في كل فعل سكنا ... حينئذ والعين فيه صونا
وان يكن مفتوحا او مكسورا ... فالكسر للهمزة فيه قد جرى
فان يكن للعين في المضارعة ... ضما فضم الهمز للمتابعة
تاتي البواقي صورة منجزمة ... وهذه قاعدة منتظمة
واستعمل المثال في باب منع ... والنصر والكرم كذلك اجتمع
وفتحها همزة الكرم راعيا ... للاصل والمخفوض فيما بنيا
قد نظر المخفوض فيما يلتزم ... فخففوا الجميع في بيت نظم
شيئا على كوسبه معمما ... فانه اهل لان يا كرما
اذا الجمع تاآن في مستقبل ... تفعل تفاعل تفعلل
يجوز اثباتهما في الاصل ... يجوز حذف لصدق كار او
تتدحرج تنزل تتصدى ... تزاور عن كهفهم وقد بدى
من تكون الفاء في تفعل ... ضادا او طاء ثم صادا مهملا
وتاء الافتعال بعد المطبقة ... تقلب طاء لترى منطبقة

كاصطلح واضطرب يطردا … يضطلم في بيت شعر يوردا
وتاء الافتعال دالا قلبا … في الدال والذال وزاء فاقلبا
وادغمت على الوجوب فاذكر … وجاء الادغام قويا في ادكر
وجاء بالفك كمثل اذدكروا … ويضعف الادغام في نحو جدروا
نونان للتاكيد فعلا ملحق … ثقيلة خفيفة فلينطبق
والفعل مع الانثى جمع [والامر] [والجمع] … ويحذفن النون والواو تبع
وافتح عليها وعلى ما قبلها … في الكل الافراد الا بعضها
معهما واو وياء مطرحة … ان طلعت قرينة مصححة
اذا انتفى الشرط على ما يقال … قد انتفى المشروط حيثما يقال
كاسعين ترين كسرا … لتبلون اخشون ضما
والفارق بينها وبين ما … علامة الجمع يكون دائما
وتدخل الخفيفة الثانية … من رابع وعاشر مبانية
لا تدخل الجمع ولا الاثنين [انثى] … قد يلزم اجتماع حذف وحيد
وجاز في المدغم مسبوق بمد … كدابة وشابة اذا اشتد
ومثلن في اضربن والصونان [ني] … قولي ادعن كذا اذهبنا
وزنة اسم الفاعل المعدى … من ذي ثلث ان يكن مجردا

في الاكثر

فالاكثر كفاعل وقد ظهر … كضارب وقائم قد اشتهر
كذا اذا كان على مفعول … صار اسم مفعول وقال مقبول
وضعهما من لازم نحو حجب … في مثل محمور ومذهوب ظهر
وفي فعيل فاعل معنا ورد … نحو رحيم واحمر قد اطرد
وهكذا ايضا على مفعول … قيل قتيل ما الذي مقتول
فالضابط من غير ذي الثلاثة … ان تضع الاول ميما ضما
وافتح او اكسر ما يلي الاخير … قسمها ان تنتهي اليسير
كمكرم مصرف مدحرجا … مضارب محرجم مستخرجا
وقد يسوى فيهما لفظ فقط … في نحو مختار ومضطر خلط
يقال للمضاعف الاصم لما … نوى بالشدة فيما ادغما
فانه من الثلاثي مطلقا … ما ادغم الجنسين فيما يلحقا
وفي الواو على شرط الموافقه … لما نوى قيل له المطابقه
كمثل دهدهت وزلزلت ورد … كذا تولزلت نورعت اعد
وههنا مظنة السؤال … قد يظهر الجواب في المقال
وقس على المعتل التضعيف [في] … لحوق نهايا ثلاثه فاعرف
ونحو املت من الاملال … احسيت صهصيت من الابدال

مستم وظلتم وكذا احستم   جاءا على الحذف وقل الصنتم
قد يلحق الادغام فيه جمعا   من واجب وجائز ممتنعا
كمد بالفك وبالادغام قل   كذا يفرّ ويعضض نقل
ويتبع النظائر بما سبق   من الاحية الادغام حيثما اتفق
وانقسم الافعال عند الكل   الى صحيح والى معتل
صحيحهم فضلته تفصيلا   معتلهم ما فيه حرف علة
واو وياء الف منقلبة   مدا ولينا علة منتسبة
معتل جنس تحته انواع   عقلا ونقلا صنفه اسباع
معتل الفاء هو المثال   مثاله اليسار والوصال
وحذف واو من مضارع كسر   اثباتها في المصدر ايضا قرر
اذا [illegible] عادت المحذوف فيه   وتسلم في سائر المعروفة
في يفعل ضما وفتحا يثبتا   كيوجه ويوجل حيث اتى
وابدل الكسر ياء فاقلبوا   ولفظ الواو وبالياء اكتبوا
وهكذا الواو على يطأ يضع   يحذف للاصل هو كسر بديع
وحذفت من يذر لانجزاما   من كونه معنا يدع تداوما
والعرب قد تركوا ماضيهما   وربما في الشعر قد تكلما

وههنا

وههنا مسئلة مقدرة   جوابها ايثار عما قرره
وان يكن واو على موضع فاء   فحذفه على الدليل قد كفا
والياء قد تثبت كلما وقع   كييمن وييسر وما اتبع
تبديله في افتعل وارا يرد   كيوسر وموسر قد يطرد
والواو كالياء الى التاء انقلب   في افتعل كاتحد ولم يجب
خلافه بجويز بيت المنشد   اتصلت مثل ضوء الفرقد
وحكم ما يعتل تضعيفا الورد   كمثل ما يصح اعلالا ورد
معتل عينيه يسمى اجوفا   وذا ثلاثة كصمت بالجفاء
الواو والياء اذا تحركا   وانفتح قبلهما فلتدركا
فتقلبان الفا لما نقل   في نحو صان باع ما منوع قل
وان تصل ماضي على ضميرها   مخاطبا وغيبة تكلما
فنقل وزن فعل فتحا الى   وزن فعل ضما وكسرا اجعلا
فينقلان الفاء من عين حذف   دلالة عليه كيفما عرف
ولم يغير فعل لا فعل   لكونها اصلية نحو طول
تقول في صنت من الواو ورد   بالياء في بعت كذاك نحو طرد
كسرت الفاء من جميع لو   يبنى على المفعول ايها راو

كصين بالقلب وبالنقل نقل | ونحو بيع السمن بالثاني اعل
والثاني نحو بيع او بصون | وهكذا المبيت والمصون
وبعض الحاذفين فيه مسقطا | العين والمسقوط كان مطلقا
ويشترط في حذف عين منه ان | سكون عين بعده وقد يبين
كمثل لم يصن ولم يبعا | عليهما من البواقي اتبعا
ومن ثلاثي المزيد لا يعل | منه سوى اربعة وقد نجل
كاختير وانقيد واقيما | وهكذا البواقي كاستقيما
وكلما اشتق بالتخويف | يجري في الاعلال كالتخويف
تزيين المرء بالتصويفا | وقس عليه سائر التصريفا
يعل بالهمزة في اسم الفاعل | كصائن وبائع وقائل
كمخوف من المزيد لم يعل | الا بما اعل به المستقبل
والحذف بعد النقل في المفعول | كابنية المبيع والمقول
وسيبويه واو مفعول حذف | والاخفش العين وكل اقتدى (ضعف)
وتثبت التميم في مبيوع | ونحوه وقل في مصووغ
اعلاله مختار ومنقاد الى | كمفعل نقلا وقلبا ثبتا

ما اعتل

ما اعتل باللام يسمى ناقصا | وذا رباعي كغزا وقد عصا
اللام من واو وياء قد قلب | بالالف مع الشروط والسبب
تحذف من فعلوا وفعلتا | من فعلت في غيرها قد ثبتا
نحو غزي وقد رموا ثم اشترى | كذلك يستقصي ونحو مشترى
وفتحت ما قبل واو في رموا | والضم في سروا رضوا قد ظهروا
والفتح ابق ان يكن مفتوحا | في غيرها لزوم ضم وضحا
اما المضارع تسكن الواو كذا | والياء في الرفع اذا تحرزا
ناصب وجازم
تحذف اياها في الجزم اذ | لم يك ناصبا والالف جر
والالف اثبت وسكن فيهما | كما اسقطت النون فيها الوهما
لا تحذف النون للعلامة | كالواو جيء بهما للعلامة
مثالها استغنى كما ذكر (تعلم) | لانه عند الصبي قد اشتهر
في اثنين والالف كما اثبتوا | كيفعلوا وتفعلين سقطوا
وسوف في ذا الباب جمعا غائبا | مذكرا مؤنثا مخاطبا
لكنه مختلف مقدرا | بلام فعل مضمر او مظهرا
اعلاله يرمون على ما فعلا | نحو رضوا او شبهه اعلالا
وهكذا في كلما قد عبرا | كسر العين ابدا مؤسسا
كيحيي ويبقى ويعتدي | وقس عليه الباقي لتهتدي

ومثل يرضون وما ضاهاهما … من كل فعل عينه قد فتحا

وشذ في الباب لفظين كما … كان سوى اذان في باب رمى

انهما يفرق باللام اذا … ذكرت او حذفت يرضى غزا

والامر منها اغز ادع ارضا … ثم تمط وتصاب وانقذا

اذا دخلت النون للتاكيد في … قد عادت المحذوف للمقتضي

زنة اسم الفاعل غاز عرف … اعلاله كمثل مجهول صرف

وبعد ذاك الذكر اذكر غازية … لكونها انثى وفرع طارية

زنة مفعول من الواو فقل … مغزو او مرمي حيثما نقل

وتقلب الواو على ياء لما … اجتمعا في لفظ واحد معا

والاول ساكنة والثاني … مدغمة في هذه المباني

في فعول وفعيل مطلقا … نحو عدو وشري حققا

وفي المزيد تقلب الواو اذا … قد وقعت رابعة فصاعدا بلا اجتزا

ولم يكن ما قبلها مضموما … قد قلبت ياء كما تقدما

تقول اعطي واعتدي وسترشي … كذلك مع الضمير ما انشاء

ما اعتل بالعين وباللام سمي … لفيف مقرون كشوي ودمي

وهكذا يقوى ويروي واعوى … وغيره ايضا على ما اخترعا

ونحو ياد ونحو ريا … كمثل عطشان ومثل عطشى

ويكثر الادغام في باب حيي … فجاز كسر الفاء لا باب قوي

حيي

حيي وحيان وهم احياء … ادغامه وفكه سواء

احياء وحايا وكذا استحياء … والحذف في الاخير قد يجاء

وذاك لكثرة الاستعمال … لا ادر في لا ادري مثالها

باللام والفاء لفيف فرقا … مثل وقى الله الولي المتقي

والامر منه ق وقد انتظم … والهاء في الوقف عليه تلتزم

وفي دخول نون التاكيد … قِنَّ قُنَّ قِنَّ للتاكيد

وجا وتوجى مثل يرضى علا … وهكذا في كادعى علا

وان يكن بالفاء والعين فقد … يكون بالاسم فقط فقيد

يين ويوم ثم الويل … ح لا يبنى منها الفعل بل

بالفاء والعين وباللام علا … وذاك واو وياء قد نقل

وان هذان علامتان … لاسم الحرفين خاصتان

وههنا فصل على المرام … لانه الحاجز في الكلام

وحكم مهموز كحكم الصحة … في كلما كان لما كان له

لكنه تخفف فيما اذا … قد وقعت في غير اول الخذا

لانها حرف شديد المصطفى … نهاية الحلق عليه المالي

كامل ويامل وافعلي … شديد اهمز الثاني وافعلي

لانها اذا التقى الهمزتان … ثانيهما ساكنة في البيان

قد وجب القلب باجانسا — من ضم فتح كسرة موانسا
كآمن واومن ايمانا — وهكذا النظير حيث كانا
ان كانت اولى همزة وبعد — ثانية في الوصل والفتح تود
وحذفوا في كل وخذ ومر على — غير القياس انها استعملا
وقد يجي مر على الاصل الذي — وصل كما في قوله فمر دا
وابتدى المثال بالتفصيل — تشريحا وزيادة التحصيل
فقال اعلم ان ورد ويازر — تعل مثل هنا وفي نظيرها
وادب ويسئل واسئل — ككوم ويمنع يعسل
وقلبها بالالف جائز — لكنه غير قياس نافذ
وآب ساء مثل صاد علل — وهكذا جاء كقال اعمل
وكدعا اسر اي مثل رمى — وبت كق وخذ كما تقدما
وكوقي واي وي شبه ثوى — نائي راي مثل رعى كادوي
ويحذف الضم جمع العرب — باب يوي يقع اعم الاغلب
واتفق المونث الواحدة — بالجمع في الخطاب جا لهم شاهدة
اذا امرت منه للاحد فقل — اذ في الحذف محرف قد نقل
ويلزم الها الذي الوقف كما — في قه وره وغيره تقدما
والنهي والتاكيد او اسم الفاعل — منها على ما سبقت في القبل
وصيغة افعل صيغ خالفت — لخفته لعلة قد سالفت

دا اسم

وايضا لما اقتضى ابيال — كاختصار واتمم هذه المقال (ذلك)
وههنا فصل على المرام — لانه السائق في الكلام
اسم الزمان والمكان مفعل — بالكسر من يفعل نحو مجعل
وهكذا المحلي والمبيتا — والحكم في نظيرها مثبتا (نحو)
وجاء من يفعل او يفعل — بالضم والفتح على مفعل
كالمذهب المقتل والمقام — والمشرب المقتل والمنام
وشذ نحو المسجد المشرقا — والمغرب المطلع والمفرقا
وهكذا المسكن والمنبت والمرفقا — والمنسك المسقط والمحرقا
تدخل التا فيه في بعضها — اجازة الجميع جم العلما
هذا اذا كان صحيح الفاء — واللام والعين لدى الاداء
اما اذا ما اعتل فيه الفاء — فالكسر فيه ابدا اكفاء
كموضع وموعظ وموعد — وغيره من المثال واستعد
اما اذا ما اعتل منه اللام — والفتح فيه ابدا تمام
وذلك المأوى كذا المغزى — ونحو المرمى كذا المهناء
وقلما تدخل تاء بعضها — مظنة مقبرة قد فتحا
وشذ نحو المشرقة المقبرة — بالضم ورد الشهر المقبرة

سميتهما بما عدا المجرد … نوبة المفعول كالمبرد

كذاك المدخل والمقام … وهذه نهاية المرام

وقيل للشيء الكثير في المكان … مفعلة من الثلاثي في البيان

يقال أرض مأسدة ومسبعة … مذئبة مسبخة ومقثاة

وآلة الاسم هو المعالج … الفاعل المفعول كالمعارج

وجاء في وزانها أمثال … كمفعل مفعلة مفعال

كمحلب مكنسة مفتاح … ومنخل مطهرة مصباح

كذلك المصفاة والمرقاة … كسرا على الميم لها قد أتوا

من فتح الميم أراد المكان … لابن سكيت هنا ولا دبان

وشذ مدهن ومسعط مدق … ومنخل مكحلة ومنطقا

المرة من مصدر الثلاثي … كضربة في الحد بلا إضعاف

في غير ذي الثلاثي بالتاء فهم … إعطاءة وانطلاقة جماعة علم

إلا وما كان عليه التاء في … وصفه بالواحدة قد يكتفي

وقوله رحمة واحدة … وغيره من المثال شاهدة

وفعلة للهيئة والنوع … كجلسة والطعمة المطبوع

وفعلة

وفعلة كلقمة فعالة … كناسة قلامة جعالة

للقدر والشيء الذي قد سقطا … من فعل فاعل لديه ثبتا

تم بعون الله صرف وافية … وحمده شكرا له كافية

ثم الصلوة والسلام لسرمدي … على رسول خير آل محمدي

وكان في أوائل الأحقاب … تأليفها في شهر رجب

1292

في سنة التسعين (الثنتين) والاثنين … من بعد ألف ومن المائتي

وقد استنسخ هذه المنظومة من النسخة الأصلية العبد الحقير والمذنب المقصر الكثير العصيان والتقصير المحتاج إلى رحمة ربه القدير الخبير مؤلف هذه المنظومة وكاتبها محمد حسن بن المرحوم المغفور ملا أكبر علي ابن محمد حسن ابن أحمد بن محمود البوكاني في دار المرز رشت في مدرسة الحاج علي أكبر الواقعة في محلة الزيدان في يوم الخميس في سلخ ذي قعده الحرام من شهور هزار دويست نود وچهار مطابق منتظمه مهندسه سنه 1294

و در همین سال طاعون بدار المرز رشت
اتفاق افتاد از دفع و رفع او وارد
دار المرز شدیم

بسم الله الرحمن الرحيم

قد اتفق طبع بعض نسخات هذه الوجيزة الموسومة بمنظومة المؤلف
الموصوفة بمرايا لم يهتد اليها احد من ذوى التصنيف والتاليف فهي بها
كالوصفات مسبوكة بالدرر كل وقت ومنقوشة بانواع اللآلي
طرز نسج العنكبوت فلله در مؤلفه الفاضل البارع صاحب المعالي
الحسنة وجامع الكمالات المستحسنة البصير الذكي الورع ابو المعالي عن
اللامع الالمعي الماجد الموفق المؤيد المسدد المولى الشيخ محمد حسن
كثر الله امثاله وادام فضاله ودعا له بالرضى وايده لما يحبه
فارجو منه دام فيضه لكي لا ينساني في الخلوات واوقات الاجابة
الدعوات وكان اتمامه في ... من الدرجات
التاسع العشر ليلة من الشهر الثالث من السنة الخامسة من العشر
السابع من المائة الثالثة من الالف الثاني من الهجرة
النبوية المصطفوية على بانيها الاف الصلاة والتحية

در دار المرز رشت در خدمت ...
علامه ... الفقهاء العظام
و زبدة العلماء الكرام احمد ...
خلف مرحوم ... احمد ...
الاصل رشتى المسكن ... شرح ...
... درس ميخواندم در ...
در س ... المرز ...
اين منظومه بنظر ...

[illegible]

فهرست ما فی هذه المجموعة اوله صیغ فارسیة

هذا کتاب تجوید المشکلة والذی بحث فی تجوید ... فی الحروف مخففة

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین

والصلوة والسلام علی خیر خلقه محمد واله الطاهرین اجمعین اما بعد

بدانکه این رساله ایست مختصر در تجوید و مفید نزد ارباب دانش واصحاب

واضح ولایح است که بعد از معرفت الله تعالی افضل از همه عبادات تمامست

وان درست نیست الا بخوانند

هذا کتاب صیغ المشکلة الذی جمعه المحقق مولانا محمد صالح ره

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی محمد واله

اجمعین اما بعد این رساله ایست در بعضی از صیغ مشکله

که بجهت یادگاری قلمی میشود تخ امر است از باب مزید فیه

باب تفعلل مجرد وی وخوی چون دحرج نقل کرده شد

بباب تفعلل و قاعده نقل رباعی مجرد بباب تفعلل آنست

که تائی در اول زیاد کنند توخوی شد مانند تدحرج

یاء حرف عله متحرک ماقبل مفتوح را قلب بالف کردند توخوی

شد مضارع وی یتوخوی می اید مثل یتدحرج مخاطب

[illegible]

قران وان میسر نمیشود الا بعد از معرفت مخارج حروف ودانستن قواعد

تجوید ان اما بدان ایدک الله که قران نازل شده بافصح لغات که ان

لغت عربیست پس حاجت باشد که رعایت قواعد عربیت نمایند واگر رعایت

وی تتوخوی واو فاء الفعل را قلب بالف کردند بواسطه

متحرک بودن التقاء ساکنین شد میان الف وخا الف افتاد

تخوی شد بعد از ان حرکت واو را نقل کردند بخا خاو واو

در اصل متحرک ماقبل مفتوح را قلب بالف کردند التقاء

ساکنین شد میان دو الف الف منقلبه از واو را حذف

کردند تخی شد چون امر بنا کردیم تا اول را که حرف مضارع

انداختیم تا صیغه مضارع باطل شود تخی شد لام الفعل

بصورة جزم می افتاد تخ شد پس تخ فعل امر است موضوع

از برای مفرد مذکر مخاطب از باب تفعلل که باب اول

رباعی مزید فیه است خصّم بفتح خا وکسر خا هر دو جایز است

اصل ان اختصم بوده است ماضی باب افتعال مجرد وی خصم

بوده نقل کردیم بباب افتعال و قاعده نقل ثلاثی مجرد

بباب افتعال انست که همزه در اول زیاد کنند وتاء در میان

فاء الفعل وعین الفعل در آورند اختصم شد تا از حروف

مستحل[illegible] حروف مستعلیه میان استغال واستعلا

وما قبل مفتوح بودن

اجتماع المتماثلین ... [illegible]

نکنند کو با لغت عرب نخوانده است وایشان قران خوان نیستند بلکه خراب
کنندهٔ قرانند و در زمرهٔ ان اشخاص اند که در حدیث وارد است که بسیا خوانندهٔ
قران باشند وحال انکه قران او را لعنت میکند وایضا حق تعالی فرموده است ورتل
القران ترتیلا و از حضرت امیر المؤمنین علیه السلام پرسیدند از معنی ترتیل
فرمودند که الترتیل هو التجوید وهو حفظ الحروف ومعرفة الوقوف یعنی تجوید بیرون اوردن

مباینت است تا را قلب کردند بصاد اخصصم شد حرکت صاد اول را
بما قبل نقل کردند و از همزه مستغنی شدند حذفش کردند
وبعد از ان صاد اول را در صاد ثانی ادغام کردند خصّم شد
بفتح خا پس خصّم فعل ماضی است موضوع از برای مفرد مذکر
غایب از باب افتعال نه از باب تفعیل چنانکه ظاهر است جایز
است که صاد اول را ساکن کنند و در ثانی ادغام کنند پس در میان
خا و صاد مدغم التقاء ساکنین میشود خا را جایز است که کسره دهند
و مستغنی از همزه شد حذف کنند و خصّم بکسر خا خوانند و اگر
و اگر مضارع وی از خصّم بفتح گرفته شود یخصّم و اگر از خصّم
بکسر گرفته شود یخصّم بفتح یا و کسر خا و صاد می اید در تنزیل
امده یخصّمون و قتّل بفتح قاف و کسر تا از این قبیل است فرزه
نقل کرده شد بباب افتعال افترزه شد از تا حروف شدیده
است و زا از حروف رخوه و مباینت شدت و رخاوت تضاد است
از اینجهت تا را قلب کردند بزا افززه شد و جایز است نقل حرکت زای
اول بما قبل کرده شود و چون از همزه مستغنی شد حذف کردند و زا را در زا

زیر زبر پیش

فرزه یا و جدا کرده شد من غیر المصادر

حروف از مخرج خود و شناختن وقوف بدانکه تنوین و نون ساکنه
هرگاه بحروف هجی برسند پنج حالت دارند اول ادغام مع الغنه دوم
ادغام بلا غنه سیم اخفا چهارم اظهار پنجم قلب باید دانست که تنوین عبارت
از دو فتحه یعنی دو زبر و دو ضمه یعنی دو پیش و نون ساکن که عبارت است از
نونی که جزم داشته باشد و ادغام انست که

ادغام کنند و فزّه بفتح فا خوانند و جایز است که از افززه کنند
و زای اول را ساکن کرده و در ثانی ادغام کنند پس التقاء ساکنین
میشود میانه فا و زا فا را کسره دهند زیرا که اصل در تحریک
ساکن کسره است پس چون از همزه مستغنی شد حذف کنند و فزّه گویند
یشقّق بدو تشدید یکی بر شین و یکی بر قاف اول فعل مضارع است
موضوع از برای مفرد مذکر از باب تفعّل تشقّق شد مانند
تکسّر مضارع وی یتشقّق می اید تا از حروف رخوه است و میان
شدت و رخاوت مباینت است تا را قلب کردند بشین و شین را
ادغام کردند یشّقّق شد و از این قبیل است یطّوّب و یطّیّر
و یصّعّد و یطّیّب هر کدام بدو تشدید یکی بسبب ادغام و یکی از باب
تفعّل اصل یطّوّب یطوب بود نقل بباب تفعّل کرده شد و قاعده
باب تفعّل انست که فا دا اول زیاد کنند و عین الفعل را مشدد
کردانند تطوّب شد مضارع وی یتطوّب می اید تا از حروف مستفله
و طا از حروف مستعلیه و میان ایشان تخالف است تا را قلب بطا
کردند و فا را در طا ادغام کردند یطّوّب شد و یطّیّر را مجرد

الشق شکافتن و دریدن و جدا شدن

شقق مجرد است نقل کرده شد بباب تفعل و تشقیق جمع حروف

التطیر فال بد گرفتن

که حرف غیر او در حرف داخل کنند بجنبشی که تشدید بعمل آید مثل مِن رَبِّکَ
که نون را عوض کنند بزاء وَهُدًى لِلْمُتَّقِينَ و غنه او ازبهت که از خیشوم بغیر
از دماغ بیرون نیاید اما ادغام مع الغنه در جائی دست بهم میدهد که نون
ساکن و تنوین بچهار حرف برسد که آن ی و م ن است و مثالش بعد تنوین

مثل صنایع یدخله و یقوم واسمعوا وفرقوا منهم — وعذابا نکرا وانکه نون ساکن باین

طهر است نقل کردند بباب تفعل تطهر شد مضارع وی
یتطهر می آید مثل یتکسر تا را قلب بطاء کردند بواسطه علة
مذکوره و طا را در طا درج کردند یطّهّر شد و یصّعّد که
اصل صَعَدَ بود نقل بباب تفعل کردند تصعّد شد مثل
تکسر مضارع وی یتصعّد مثل یتکسر تا از حروف مستعله
و ضاد از حروف مستعلیه است و میان ایشان تغایر است
تا را قلب بصاد کردند و صاد را در صاد ادغام کردند یصّعّد
شد و یَطَّیَّبُ در اصل طیّب بود اعلالش نیز چنان است
که گفته شد تشابه بتشدید شین فعل مضارع است موضوع
از برای مفرد مذکر حاضر از باب تفاعل مجرد وی شبه
است نقل کرده بباب تفاعل ~~مجرد وی شبه است نقل~~
~~کرده بباب تفاعل~~ تشابه شد مضارع وی یتشابه
مخاطب تتشابه بدو تا یکی از باب تفاعل و یکی حرف
مضارع تا را قلب کردند بشین چنانکه گفته شد و شین را
در شین درج کردند تشابه شد اثاقل فعل ماضی است

التشابه بهم مانند شدن گز

التثاقل گران کردن بوزن گز

موضوع

چهار حرف برسد مثل مَن يَّشَاءُ وَمِن مِّثْلِهِ وَمِن نَّصِيرٍ وَمِن وَّلِيٍّ
و ادغام بلا غنه در جائی دست بهم میدهد که تنوین و نون بدو حرف برسد
و آن ل ر است مثال تنوین مثل نَزَّاعَةً لِّلشَّوَى وَغَفُورٌ رَّحِيمٌ
و مثال نون ساکنه مثل مِن رَّبِّکَ وَمِن لَّدُنَّا و اما اخفا پس در جائی دست
بهم میدهد که تنوین و نون ساکن به پانزده حرف برسد

و آن ت ث ج د ذ ز س ش ص ض ط ظ ف ق ک است مثال تنوین

موضوع از برای مفرد مذکر غایب از باب تفاعل مجرد
وی ثقل است نقل کردند بباب تفاعل تثاقل شد تا
از حروف شدید است و ثا از حروف رخوه است و میان شدت
و رخاوت مخالفت است تا را قلب کردند بثا و ثا را در ثا
ادغام کردند ابتدا بساکن محال همزه وصل در اولش در
آوردند اثّاقل شد بتشدید ثا و در کلام ملک علام
آمده اثّاقلتم و از این قبیل است ادّارأ مجرد وی درأ نقل
کردند بباب تفاعل تدارء تا و دال هر دو از حروف
شدید اند پس بواسطه تخفیف تا را قلب کردند بدال
و دال را در دال ادغام کردند ابتداء بساکن محال همزه وصل مکسوره
در اولش در آوردند ادّارأ شد و در قرآن آمده فادّارأتم
که اصلش ادّارأتم لفظ فا متصل شد و همزه بدرج افتاد
ارّاکب فعل ماضی است موضوع از برای مفرد مذکر غایب
از باب افعلال رباعی مزید فیه مجرد وی رکب نحو دحرج
نقل کردند بباب افعلال و قاعده آنست که همزه در اولش

التدارء بایکدیگر برابر شدن گز

ادّارأتم شدیم

الراکب سوار گز

تنوین مثل جَنّاتٍ تَجری وَ اَزْواجاً ثَلٰثَةً وَغَسّاقاً جَزاءً وَكاساً دِهاقاً
وَظِلٍّ ذِی ثَلٰثِ صَعِیداً زَلَقاً وَعابِداتٍ سائِحاتٍ وَعَذاباً شَدِیداً
وَجِمالَةٌ صُفْرٌ وَقُوَّةٍ ضُعْفاً وَبَلْدَةٌ طَیِّبَةٌ مِثْلَ ظَلُومٌ وَحَبِّ نُضِدَ وَ
فِضَّةٍ قَدَّرُوها وَظَلُومٌ كَفُورٌ ومثال نون ساكن مثل اَنْ تَقْدَمُوا

نهاد کنند ولام الفعل را مکرر مشدد ساختند اِدْوَكَبْ شد
مثل اِقْشَعَرَّ نقل حرکت واو کردند بواو و در اصل متحرك ما
قبل مفتوح را قلب بالف کردند اِدّاكَبَ شد ازهمزه بی نیاز
شدند حذف کردند دّاكَبَ شد وازینقسم است بادّ دمجرد
او بود دّا اعلال او مثل دّاكَبست تتادّدن بتشدید
دال وتشدید نون فعل مضارعست موضوع ازبرای
جمع مذکر مخاطب ازباب تفعلل مجرد وی دَلُودَ مثل دحرج
نقل کردند بباب تفعلل تَوَلُودَ شد مضارع یَتَوَلُودُ
نقل حرکت واو ثانی کردند بلام بعد ازان واو متحرك ما قبل
مفتوح را قلب بالف کردند یَتَوَلادُ شد باز واو متحرك ما قبل
مفتوح را قلب بالف کردند یَتالادُ شد جمع مخاطب مذکر
تَتالادُونَ شد سین حرف استقبال داخل شد سَتَتالادُونَ
بتشدید تاء ونون تاکید ثقیله لاحق شد نون اعرابی افتاد
سَتّالادُنَّ شد تالادُنَّ فعل مضارعست موضوع از
وآو اقشعر سَتّالادُنَّ شد
برای جمع مذکر مخاطب ازباب تفعلل مجرد وی وَلَّهَ مثل دحرج

اقشعر اردانها
بر پوست
اعضا بر آمدن
کرز

شد تاء اول
ساکن کرده در
ثانی ادغام کردند
ستالادون
شد

وَمِنْ ثَلٰثٍ وَمِنْ خَیْرٍ وَمِنْ دُونِ اللهِ وَمِنْ ذَنْبِكَ وَمِنْ زُخْرُفٍ وَمِنْ
سُنْدُسٍ وَمِنْ شَیْءٍ وَعَنْ صَلٰوتِهِمْ وَعَنْ ضَلاٰلَتِهِمْ وَعَنْ طَبَقٍ وَمِنْ
ظِلٍّ وَمِنْ فِضَّةٍ وَمِنْ قَرِیبٍ وَمَنْ كَفَرَ وَاَمّا جَهام وان اظهار پس در
جانی و دست بهم میدهد که تنوین و نون ساکن با این شش حرف بهم رسد

نقل کردیم بباب تفعلل تَوَلُّولَ شد مثل تدحرج مضارع
یَتَوَلُّولُ می آید مخاطب تَتَوَلُّولُ چون دو تاد را ول مضارع
جمع شوند جایزاست حذف یکی ازان دوتا تَوَلُّولَ شد
واو اول متحرك ما قبل مفتوح را قلب بالف کردند التقاسنا کنین
شد میان الف و تاو حذف هیچکدام ممکن نیست که ملتبس بثلاثی
مزید فیه میشود پس تاء را فتحه دادیم تاتول شد واو متحرك ما قبل
مفتوح را قلب بالف شد تاتال شد جمع مذکر مخاطب تاتالون
می آید فعل امراست موضوع ازبرای مفرد مذکر مخاطب از
باب افتعال مجرد وی بر نقل بواو افتعالش کردیم ابترد شد
راء در راء ادغام کردیم ابتر شد مضارع وی یبتر چون
امر بنا کردیم تاء مضارع می افتد همزه وصل مکسور در اولش
در آوردیم حرکت اخر بجزم می افتاد شرط ادغام فوت شد
میان هر دو راء راء اول را کسره دادیم که اصل در تحریك ساکن
کسراست ابتر شد چون راء ثانی در اصل متحرك بود وسکون
وی عارضی است جایزاست که راء ثانی حرکت داده شود وادغام

واین حروف بیخ حروف
حلق میگویند واین
حروف شش است
ء ه ع ح غ خ
قال الشاعر حروف
حلقی شش بود ای
با صفا همزه وها و
عین وحا وغین و
خا ومعنی اظهار
ظاهر ساختن تنوین
ونون ساکن است
نزد این حروف
مثال تنوین
ابات

التقا ساکنین
شد

لا

آیاتٍ أفلا کلاً أصددنا علیمٌ حکیمٌ حکیمٌ علیمٌ إلهٌ غیرُ اللهِ شیءٍ خلقنا
مثال نون ساکن مِن اَلیمٍ وَمَن هواه وَمِن حلیمٍ وَمِن علیمٍ وَمِن غلٍ وَمِن
خالقٍ واما یخم وان قلب پس در جائی دست بهم میدهد که تنوین و نون

کنند پس حرکت راء اولرا که کسره است نقل کردیم بما قبل که
تا است وکسرهٔ تارا نقل کردیم بما قبل که با است ومستغنی
از همزهٔ وصل شدیم وهمزه را انداختیم وراء اولرا در ثانی
ادغام کردیم تبرّ شد وتبرّ بفتح جایز است زیرا که ثانی تابع
میتوان کسره داد وچون اصل در تحریک ساکن کسره است واما
فتح نیز توان داد زیرا که فتحه اخف حرکاتست اُذِّنَّ فعل ماضی مجهول
موضوع از برای جمع مؤنث غایبه از باب افتعال مجرد وی
ذِنَ است نقل کرده شد بباب افتعال اِذْتَئِنَّ شد صیغهٔ از برای
مفعول بنا کردیم اُذْتُئِنَّ شد یاء متحرک ما قبل مضموم را قلب
بواو کردند اذتون شد تا از حروف مهموسه شدیده وذال از حروف
مجهوره رخوه است ومیان ذال چون صرف کردیم نسبت
جمع مؤنث غایبه لاحق شود لام الفعل که نون است ساکن
شود التقاء ساکنین میشود میان واو ونون واو حذف میشود
ونون لام الفعل را در نون ضمیر جمع مؤنث ادغام کردند
اُذِّنَّ شد اِئْذَنَّ فعل امر است موضوع از برای مفرد حاضر

(حاشیه: الاذنبان اب از پنیر چکیدن)

(حاشیه: ایشان شنافاشت تارا قلب کردند بذال وذال ودر ذال ادغام کردند اذون شد بتشدید)

نون

ساکن بحرف با برسد ومعنی قلب آنست که هرگاه تنوین ونون ساکن بحرف
با برسد تنوین را قلب بمیم نمایند ومیم ظاهر شود در تلفظ وباندک غنه
مثل جنّاتٍ بَلِ الذین وَمِن بَعدِ ودیگر باید دانست که هرگاه دو حروف
مخرجشان قریب بیکدیگر باشد

(حاشیه: چون بهم رسند ادغام مینمایند آن دو حرف را بشرط آنکه حرف اول ساکن باشد وحرف ثانی متحرک مثل کذبت ثمود)

نون اول را ساکن کرده در ثانی درج کردیم ابتدا بساکن شد
همزهٔ وصل مکسور در اولش زیاد کردیم انک مضارع تنک
آید مخاطب تنک چون امر بنا کنی تا که حرف مضارعست می افتد
ما بعد حرف مضارع ساکن همزهٔ وصل در اول در آوردیم آخر را بصوت
مجزوم کردیم اِنْکَ شد کن فعل امر است موضوع از برای مفرد
مذکر ماضی وی کان است مثل رأى مضارع وی یکان
مثل برای نقل حرکت همزه را بما قبل که کاف است کردند وهمزه را
حذف کردند چنانکه در برای الکی مخاطب تکی می آید چون از
تکی امر بنا کنی تا که حرف مضارعست می افتد ولام الفعل
بجزم حذف میشود لک میماند مثل بعد از آن یا که ضمیر متکلم است
ومفعول در آخر لک در آمد وخانند وبرا مناسبت کسره باید
دادن ولک مفتوح ومبنی وتغییر در وی جایز نیست نون عماد که
نون نیز گویند در میان یا وکاف در آوردند ونون را کسره
دادند بواسطه مناسبت لکنی شد وبعد از آن اکتفا بکسرهٔ نون
کرده چون بر یا دلالت داشت یا را حذف کردند چنانکه در

(حاشیه: یکیا مثل برای نقل حرکت همزه را بما قبل که کاف است کردند وهمزه را حذف کردند چنانکه در)

تمودّ و نضجت جلودهم و قل رب زدنی علما و این ادغام را ادغام
متقاربین گویند یعنی مخرجشان نزدیک بهم میباشد و هرگاه دو حرف از
یکجنس بهم رسند آنها را بهم ادغام کنند بشرط آنکه اول ساکن و ثانی متحرک باشد
و این را ادغام مثلین گویند مثل یغتب بعضکم و افرایتم ما تمنون

البغی زن فاحشه و کنیزک گر

با ادغام که در اصل با غلام می بود لکن بغیّ صفة مشبهه است
و صیغه فعیل گویند در اصل بغیی بود مثل قتیل یا را در یا
ادغام کردند بغیّ شد چون تثنیه بنا کردیم بغیان و در حالة
نصب و جر بغیین می آید اضافه بیاء متکلم کردند نون بسبب اضافه
افتاد چهار یا جمع شد و یاء مدغم که بنفس کلمه است و یک یا (و مدغم)
بجای نصب و جر است در تثنیه و یکی یا ضمیر متکلم یاء اعراب را در یا
ضمیر متکلم ادغام کردیم بغیّیّ بیاء و تشدید بسبب ادغام و از

الروی سیراب شدن گر

این قبیل است ریّی در اصل رویی بود صفة مشبهه است تثنیه
بنا کردیم ریّان شد در حالت نصب و جر ریّین می آید اضافه
بیاء متکلم کردیم نون باضافه افتاد یا اعراب را در یاء یا متکلم ادغام
کردیم ریّیّ شد چهار یا در نفس کلمه و یکی حرف اعراب و یکی
یاء ضمیر متکلم دو تشدید بسبب ادغام با عدم است از باب

التباعد دوری کردن گر

تفاعل ماضی تباعد مضارع یتباعد هرگاه دو تا در اول مضارع
باب تفاعل جمع شوند جایز است که یکی حذف کنند [illegible] تا
باب تفاعل و حرف مضارع یک تا باب تفاعل را حذف کردند

لتبن او فوا و نصرکم و دیگر باید دانست که هرجا در قرآن میم مشدد باشد
یا نون مشدد او را اندک غنه باید داد اما و ان و دیگر باید دانست که در
تمام قرآن پنج حرف ساکن را قلقله باید کرد و آن حروف **قطب جد** است
و قلقله عبارت از اندک حرکت است بکسره کرد در تلفظ ظاهر شود مثل

و اقبل و لا یطب و جبل و اجرمنا و ادبر و باقی حروف ساکنه

تباعد شد چون از تباعد امر بنا کنی تا که حرف مضارع است
می افتد تا صیغه مضارع باطل شود و آخر را بصورت جزم باید
آورد تباعد شد و از این قبیل است دحرج و علم اول بفتح واو
ثانی بفتح لام اولین از باب تفعلل رباعی مزید فیه و دویمی

الوکایه بر پا خواستن گر

از باب تفعّل ثلاثی مزید فیه یکون بفتح نون فعل مضارع است
موضوع از برای جمع مذکر غایب ماضی وی یکی مثل وقی مضارع
یوکی می آید واو واقعه میان یاء مفتوحه و کسره مابعد را حذف
کردند یکی شد ضمه یا را بماقبل بدادند خفیف یکی شد تثنیه
وی یکیان می آید جمع مذکر غایب یکیون ضمه یا را نقل
بماقبل کردند التقاء ساکنین شد میان یا واو و یا افتاد یکون شد

نون کان بضم یکی [illegible] ستم نشانه کردن گر

بفتح نون در اصل کانوا بود واو را بواسطه وزن شعر حذف
کردند کان شد بضم نون بکلمه ستم فعل ماضی است
موضوع از برای جمع مذکر مخاطب معتل العین از باب اصل او
چون صون واو متحرک ماقبل مفتوح قلب بالف شد راس
چون صان چون بجمع مونث غایب رسد ضمیر متحرک در آخر وی

ساکنه بخلاف بخت واصلا حرکت ظاهر نمیشود و اظهار کردنش خطاست
ودیگر باید دانست که در تمام قران هر لامی که در میان دو حرف از حروف استعلا
باشد استعلا یعنی بلندی باشد وان را مفخم گویند یعنی غلظت دار باید گفت

لاحق شود نقل فعل واوی یفعل باید کرد که ضمه بید ا
شو چون واو می افتد ضمه دلالت بر واو کند رؤس ضمه بر واو
نقیل بما قبل دادند التقاء ساکنین شد میان واو و سین واو
افتاد رُسُن شد مثل طلن صرف کردند رُسْتَ رُسْتما رُسْتم
مثل صُنتم و طُلتم اُشتُرَتَن فعل ماضی است موضوع از برای
جمع مونث مخاطب از باب افتعال مجرد وی شرا است نقل کرده
شد بباب افتعال اِشتَرَ شد مجهول بنا کردیم اُشتِرَ شد اُختیر
جایز است که نقل کسره بما قبل کند بعد از سلب حرکت ما قبل
اُشتَرَ شد مثل اُختیر و این مشهور است و جایز است که یا حرف علة
ما قبل مضموم را قلب بواو کنند چنانکه در یکجا خود مذکور است
اشتور شد چون ضمیر متحرک در اخر لام الفعل که راست در آید
را ساکن میشود پس چون بجمع مونث غایب رسیدیم راء ساکن شد
التقاء ساکنین شد میان واو و راء واو افتاد اُشتُرتَ شد
اُشتُرتُما اُشتُرتُم اُشتُرتِ اُشتُرتُما اُشتُرتُنَّ میشود اضرب
فعل امر است از ضرب یضرب از تضرب بنا کردیم اضرب شد نون

الطول والطل
چسبیدن ...
کز

الاشترا خریدن
و فروختن و این
از لغات تضاد است
کز

تاکید

مثل خلقنا و اغلظ و حروف استعلا هفت است خص ضغط قظ
بخلاف لامی که چنین نباشد پس باید او را ترقیق کرد یعنی نازک باید کرد
ودیگر باید دانست که هر رائی که مفتوح یا مضموم باشد تفخیم باید کرد یعنی
غلیظ باید گفت چه در وصل و چه در وقف مثل ولدار الاخرة و را مکسوره را ترقیق باید
تاکید خفیفه لاحق شد اضربن شد چون منتهی با دلالت بر نون
میکرد حذف کردند اضرب شد و از این قبیل است لا تهنن
ماضی وی اهان است از باب افعال مضارع تهین لا تا داخل
شد لا تهن شد بحذف عین الفعل که یا بود که لا تهین شد
نون تاکید خفیفه را حذف کردند اکتفا بفتحه کرده لا تهن شد
لم یعلما که تثنیه بنا شد فعل مضارع است موضوع از برای
مفرد مذکر غایب در اصل لم یعلم بود نون تاکید خفیفه لاحق شد
لم یعلمن شد نون قلب کردند بالف لم یعلما شد و در قران
امده لنسفعا فعل مضارع است موضوع از برای متکلم مع الغیر
ماضی وی سفع لام ابتدا در سر او در امد لنسفع شد نون
خفیفه لاحق شد لنسفعن شد نون خفیفه را قلب بالف کردند
لنسفعا شد تفقد فعل امر است موضوع از برای مفرد مونث
غایب ماضی فقد مضارع یفقد بنی مفرد مونث تفقد
لام امر غایب بر سرش در امد یا بجزم افتاد لتفقد شد چون
جزم زاد دلالت بر لام بود لام را انداختند تفقد شد اهرق

الاهانة خوار کردن
کز

العلم دانستن
کز

السفع کشیدن
و گرفتن
کز

اهرق فرو ریخت
من غیر المصادر
کز

بواسطه التقاء ساکنین [illegible] نون تاکید خفیفه [illegible]

باید کرد مثل کُذِّبَتْ ثَمُودُ و هر رائی که بعد از یا ساکن باشد در محل وقف نازک باید گفت خواه
مضموم و خواه مکسور و خواه مفتوح و در غیر وقف تفخیم باید گفت و هر رائی که بعد از
الف ساکن ماقبل مفتوح باشد در محل وقف او را مفخم باید نمود مثل اَبْصَارَ وَاَنْهَارِ
و اما در محل وصل ترقیق باید کرد و دیگر هر رائی که ساکن ماقبل مکسور باشد کما

بعد از آن حرف استعلا باشد او را تفخیم باید نمود با صاد در سه موضع میباشد در

فعل ماضی است موضوع از برای مفرد مذکر غایب از باب افعال
اراق بود مجرد وی روق نقل کردند بباب افعال اروق
شد نقل حرکت واو بماقبل کردند واو را قلب با لف کردند
اراق شد ها را بغیر قیاس در میان همزه و را زیاد کردند
اهراق شد

الاسطاع [illegible] کردن کنز

اسطاع فعل ماضی است و در اصل طوع
بود نقل بباب افعال کردند اطوع شد حرکت واو را بماقبل
داده قلب بالف کردند اطاع شد سین بغیر قیاس در میان همزه
و طا زیاد کردند اسطاع شد ولیکن را مضارع بهر یق مباح

التراکب سوار شدن [illegible] کنز

و ثانی را بطمع راکب فعل امر است از باب مفاعله مجرد
او رکب است نقل بباب مفاعله کرده شد بزیادتی الف
در میان فاء الفعل و عین الفعل راکب شد مثل قاتل مضارع
یراکب مخاطب تراکب چون امر بنا کنی حرف مضارع می افتد و حرکت
آخر بجزم می افتاد راکب شد جمع مذکر مخاطب راکبوا می آید چون
نون خفیفه لاحق شود التقاء ساکنین شود میان واو جمع
و نون خفیفه چون ضمه دلالت بواو دارد واو حذف شد

رکب

سورهٔ توبه ارصادا و در سورهٔ والفجر لبالمرصاد و در سورهٔ عم مرصادا للطاغین
و طا در یک موضع واقع شده است در سوره انعام فی قرطاس و قاف در دو
موضع در سورهٔ توبه من کل فرقة و در سورهٔ شعراء کل فرق خلافست بعضی
تفخیم گفته اند بنا بر اصل قاعده و بعضی ترقیق بنا بر آنکه راء در میان دو کسره واقع
شده است و باید

رکب بصورت اسم فاعل و تنوین تمکن نیست و همچنین است صحیح
و غالبوا قاتل وقت که تنوین علامت نون خفیفه باشد نه تنوین
که در فعل داخل نمیشود قرن بکسره و فتح قاف هر دو خوانده اند
در هر دو صورت امر است موضوع از برای جمع مونث مخاطبه
در صورت اول از باب دوم ماضی قرر است راء اول را در راء
ثانی ادغام کردند قر شد از القرار مضارع یقر مخاطب تقر
جمع مونث مخاطبه تقررن چون امر بنا کردیم تا که حرف مضارع
بود ما بعد او ساکن همزه وصل مکسوره در اول در آمد
اقررن شد چون مضاعف را حذف لاحق میشود حرکت راء
اول بماقبل نقل کرده انداختند و از همزه بی نیاز شد حذف
کردند قرن شد و در صورت دوم از باب چهارم میباشد ماضی
وی قرر مضارع یقرر و باقی اعلال چنانست که مذکور شد

قرار و آرام دادن و آرام گرفتن کنز

یوسوسون فعل مضارع موضوع از برای جمع غایب از باب
افعلال مجرد وی وسوس مثل دحرج نقل کردند بباب
افعیلال وسوس شد یوسوس و در اصل [illegible] قلب

وسوس وسواس در دل انداختن کنز

و باید دانست که در قرآن هر جا که کلمهٔ الله واقع شده نظر بما قبل آن میکنند اگر ما قبل لفظ
لفظ جلاله مفتوح یا مضموم است تفخیم باید نمود مانند اِنَّ اللهَ وَ اَیَّدَ اللهُ وَفَضْلُ اللهِ
وَعَلَيْكُمُ اللهِ و امثال اینها و هر جا که قبل لفظ جلاله مکسور باشد ترقیق باید نمود
مثل بِاللهِ وَفِي اللهِ وَلِلهِ و مانند اینها و دیگر در

بالف کردند یاسنوس شد نقل کسرهٔ واو بما قبل کرده شد و
ما قبل مکسور قلب بیا شد یاسنین شد جمع مذکر غایب یاسنینو
می باید اِبْلَنْبال فعل ماضی است موضوع از برای مفرد مذکر
غایب از باب افعنلال مجرد وی وَلْوَلَ است نقل بباب افعنلال
کردند اِوْلَنْوَلَ شد واو ساکن ما قبل مکسور را بیا قلب کردند
اِیلَنْوَلَ شد فتحهٔ واو را بما قبل وی که نون است نقل کردند واو
در اصل متحرک ما قبل مفتوح را قلب بالف کردند ایلَنْال شد
ازالت مصدر باب فعالت در اصل ازیال بود مثل فعال
نقل حرکه یا بزا کردند و یا در اصل متحرک ما قبل مفتوح را قلب
بالف کردند التقا ساکنین شد میان الفین الف منقلب از یا
افتاد ازال شد و تا را عوض از یا محذوف آوردند
تا مصدر حذف فی عوض نشود ازالت شد اقامت و اخالت و امثالها
و غیرها و هم چنین است قَیِّبِینَ صفت مشبهه است در اصل
قیبن مثل صدیق جمع مذکر قیبنو می باید حالت نصب و جر جمع
چون بنا کردند واو مبدل شد قَیِّتَیِّینَ شد فرجین نیز صفت

ولوال و واویلا گفتن من غیر المصادر کر

قس پیروی کردن و طلب کردن سخن چینی کردن و تمنا خریدن گر

هر جائی که آخر کلمه ها مضموم باشد چون وصل بکلمهٔ بعد کنند واوی اظهار کنند
مثل اِنَّهُ هُوَ وَمَا لَهُ اَخْلَدَهُ و اگر ها مکسور است در محل وصل یائی ظاهر کنند
مانند بِهِ اُنْثَاءَ و اگر در آخر کلمه تاء نا شد در محل وقف تا را بها بدل کنند
مثل وَالْاٰخِرَه

مشبهه است اصلش فرج بود جمع مذکر فرجون می باید حالت نصب
و جر فرجین است اصبو فعل مضارع است موضوع از برای
متکلم وحده از باب اول معتل اللام ماضی صبا مضارع یصبو
مثل غزا یغزو و متکلم وحده اصبو مثل اغزو و قاعده است که
چون فعل مضارع در جواب امر واقع شود اضمار ان میکنند
چنانکه در کتب نحو مذکور است پس اصبوا بسبب ان شرطیه مقدره
مجزوم شد و لام الفعل که واو است افتاد اصب شد مُدْهَامَّتَانِ
اسم فاعلت موضوع از برای تثنیه مؤنث از باب افعیلال
ماضی ادهام مضارع یدهام مجرد دهم از یدهام چون اسم
فاعل اشتقاق شود حرف مضارع می افتد و میم مضموم بجایش
آید و آخر تنوین زائده شود زیرا که ما قبل آخر نزد فاعل کسره
دارد و نزد مفعول فتحه اما بحسب تقدیر مختلف است چنانکه
در کتب صرف مذکور است مفرد مؤنث مدهامة می آید بزیادت
تاء تانیث و تثنیه مؤنث مدهامتان مثل یتبقه فعل مضارع
است موضوع از برای مفرد مذکر غایب از باب افتعال مجرد وی

الغزو جهاد کردن کر

ادهام سیاه شدن و سیاه نمودن چیزی از غایت سبزی گر

واگر گوید اما تاء کشیده که زاید در تاء است بتاء وقف کنند مثل جنّات وبنات
وحافظات واشباه اینها و دیگر باید دانست که حرف مد سه است الف ساکن
ما قبل مفتوح و واو ساکن ما قبل مضموم و یاء ساکن ما قبل مکسور و سبب مد

یاء متحرک ما قبل مفتوح را قلب با لف کردند اوتقی شد ع

وقی است نقل کردند بباب افتعال اوتقی شد واو ما قبل
مکسور را بجهت مناسبت کسره بیا بدل کردند بار ابتا کردند
اتتقی شد تاء را در تا ادغام کردند اتّقی شد مضارع وی
یتّقی عطف کرده شد بحرف شرط چنانچه حق تعالی میفرماید
وَمَنْ یُطِعِ اللهَ وَرَسُولَهُ وَیَخْشَ اللهَ وَیَتَّقْهِ لفظ من متضمن
ان شرطیه است ویطع مجزوم باو وهرچه مجزوم باشد پس
یاء یتّقی که لام الفعل است بجزم می افتاد یتق شد بعد از آن
ها ساکن را در آخر وی در آوردند یتقه شد پس از آن
یا یتقی که بجزم می افتاده بود کان لم یکن وانگاشتند گویا که قاف
لام الفعل یتقی شده چون عطف الشرط و عطف بر شرط مثل شرط
که میباید مجزوم باشد قاف را ساکن کردند التقاء ساکنین
شد میان قاف و ها لفظ ها را کسره دادند چونکه ساکن بود
ما قبل نیز ساکن شد یتقه لم یلد فعل مضارع است موضوع — شلع
از برای مفرد مذکر غایب از باب ورم ماضی وَلَدَ مضارع یولد — الولاد زائیدن ح
واو واقعه میان یا مفتوح و کسره لازمه ثقیله حذف کردند یلد شد

لم

دو است همزه و سکون پس اگر حرف مد و سبب مد در یک کلمه باشد مثل
جاءَ وشاءَ انرا مد متصل گویند وهرگاه حرف مد و سبب مد در دو کلمه باشند
انرا مد منفصل گویند مثل یا ایها و آمنوا انفقوا واگر الف ساکن
ما قبل مفتوح بتشدید رسیده باشد مثل والصافات

لم جازم در آمد لم یلد شد بعد از آن عین الفعل را که لام
است ساکن کردند برای تشبیه و تخفیف زیرا که کتف در — شلع
اصل کتف بود عین الفعل که تا است ساکن کردند کتْف
شد ولم یلد را نیز تشبیه بوی کرده حرکت عین الفعل را
حذف کردند التقاء ساکنین شد میان لام و دال دال را
فتحه دادند لم یلدْ شد بسکون لام و فتح دال وهمچنین است — الانطلاق رفتن کرد
انطلق امر است از باب انفعال بود در اصل انطلق بود لام را
ساکن کردند برای تشبیه بکتف التقاء ساکنین شد میان
لام و قاف قاف را فتحه دادند انطلقَ شد و اعلال یتقه ولم
یلد وانطلق لما شرح المفصل نتوفینک فعل مضارع است — موافق ع
موضوع از برای متکلم مع الغیر از باب تفعل وفی مجرد نقل
کرده شد بباب تفعل توفّی شد مثل تکسر مضارع تتوفّی
یاء متحرک ما قبل مفتوح را قلب با لف کردند نتوفی شد متکلم
مع الغیر نتوفّی می اید نون تاکید ثقیله در آمد نتوفین شد

صفّاً این را مدغم گویند و هرگاه در اول سوره کلمهٔ واقع شده باشد که آن کلمه را
چون تلفظ نمائی سه حرف ظاهر شود مثل یٰسٓ و قٓ و حروف مد داشته باشد
آنرا لازم گویند و بدانکه این بر سه قسم است
کاف ضمیر مفعول در امدنتوفنیک شد ینصرن بفتح ضاد
فعل مضارع از برای جمع مونث غایبه از باب انفعال مجرد وی
ینصر نقل کرده شد بباب انفعال انصر شد بزیادت
همزه و نون در اولش چنانکه قاعدهٔ این بابست ینصیر می آید
یاء متحرک ما قبل مفتوح را قلب بالف کردند ینصاشد چون
ینفتا د چون نون جمع مونث در آید ما قبل خود را ساکن
کند التقاء ساکنین میشود میان الف و را الف می افتد ینصرن
میشود مثل ینقدن اشکوا بالف جمع صورة فعل مضارع
موضوع از برای متکلم وحده از باب اول ماضی شکی یا متحرک
ما قبل مفتوح را قلب بالف شد شکی مضارع یشکو امی آید
غایتو قاعدهٔ اهل عربیت است که در معتل هرگاه ان
صیغه اراده تعدد و کثرة کنند در پیش واو الف نویسند
تا بحسب صوت نیز مشابهت بجمع داشته باشد همچنانکه در تفسیر
است امتنا فعل ماضی است موضوع از برای مفرد مذکر
مخاطب مجرد موت نقل بباب افعال کردند اموت حرکت واو نقل

و از هر مخرجی حرفی باز باده بیرون می اید مخرج همزه و هاء زیرترین حلقست
و مخرج عین و حاء میانه حلقست و مخرج غین و خاء ابتدای حلقست و مخرج
قاف و کاف زیرترین زبانست و انچه برابر اوست از حنک
بما قبل شد واو در اصل متحرک ما قبل مفتوح را قلب بالف
کردند امات شد چون ضمیر متحرک لاحق شود ما قبل خود
ساکن کند التقاء ساکنین میشود میان الف و تا الف می افتد
و از جمع مونث گرفته تا اخر است پس مخاطب امت شد تا
اول را در ثانی ادغام کردند امت شد و نا ضمیر متکلم مع الغیر است
و مفعول در اخر لاحق شود امتنا و همچنین است اجیبتنا
مجرد جیب نقل کرده شد بباب افعال اجیب شد یا را قلب کردند
احبا شد مفرد مخاطب اجبت می اید که ضمیر مفعول است در اخر
لاحق شد اجبتنا شد لم یک در اصل لم یکن بود لام الفعل
که نون است انداخت بغیر قیاس لم یک شد و در قران امده لم اک
بغیا فاتبعون امر است موضوع از برای جمع مذکر مخاطب
از باب افتعال اتبع شد تا را در تاء ادغام کردند اتبع شد مضارع
یتبع می اید جمع مذکر مخاطب یتبعون چون امر بنا کنی تا می افتد
ما بعد وی ساکن همزهٔ وصل مکسوره در اولش و در او در اوردند
و نون بجزم می افتاد ابتعوا با ضمیر متکلم در اخرش ملحق شد ما قبل

مخرج نون است

اینها باید دانست که عدد دندانها سی و دو است شانزده ملصق بفک اعلی و شانزده ملصق بفک سفلی و از این جمله چهار پیش دندان را ثنایا گویند و چهار دندان دیگر را رباعیات گویند دو در طرفین ثنایای علیا و دو در طرفین ثنایای سفلی و چهار دندان دیگر انیاب است دو در طرفین رباعیات علیا و دو در طرفین رباعیات سفلی و چهار دندان دیگر ضواحک است که در وقت خنده نمایان میباشد دو در طرفین انیاب علیا و دو در طرفین انیاب سفلی و چهار دندان دیگر ضرس است دو دو طرفین ضواحک علیا و دو در طرفین

بلکه بواسطهٔ مناسبت با کسره یا بدل داد و ضع واو ضمه بسکون
است و کسره دادن ضمه ممکن نون و قاعده که نون عماد نیز گویند
در میان واو و یا داد و ردند اتبعُوِنَّ شد چون کسره دلالت
بر یا داد و یا را انداختند فاتبعونّ شد بقرب فعل ماضی است
رباعی مجرد مثل دحرج و یا نفس کلماست نه حرف مضاع بمعنی
فعل ماضی است موضوع از برای جمع مؤنث غایبه بمعنی مجرد است
مثل حسن چون جمع مؤنث رسید بمعنی شود مثل حَسُنَّ نون
اول را در ثانی ادغام کردند بمعن شد قلم تراش دیش سه صیغه
است متصل بخوانند تا غلط انداز باشد تفصیل انکه قلت
فعل ماضی است موضوع از برای مفرد مذکر مخاطب از باب
اول و داش نیز فعل ماضیست موضوع از برای مفرد مذکر
غایب اصلش ویش واو متحرک ما قبل مفتوح را قلب بالف
شد داش شد و از باب ولش و دیش نیز فعل ماضی است
از باب اول موضوع از برای مفرد مذکر غایب مبنی از برای
مجهول اصلش دیش چون بیع چون مجهول بنا را مضموم شد کردند

وواو

ضواحک سفلی و هشت دندان دیگر طواحن است یعنی اسیا چهار در طرفین
اضراس علیا و چهار در طرفین اضراس سفلی و چهار دندان دیگر نواجذ است
دو در طرفین طواحن علیا و دو در طرفین طواحن سفلی بدانکه

حروف تهجی بیست و نه حرف است و هر حرف را مخرج است و بعضی مخرج ان ... است و بعضی مخرج ان اقصای حلق است ... میگویند از اقصای حلق ابتدا میکند و اما قول اصح انست که همزه و ها مخرج ان قصبهٔ شش است و ان میان وسط حلق است و عین و حا مخرج ان است و غین و خا مخرج ان منتهای حلق است و ان

دیا مکسور کرده یا ها را نقل بما قبل کردند بعد از سلب حرکهٔ ما قبل و یا را حذف کردند
دیش شد دو فعل امر است موضوع از برای مفرد مذکر
از باب افعوال مجرد وی وی نقل کرده شد بباب افعوال
و قاعده ثلاثی مجرد بباب افعوال است که همزه در اول
وی زیاد کنند و واو مشدد در میان عین الفعل و لام الفعل
اِوْوَوّی شد مثل اِجلوّذ مضارع یوووی می‌باید نقل فتحه
عین الفعل بسوی فاء الفعل کردند واو متحرک ما قبل مفتوح را
قلب بالف کردند التقاء ساکنین شد میان الف و واو مدغم
الف افتاد یووی شد ضمه بر یا ثقیل بود انداختند
یووی شد و مخاطب تووی می‌باید چون امر بنا کنیم تا حرف
مضارع می‌افتد و لام الفعل نیز بجزم می‌افتد و وِ باقی ماند
اَلَیْتُ فعل ماضی از برای متکلم وحده اصلش اللَلْتُ اجتماع
مثلین در کلمه ثقیل و ادغام متعذر بواسطهٔ سکون لام ثانیه
لام اخیر را قلب بیا کردند اَلَیْتُ شد ساءٍ و جاءٍ اسم فاعل
اصلهما ساوِءٌ و جایِئٌ قلب کردند واو و یا را بهمزه مثل صائن و بائع

وان مخرج غین وخاست واین مخارج احروف حلق سیکویند چهارم

لهات است ولهات زبان کوچك را کویند وانچه برابر وی است از کام بالا

تا مجهول باشند بر فعل خود که ساء وجاء است ساءٍ وجاءٍ شد

همزه دویم را ی کردند بواسطهٔ انکسار ماقبل هر دو جائی وسائی

فاعل اعلال غاز ورام هذا عند سیبویه وعند الخلیل اصلهما

ساوِءٌ وجاوِءٌ بعد ازان اعلال غاز ورام کردند شاو جا شد

وقول الخلیل مرجح لقلة التغییر که اسم فاعل مرا بی حرکة همزه را بماقبل

دادند وهمزه را حذف کردند مری شد ضمه ماقبل بود حذف

کردند مَرِیَه متحرك ماقبل مفتوح را قلب بالف مراة شد اهتدی فعل

مضارع از باب افتعال اصلش یهتدی حرکة تا را بماقبل نقل کردند

که ها است وتا را در دال ادغام کردند یهدّ شد فتحه ها را بدل

بکسره کردند از مناسبت که دال یهدّی شد اهدِ فعل امر است از باب دویم

از تبیین کردند حرف مضارع را حذف کردند ما بعدش ساکن ابتدا بساکن

متعذر همزه وصل مکسوره در آوردند واخر را بجزم کردند بحذف لام الفعل

ابن شعر اهدنّ امر حاضر از برای جمع مذکر از باب دویم موکد بنون

تاکید خفیفه تهدون کرفته اند حرف مضارع را حذف کردند ما بعدش

ساکن همزه وصل مکسوره متعذر واخر را بجزم کردند بحذف نون اهدوا

هر یك بتا قلب صح

بود نقل کردند عین الفعل را بموضع لام الفعل ولام الفعل را بجای عین الفعل ساوِءٌ وجاوِءٌ شد صح

شد

وان مخرج قاف وکاف است پنجم میان زبانست با میان حنك اعلی وان

مخرج جیم وشین ویاست واین مخرج لحروف شجریه میکویند ششم

شد نون تاکید خفیفه ملحق شد اهدونْ شد التقاء ساکنین

میان واو ونون واو را حذف کردند اهدنْ شد اوف فعل مضارع

از باب افعال از برای واحد متکلم است در جواب امر واقع شد

اخر او مجزوم است بحذف لام الفعل اوفِ فعل امر حاضر از برای واحد

مذکر از تاوفی کرفته اند که اصلش تُوْفِیُ کست حرف مضارع را حذف

کردند ما بعدش متحرك اخر را جزم کردند بحذف لام الفعل اوف

شد استخار فعل ماضی است از باب استفعال او استخیر بود حرکه

یا را بماقبل نقل کردند یا در اصل متحرك مفتوح را قلب با لف کردند

استخار شد بعد از دخول همزه استفهام همزه باب در درج ساقط

شد استخار شد مختر اسم فاعل از باب افتعال در اصل

مختیر بود فا الفعل باب افتعال یا بود بتا قلب کردند وتا را در

تا ادغام کردند مختر شد بر اسم فاعل بمعنی نیکوکار رحیم

اسم فاعل از مبالغه بمعنی راحم رحیم یعنی نیك مهربان تمت

قد قوبل هذه النسخة مع نسخة الاصل الذی جمعه المحقق

مولانا محمد صالح طاب الله ثراه وجعل الجنة مثوه کتبه عبد رضا ۱۲۰۰

ثمانیه زبانست که از انرا حافه

زبانست که از جانب راست یا چپ

میکویند از جانب اضراس علیا وابن

ولیه ینها اضراس علیا وضاد را حافه

مخرج ضاد است وضاد از جانب چپ

وضع یمینی میکویند مخرج استطاله

زبانست واین مخرج تکرار وسط

کویند هفتم کنار زبان

زبانست یعنی زبان لیکن

وبن دندان ضو لطه علیا

وان مخرج لام است هشتم

اندان فاصله از ان

مزیج

و این مخرج نون است نهم سر زبانست و نیمی دندان ثنایای علیا مخرج ظا و ذال و ثا
و دال است و این مخرج انطعیه گویند دهم یازدهم سر زبانست بین دندان
ثنایای سفلی و این مخرج صاد و سین و زاست

بسم الله الرحمن الرحیم

حمد بیحد خداوندی را که مد طول استطالت الف را دلیل استقامت بر مدعای
سالک راه کرداینده و درود غیر معدود بر سیدی را که دست قدرت حق که
او بر حقیقت شمار او اضح ساخت و شهباز همت او را بقله قاف دنی فتدلی
پرواز داد و کحل جواهر عیون اعیان اهل علم و عمل را که پیروی صاحب نامه مدینة
العلم و علی بابها و لولا ما نجانا نحضرت علیه الصلوة و السلم ایمانا کنا ناظر و کلمات
اندر روشن کردانیدند و التحیة علی المعارف و التحیة علی المعارف و المعروف
علی صاحب هذه الکلمات و الکاتب فان هذه الکتاب مدعو ابهاب الالف
بتمیز با حرکات الثلث الموصوف و این الفاظ مختصر چند است که چاره نیست مر
نویسندگان را از داشتن این قدر چه که هر که این مقدار ندانند بحقیقت نویسندگان
نتوانند باب الالف المفتوح الله خدا انبیا پیغمبران اولیا دوستان
اصفیا پاکان دوستان انس آرام و صدق انفاس نفسها ابدان تنها ارواح
جانها ادمغه مغزهای سر امثله سبلها نکتها امل جمع احرار آزادگان ابرار نیکان
اشرار بدان انوار روشنیها افعال کردارها اوثان آثار جمع اثر امنا ایمنی امر
فرمان اوامر فرمانها امانت نگاه داشتن چیزی امین بی خیانت الکن کند زبان
امور پناه چشم اعشی شب کور اجهر روز کور اعمی نابینا اعناق گردنها ایادی
نکوییها اعادی دشمنان احبا دوستان اصحاب یاران اقارب و اقربا خویشان
اب پدر ابا پدران امل امید امال جمع انصبی اجل وقت اخوال جمع اعما
معروفان ایتام بی پدران اسرار رازها الله اکبر است خدا بزرگتر است ازهمه

وصف

و این مخرج حروف صفیره میگویند دوازدهم سر دندان ثنایای علیا است
با شکو سفلی است و این مخرج فا است سیزدهم چهاردهم پانزدهم
میان شفتین است و این مخرج با و میم و واو است
وصف کرده شود الله اعلم خدا دانا تر است اولی اولی تر است ادام الله عمره
خدا دراز کند عمر او را ادام الله عزه پاینده دارد خدا عزت او را امداد مددها
اعداد شمارها اطراف کنارها اخلاف بازماندگان اخیار نیکان اکابر بزرگان
اکابر پادشاهان افضال عطا افاضل مهتران امانت نهادها امین استوار اجر مزد
اجور مزدها اسیر گرفتار اول پیش آخر پس اهل زن و فرزندان آل قوم و خویشان
اشغال شغلها اعمال کارها اخلاق خلقها ابکم روز نام مردم آداب ادبها
اسباب سببها اغراض غرضها اخبار خبرها امثله مثالها ادعیه دعاها آفات آفتها
اعضا اندامها اوقات وقتها اوقاف وقفها ادله دلیلها اهبت ساز و آلت
اوتاد میخها ابدال گزیدگان اعراب عربان اجل بزرگتر اخص خاص تر احد یکی
افضل فاضلتر اقضی القضاة قاضی تر قاضیان اقصی دورتر ادنی نزدیکتر
اعظم بزرگتر ایمان سوگندها اوباش ناکسان اذوال دنبالان اقران و اکفا
همسران باب الالف المضموم انس آرام اناس مردمان اخت خواهر
امور کارها اطروش کر اصول اصلها ام مادر امنا امینان امهات مادران
اسبوع هفته باب الالف المکسوره اصبع انگشت اظهار پیدا کردن
افراد جدا کردن اعتماد پشت واگذاشتن بکسی اجتناب دور شدن اقبال
روی بچیزی آوردن ادبار پشت بر کردن افضال کرم نمودن استقبال پیش باز
رفتن اجلال بزرگ داشتن ارسال رسول و با نامه فرستادن اطلاع دیده ور
ور شدن بر چیزی اهمال فرو گذاشتن اجازت روا داشتن استقامت
راست بودن استهانت خوار داشتن انقیاد گردن نهادن اخبار آگاه کردن ابقاض

ان

اما بتفصیل واو باید غنچه شود و بهم بچسبد و بآواز وزی لب گفته
شود و این مخرج احروف شفویه گویند شانزدهم
هوای دهن است که از اجوف گویند

از خواب در جهانیدن اخفاض بزیر نهادن ابرام ریج نمودن و محکم
کردن اعادت واگردانیدن اشادت بانگشت نمودن احسان نیکوئی
کردن امارت پادشاهی کردن اعراض روی بگردانیدن التقات
بیکدیگر رسیدن اجتماع فراهم اودن ابتهاج شاد شدن احتباس
باذکرفتن ابتدا اول کار انتها آخر کار و تمام شدن التجا پناه گرفتن
انقضا سرامدن مدت مضا کذرانیدن اجرام راندن اقتدای
از پی کسی رفتن استعانت یاری خواستن احتیاج نیازمند شدن
اختلاج جستن اندام اباحت مباح داشتن افادت فایده دادن استفادت
فایده خواستن اخبار خبر گوید اعتبار عزت گرفتن اداد پیوسته راندن
اجبار واکراه هیچ کاری داشتن اخلاص صافی شدن استشمام بو شنیدن
احترام حرمت داشتن انتظار چشم داشتن احتراز پرهیز کردن اخفا
پنهان کردن استظهار هم پشت بودن استمداد مدد خواستن
انبساط گستاخی البتاس پوشیدن استخارت بهتری خواستن
استدامت دوام خواستن استماع گوش فرا داشتن التزام
در خویشتن گرفتن انقراض باخر رسیدن ایضاح روشن کردن
ایذاء رنجانیدن و عیب کردن اشتکاء گله کردن انزواء در گوشه
نشستن استغاثت فریاد خواستن اغاثت فریاد رسیدن اشتکا
کردن کشتی کردن استحقار حقیر داشتن اعتذار عذر خواستن

في شرائط الوضو

وان الف ساکن ماقبل مفتوح و واو ساکن ماقبل مضموم و یاء
ساکن مکسور ما قبل باشد مثل جاه و شو و جیج تمت

احکام حکم کردن استیناس انس گرفتن و راحت رسیدن
امتیاز جدا کردن اعتصام باز رفتن انتشار پراگنده شدن ویران
کنده کردن ابتهال زاری کردن اتعاظ پند پذیرفتن ابطال و ابلاغ
رسانیدن استعطاف مهربانی جستن استمتاع برخورداری
گرفتن استضاد دست بستن انقطاع بریده شدن انتقام کینه کشیدن
اضافه چسبانیدن استیصال از بیخ برکندن استحالت نابودن
امتحان آزمودن ادخار ذخیره نهادن اتمام تمام کردن اختبال
کردن کشتی کردن اناه درنگ کردن استیذان دستوری
خواستن ایراد در آوردن اجالت بزدادن امام مهتر
قوم شدن اسم نام افساد بزبان آوردن اصلاح با صلاح
در آوردن ارشاد راه نمودن اسراف از حد بیرون بردن

وازین قبیل لغات بسیاراست
چون مبتدیان را ناچار
بود از دانستن
اینها و اینچند
کلمه تحریر
شد
تمت

في ذکر صفات ثبوتيه
صفات تسعه
که مرا محقق است مدام
که اهل معرفتی یاد کن علی الدوام
حیات قدرت علم است و باز سمع بصر
وجود وحدت خواهش باتفاق کلام

[illegible]

[illegible]

هذا کتاب منتخب المسائل

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلم علی خیر خلقه محمد و آله
الطاهرین و لعنة الله علی اعدائهم اجمعین عرض از تحریر این
کلمات شرعیه اثبات است که جمعی از برادران دینی و احبای یقینی
از این اصغر کمتر و احقر افقر خواهش فرمودند که بعضی از مسائل
لازمه واجبه دین مبین از آثار انور اطهر و اطیب اظهر آقای بزرگوار
و سید عالی مقدار العلام الفهام العالم القمقام فخر المجتهدین
رئیس الفقهاء والاصولیین آقا سید حسین آقا سلمه الله تعالی
مثل اصول الدین و فروع الدین و مقدمات نماز و مقارنات و
شکیات و سهویات و مبطلات و غیرها بوجه اختصار بل خیلی مختصر بجهة فهمیدن
عوام الناس و حفظ کردن بچها بلکه جوانهای تازه مکلف نفعش
عام و ثوابش از برای روز قیام ذخیره ما لا کلام بشود امتثالاً لامرهم
شروع بنوشتن این وجیزه کردم که انشاء الله تعالی بعد انتفاع اصغر این
از دعای خیر فراموش نفرمایند و اصل بانی و کاتب را یاد فرمایند اصول
الدین و هی پنج است اول توحید یعنی خداوند عالم هست

و واحد است بدو دلیل عقلی و نقلی اما عقلی پس ما میبینیم بچشم و
میدانیم بعقل که هیچ بنا بدون بنا و هیچ اثر بدون موثر نمیشود فلهذا عقل
حکم میکند باینکه این آسمان باین بلندی و بزرگی و بخشش و این خورشید
و ماه و ستارها و زمین و باد و بارش و سایر مخلوقات لامحاله بدون
بنا و مدبر و خالق نمیشود پس بنا و مدبر این و سایر اشیاء خالق عز شانه
هست و اما نقلی بدلیل آیه قرآن قل هو الله احد یعنی بگو یا محمد
خدا یکیست و در آیه دیگر فرمود لو کان فیهما آلهة الا الله لفسدتا
یعنی هرگاه در زمین و آسمان خالق متعدد باشند هر آینه فساد
میکنند دوم عدل یعنی خداوند عالم عادل است و ظالم نیست
بدو دلیل عقلی و نقلی اما عقلی اینکه همچنین خدا اینکه زمین و
آسمان خلق کرده است باید من جمیع الجهات از صفتهای بد و مذموم منزه و
مبرا باشد صفت ظلم از بدترین صفتهاست در او وجود نمیباشد و نقلی
آیه شریفه و ما ربک بظلام للعبید علاوه بر این در چندجا از قرآن
بر ظالمان و منافقان لعنت کرده است چطور میشود ذات واجب الوجود
استغفر بالله متصف باین صفت مذموم منحوس بود و بر خودش
لعنت کند العیاذ بالله سیم نبوت یعنی صد و بیست و چهار هزار پیغمبر
همه انبیا آمدند و رفتند اول ایشان حضرت آدم ابو البشر علی نبینا و آله

جناب ختم المرسلین محمد بن عبد الله صلی الله علیه و آله چهارم امامت
یعنی علی بن ابیطالب تا باز داولادش وضع مطلق و امام بر حق جناب
پیغمبر آخر الزمان محمد بن عبد الله صلی الله علیه و آله هستند علی
بن ابیطالب حسن بن علی حسین بن علی علی بن الحسین
زین العابدین محمد بن علی باقر جعفر بن محمد صادق موسی بن
جعفر کاظم علی بن موسی رضا محمد بن علی تقی علی بن محمد نقی
حسن بن علی عسکری حجت بن الحسن قائم علیهم السلم همه ابن طاها
تشریف برده اند مگر قائم علیه السلم که خواهد آمد عجل الله فرجه
بحق محمد و آله پنجم معاد یعنی بعد امردن برگشتن و زنده شدن
و قیامت و حساب و کتاب و میزان و صراط و بهشت و جهنم همه بر حق اند
فروع دین ده تا است اول نماز دوم روزه سیم خمس چهارم زکوة پنجم
حج ششم جهاد و آن بر دو قسم است اکبر و اصغر اکبر جهاد بنفس است و اصغر دعوت
کردن هفتم امر بمعروف هشتم نهی از منکر نهم تولی یعنی باید با دوستان
جناب امیر المومنین دوست بودن دهم تبری یعنی با دشمنان جناب امیر
المومنین دشمن بودن مقدمات نماز هفت است اول طهارت یعنی
غسل و وضو و تیمم و تیمم خواه بجهة غسل یا بجهة وضو یکضرب کفایت
میکند احوط دو ضرب است دوم ازاله نجاست از بدن و از لباس مگر

خون کمتر از درهم بغلی و آنهم غیر از خون قروح و جروح باشد
که خون جروح و قروح معفو است بغیر از خون حیض و استحاضه و نفاس
که یکذره از اینها نماز را باطل میکند و اما خون حیوان غیر مأکول
اللحم حتی خون نجس العین مثل سگ و خوک و کافر از معفو است
ولیکن احوط اجتناب است خون نواسیر هم از قروح است سیم پوشیدن
عورتین و آن از مرد قبل و دبر و بیضتین است و از زن جمیع اجزاء
بدن الا رو و دستها از بند و پاها تا مچ ساق و شرط است در ساتر
شش چیز اول پاک باشد دوم مباح باشد سیم تذکیه اگر پوست
یا جزء حیوانی باشد که حیوة در آن قرار میگیرد و اعتبار این شرط
در حیوانیکه خون جهنده دارد بی اشکال است پس با علم تذکیه
نماز باطلست هر چند هفتاد دفعه اش و تراش داده باشد چهارم
اجزاء حیوان حرام گوشت نباشد پنجم جامه مردان از طلا نباشد
ششم جامه مردان از ابریشم خالص نباشد چهارم و پنجم جای
غصبی و جامه غصبی نباشد جزئی باشد یا کلی هر چند بند زیر جامه باشد
نمازش باطلست و هرگاه کسی در قیمت همه لباسها که در نماز میپوشد
یکپول مال سادات خواه خمس و خواه مال امام علیه السلم باشد نمازش
باطلست ششم قبله شناختن یعنی نمازیکه میکند رو بطرف قبله

مکنند

نکند و بغیر از قبله هیچ جانب جایز نیست یعنی باطلست هفتم
شناختن وقت نمازهای پنجگانه یومیه مفتاح نماز ده تا است
چهار تا از آن رکنست و چهار تا غیر رکن و دو تا از رکنست و نه
از غیر رکن آن چهار تا که رکنست اول تکبیرة الاحرام زیاد شدن
تکبیرة الاحرام عمداً و سهواً و جهلاً و غفلةً نماز را باطل میکند
دوم قیام تکبیرة الاحرام نه قیام قرائت کسی در وقت گفتن تکبیرة
الاحرام حرکت کند بهر قسم از عمد و سهو و جهل و غفلة نمازش
باطلست قیام متصل برکوع هم رکنست سیم رکوع زیاد و کم شدن
او نیز نماز را باطل میکند عمداً و سهواً مگر در نماز جماعت که
در آن زیاد شدن رکوع معفوّ است چهارم سجدتین دو تا سجده
رکنست نه یکی اگر کسی یک سجده زیاد کند نمازش باطل نیست و آن
چهار تا که رکن نیست اول قرائت حمد و سوره اگر کسی سهواً حمد
و سوره را نگفت برکوع رفت نمازش باطل نیست نماز را تمام کند
بعد دو سجده سهو احتیاطاً بکند دوم ذکر رکوع یا ذکر کبیر
که سبحان ربی العظیم و بحمده باشد یکدفعه یا سه دفعه سبحان الله
که ذکر صغیر است کفایت میکند سیم ذکر سجود یا یکدفعه گفتن
سبحان ربی الاعلی و بحمده یا سه دفعه سبحان الله گفتن و یکدفعه

سبحان الله گفتن کفایت نمیکند نه در رکوع و نه در سجود چهارم
تشهد و سلام اما تشهد تماماً واجبست اما سلام اول داخل
بسلام نماز و درود دوم و سیم مخیر است هر کدام را پیش کند
از نماز بیرون میشود السلام علیکم سلام است و رحمة الله و برکاته
برای احتیاط است اما آن دو تا که غیر از رکنست و نه تا غیر رکن اول نیت
است دوم موالات یعنی پی در پی بجا آوردن سهواً در نماز شش تا
اول بجهة کلام زیاد بشرط اینکه آن کلام از فقرات قرآن و کلمات دعا
نباشد پس اگر کسی دو کلام از او صادر شود با فاصله یعنی آیه از قرائت
و یا رکعتی از رکعات فاصله باشد بعد از نماز دو دفعه سجده سهو
با دو تشهد و سلم بجا آورد دوم بجهة سلام زیاد یعنی اگر کسی
در رکعت اول یا رکعت دوم و سیم السلام علینا و علی عباد الله
الصالحین السلام علیکم بگوید باید بعد از نماز دو سجده سهو با
تشهد و سلم بجا بیاورد سیم بجهة تشهد فراموش شده بعد از
نماز اول واجبست قضای تشهد را بخواند بعد دو سجده سهو با
تشهد و سلم بجا بیاورد چهارم بجهة سجده واحده فراموش شده بعد از
نماز قضای سجده را بجا بیاورد و بعد دو سجده سهو با تشهد و سلم
بجا بیاورد پنجم شک میان چهار و پنج بعد از سر برداشتن از سجده دوم

بنا را بر چهار میگذارد و بعد دو سجدهٔ سهو وجوباً بجا میآورد
ششم بجهة قیام در محل قعود و قعود در محل قیام مثلاً اگر
کسی در رکعت دوم تشهد را فراموش کرد و برخاست و در حال قرائت
بخاطرش آمد که قرائت را ترک کرده قیام را منهدم سازد و تشهد
بخواند و برخیزد قرائت را از سر گیرد و نماز را تمام کند بعد دو سجدهٔ
سهو بجهة قیام زیاد که شکست بجا بیاورد و مبطلات نماز سیزده چیز است
اول حدث مطلقاً اگر چه در میم آخر السلام علیکم باشد دوم عمداً
تکفیر است و آن گذاشتن یکی از دو دستها بر روی دیگری است بنحوی که
عامه میکنند مطلقاً مگر در تقیه که در آن واجب است سیم التفات کردن
بتمام بدن بطرف پشت سر یا بجانب یمین یا بجانب یسار بلکه ما بین یمین
و یسار نیز اگر بنحوی باشد که بیرون رود بسبب آن از استقبال اگر
عمداً بعمل آورد نماز باطل است چهارم تکلم کردن است هرچند بیک
حرف مهمل باشد که تا دو حرف حاصل شده باشد بسبب اشباع حرکه
اول آن ها یا بیک حرف که مفهم معنی باشد بدلالت مثل قِ و لِ
نمازش باطل است پنجم بار یا کنارد نمازش باطل است ششم قهقهه
کردن و آن خنده ایست با آواز که با مد و ترجیع باشد و اگر کسی
خود داری کند از قهقهه بنحوی که اگر خود داری نمیکرد قهقهه

میکرد

میکرد نیز باطل است همچنین اگر گریه کردن بجهة امر دنیوی اما گریهٔ
آهسته از خوف خدا و بر سید الشهدا علیه السلام سبب باطل بلکه مطلوب
است هفتم فعل کثیر یا قلیل بعمل آوردن که صورت نماز را برهم میزند
هشتم و نهم خوردن و آشامیدن اگر چه قلیل باشد و اما فرو بردن
چیزیکه در دهن است ضرر ندارد دهم گفتن آمین بعد از قرائت
حمد و سوره مطلقاً باطلست مگر در تقیه یازدهم شک کردن در عدد
نماز دو رکعتی یا سه رکعتی از فرایض و در دو رکعت اول از نمازهای
چهار رکعتی پیش از اکمال سجدتین باطلست دوازدهم زیاد و کم
کردن جزئی از اجزای نماز خصوص در قرائت قطعاً باطلست سیزدهم
خواندن دو سوره در رکعت واحده از نماز واجب نمازش باطلست شکیات
بر بیست و دو قسم است پنج قسم از آن اعتبار ندارد و هشت قسم باطلست
و نه قسم محل دارد یعنی صحیح است اما پنج قسم که اعتبار ندارد اول
بعد از سلام دوم بعد از محل سیم بعد از وقت چهارم کثیر الشک پنجم
شک امام و مأموم و اما هشت قسم که باطلست اول در نماز دو رکعتی
دوم در نماز سه رکعتی سیم در نماز چهار رکعتی پیش از اکمال سجدتین
که پای دو در میان باشد چهارم شک در میان دو و پنج پنجم شک در میان
چهار و پنج در حال رکوع و بعد از رکوع تا بعد از سر برداشتن از سجدهٔ دوم

ششم

ششم شک در میان سه و شش هفتم شک در میان چهار و پنج و شش هشتم
شک در اینکه چند رکعت کرده است باطلست و از نه قسم که صحیح
است اول شک در میان دو و سه که در هر جا باطل مگر بعد از سر برداشتن
از سجدهٔ دوم بعد از فکر بنا بر سه میگذارد و نماز را تمام میکند و بعد از
تمام کردن یک رکعت ایستاده یا دو رکعت نشسته نماز احتیاط بخواند دوم شک
میان دو و چهار در هر جا باطل مگر بعد از سر برداشتن از سجدهٔ دوم بنا
بر چهار گذارد بعد از تمام کردن دو رکعت ایستاده نماز احتیاط بخواند سیم
شک میان دو و سه و چهار در هر جا باطل مگر سر برداشتن از سجدهٔ دوم
بنا بر چهار گذارد و بعد از تمام کردن دو رکعت ایستاده و دو رکعت
نشسته نماز احتیاط بخواند و احوط بلکه اقوی تقدیم دو رکعت ایستاده
بر دو رکعت نشسته چهارم شک میان سه و چهار در هر جا صحیح بنا بر چهار
گذارد بعد از تمام کردن دو رکعت نشسته یا یک رکعت ایستاده نماز احتیاط بخواند
پنجم شک میان چهار و پنج در حال قیام قیام را میشکند و مینشیند بنا
بر چهار گذارد و بعد از تمام کردن دو رکعت نشسته نماز احتیاط بجا آورد و دو
سجدهٔ سهو وجوباً بجهت قیام شکسته بکند ششم شک میان چهار و پنج
بعد از سر برداشتن از سجدهٔ دوم بنا بر چهار گذارد و بعد از تمام کردن دو سجدهٔ
سهو وجوباً بجهت شک میان چهار و پنج بجا آورد و در رکوع و میان

سجدتین باطلست چنانکه در آن هشت قسم باطل گذشت هفتم شک
میان سه و چهار و پنج در هر جا باطل مگر در قیام بعد از شکستن قیام بنا
بر چهار گذارد نماز را تمام کند بعد از تمام کردن دو رکعت ایستاده نماز
احتیاط بگذارد و دو سجدهٔ سهو بجهت قیام شکسته بکند هشتم شک میان
پنج و شش در هر جا باطل مگر در قیام قیام را میشکند بنا بر چهار میگذارد
بعد از تمام کردن دو سجدهٔ سهو بجهت شک میان چهار و پنج و دو سجدهٔ
دیگر بجهت قیام شکسته بجا آورد نهم شک میان سه و چهار و پنج در هر جا
باطل مگر در قیام قیام را میشکند بنا بر چهار گذارد بعد از تمام
کردن دو رکعت ایستاده و دو رکعت نشسته نماز احتیاط بجا آورد و دو سجدهٔ
سهو بجهت قیام شکسته بجا آورد مستحبات نماز پنج چیز است اول عمامه مخصوص
بجهت پیشنماز دوم ردا و عبا بجهت مردان نه زنان اگر زن لباس مرد
بپوشد و بالعکس نماز باطلست مگر در ولایتی که عادت زنها ابنا
پوشیدن عبا است مثل عربستان سیم پیراهن پوشیدن چهارم نماز
کردن در نعل عربی و آن غیر از کفش عربیست پنجم مستحبست انگشتر
با خود داشتن و پیش از کردن بند و مانند آن مکروهات لباس مصلی
چهار چیز است اول نماز کردن در لباس زن و لباس سیاه هم در مرد و هم در زن
بلکه هر لباسی که رنگ آن تیره باشد دوم نماز در ساتری که بشره را

بپوشاند لیکن بجهة نازکی آن شیئی از عورت نمایان باشد سیم نماز در
یک پیرجامه هر چند یا پیراهن نازک نباشد چهارم لنگ بستن از روی
پیراهن پنجم بیرون آوردن دو طرف ردا یا غیر آن از زیر بغل راست یا چپ
و انداختن آن بر شانه چپ یا راست ششم بستن کمر بکمربند یا شال
هفتم دهان خود را با پارچه بستن هشتم نقاب و بیختن زنان نهم
بستن بندهای قبا دهم نماز کردن در جامه کسیکه پروا از نجاست ندارد
یازدهم نماز کردن در جامه که در آن صورت باشد و هم در انگشتری
که نقش صورت دارد دوازدهم نماز در چیزیکه پشت پا را بپوشاند و ساق
پا برهنه باشد سیزدهم با خود داشتن انگشتر آهن و از این قبیل است
آهنیکه پوشیده نباشد چهاردهم مکروه هست زن نماز در خلخال
که با آواز باشد بلکه هر چیزیکه خاطر شخص را پریشان نماید مکروهات
نماز نه چیز است اول نفخ موضع سجود یعنی جای سجده را پف کردن
دوم بازی کردن با دست و پا و غیر اینها یا بریش و یا سبل یا غیر اینها
سیم آب دهن انداختن چهارم ترق انگشتان شکستن پنجم خمیازه
کشیدن ششم دمر دره کردن از روی اختیار هفتم آه کشیدن هشتم
ناله کردن نهم حبس بول و غایط کردن مادامیکه بحد ضرر نرسانیده
پس در آن هنگام حبس نمودن حرام است اگر چه اقوی صحت نماز است

ان

انمسائلیکه جناب آقا سید حسین آقا سلمه الله با مغفور و مرحوم
شیخ مرتضی اعلی الله مقامهما اختلاف دارند اینهاست اول مسئله
کشمش و شیره کشمش در هر صورت پاکست احوط اجتناب است دوم مسئله
جوراب ساق کوتاه در نماز بی عیب است سیم مسئله تسبیحات اربعه یکدفعه
واجبست احوط سه دفعه است چهارم مسئله فشار در چیزهای قابل
فشار در آب کر یا جاری بمحض زوال العین پاکست فشار نمیخواهد
پنجم مسئله مقابل یا پهلوی همدیگر ایستادن مرد و زن عیب ندارد
ششم مسئله ادغام واجب نیست هفتم مسئله وقف بحرکه و وصل
بسکون لازم نیست هشتم مسئله قضای نماز یکی نمیداند بترتیب
واجب نیست نهم حمل نجاست مطلقا بی عیب است دهم مسئله اگر دست مسح
کنند در وقت مسح سر مخلوط شود با آب اعضای دیگر وضو بی عیب است
یازدهم مسئله نماز مستحبی یا نماز قضا گذاردن بی عیب است دوازدهم
مسئله چاقو تا یقین نداشته باشد که از استخوان حیوان حلال گوشت
است نمیتواند نماز گذاردن سیزدهم مسئله غساله استنجا پاکست به
شرط اول تعدی فاحش نکرده باشد دوم نجس علاحده از خارج با وی نرسد
سیم آب استنجا را تغییر نداده چهاردهم مسئله سجده سهو بجهة
قیام در محل قعود و قعود در محل قیام واجبست پانزدهم مسئله

نداحد

نداخل در اغسال مطر بسبب است شانزدهم مسئله تیمم بیک ضربت
هم در غسل وهم در وضو مجزیست هفدهم مسئله شك میان چهار
وپنج در حال قیام صحیح است هجدهم استنجا بسنك سه گوشه بی
عیب است نوزدهم مسئله جواز قنوت بفارسی بسبب است بیستم
مسئله پاك بودن وقت صبح صادق در روزه سنتی بسبب است بیست و یکم
مسئله فرو بردن نخامه در روزه مضر بسبب است مگر انکه از خارج بر گرداند
در سجود باطلست بسبب است بیست و دوم سلام عند نماز گذاردن و نکردن
جوابش بسبب است بیست وسیم مسئله پوست از لب یا جوشش یک
با سر کچل یا بدن جدا میشود پاکست بیست و چهارم مسئله
صابون و هندوانه و خربزه با آب کر یا جاری پاك میشود
بیست و پنجم تقلید بر میت حرام است بیست و ششم مسئله خمی که
روغن داشته باشد سر که گذاشتن در آن عیب ندارد بیست و هفتم
مسئله آب مشتبه بنجس با آب پاك یعنی دو کاسه آب یکی نجس و یکی
پاك وضو بگیرد بیکی و بعد از اعضا وضو را بشوید با آن دیگری
و وضو بسازد با بقیه آب بی عیب است بیست و هشتم جاهلی بنجسی
آب وضو و غسل غصبی باشد باطلست بسبب است و نهم کوزه
که کافر بسازد و یا نان بپزد بعد از فرو بردن بکر یا جاری و شستن

آب بغیر از پاکست سی ام مسئله پوشیدن زن با خود زاد در نماز تا
ساق ضرور نیست سی و یکم مسئله بول طفل شیرخواره پسر باشد بمجرد
ریختن آب پاکست سی و دوم مسئله اگر کسی در نماز جماعت سلام را
پیش از امام قضا بگوید اگر چه قصد انفراد نکرده باشد بسبب است
مسئله اگر کسی نماز جمعه را با جماعت بخواند اعاده ظهر واجب نیست
بلکه احتیاط است مسئله اگر کسی دستمال حریر بگردن بندد چنانکه
رسم است در بعضی از اهل دنیا اگر چه خیلی بزرگ باشد بسبب است مسئله
تقلید بنا کردن مستحبات میشود همچنانکه مسئله را یاد گرفت و عمل
کرد تقلید است مسئله اگر کسی در کنار آب بنشیند با یکدست آب بدست
دیگر بشوید مخرج پاك میشود بشرط اینکه از بالا آب بریزد مسئله در قاطعه
صیغه های شرعیه بلکه میتوانند تعیین خارجی واقع کنند مسئله شیر در
پستان میته پاکست و بسبب ملاقات محل دوشیدن از سر پستان نجس
نمیشود خواه از حلال گوشت باشد غیر ان اگر چه در غیر ان احوط اجتناب
است مسئله خون تخم مرغ محکوم است در وجوب اجتناب اما خوردن
سفیدی ان محل اشکالست و احوط احتیاط است مسئله در وقت طهارت
گرفتن از غایط تفاوت ندارد دیدار امر است پیش از آب یا آب
پیش اندست بمخرج برسد الحمد لله تعالی کمال دقت مقابله شد

تقدمة هذه الرسالة بسم الله الرحمن الرحيم الشريفة الرضوية

الحمد لله الذي اعز اولياء الاسلام بين سيد الانام عليه وعلى آله الصلوة
والسلام الذين هم هداة الخلق وولاة الحق ما دارت الشمس في البروج
الاسيّ غوث الاسلام علم الهدى المنتظر خاتم الائمة وقسيم الهدى عليه وعلى
آبائه الغر الميامين الانجبين التحية وبعد فقد مرّ بي في بعض مطالعاتي
كتب الادبية وتحف العربية مجموعة عجيبة الطريقة في هذا الفن مستطرفة محتوية
على نكات في مغزى البلاغة لا تجد بمثالها ولم ينسج على منوالها اعلى ناصر
فظفرت في غوص لججها جواهر محجتها بيضاء ورسالة غراء تتلألأ
من بين مطالبها المعاني التي بين الكواكب في سمط نضيد قد
انتظمها الامام الهمام مرضيّ الامة ثامن الائمة الرضا المرتضى المجتبى
علي بن موسى عليهما السلام حين استدعى المأمون المغضوب منه ان يكتب له جزءا
من معالم الدين وتيسر للعمال ان يطالعها وتشوقت على مطالعتها
ووجدتها كثير الجدوى وقليل الكتاب فخطر بالبال ان اطبع هذا المطبوع
حسبة للنفع ووقوع يمنهم وكرامة الله على انتشار آثارهم وانبثاث
اخبارهم حتى تكون نفعها عاما لاسيما في هذا العام المبارك
على اتفاق اربع اجتماع الغيبة وتجديد مراسم الشريف من بعد

ما كان

من كتاب كلام الملوك الناصر الدين شاه قاجار ملوك الكلام

ما كان في خمس عام لها الحرج على الانام كالشدة بعد الفرج — كبعد الشدة الفرج
وبارك الله به في شهر ملك السلطان الاعظم والخاقان الافخم ملك الملوك
والحسن السلوك الذي منّ الله تعالى بوجوده المسعود على الانام وشيد
اركان الاسلام بعزيمته وتيسير السعود بنصرته ملكه المحمود السلطان
ابن السلطان ابن السلطان والخاقان ابن الخاقان ابن الخاقان ادام الله
ظلاله العلى على رؤس الانام لنجاح الفرقان بالقرآن فاستنسختها وطبعتها
وجعلتها هدية معنوية وعطية نبوية لمن آمن بالله واليوم الآخر
وتمسك بولاية ائمتهم واقتدى بهداية ائمتهم وانا الخادم للشريعة البيضاء
وحامي الدولة الغراء معز الدولة بهرام ميرزا
ومن ذلك كلام علي بن موسى الرضا عليه السلام
فمن كلامه قوله وقد ارسل اليه المأمون الفضل بن سهل
ذا الرياستين فقال له احب ان تجمع لي من الحلال والحرام
والفرائض والسنن فانك حجة الله على خلقه ومعدن العلم
فدعا الرضا عليه السلام بدواة وقرطاس وقال للفضل
اكتب بسم الله الرحمن الرحيم حسبنا شهادة

ان لا

ان لا اله الا الله احداً صمداً لم يتخذ صاحبة ولا ولداً
قيوماً سميعاً بصيراً قوياً قائماً باقياً نوراً عالماً لا يجهل
قادراً لا يعجز غنياً لا يحتاج عدلاً لا يجور خالق كل شيء
ليس كمثله شيء لا شبه له ولا ضد ولا ند له ولا كفو وان
محمداً عبده ورسوله وامينه وصفوته من خلقه سيد
المرسلين وخاتم النبيين وافضل العالمين لا نبي بعده ولا
تبديل لملته ولا تغيير فان جميع ما جاء به محمد هو الحق المبين
نصدق به وبجميع من مضى قبله من رسل الله وانبيائه
وحججه ونصدق بكتابه الصادق لا يأتيه الباطل من بين
يديه ولا من خلفه تنزيل من حكيم حميد وان كتابه المهيمن
على الكتب كلها وانه حق من فاتحته الى خاتمته نؤمن بمحكمه
ومتشابهه وخاصه وعامه ووعده ووعيده وناسخه و
منسوخه واخباره لا يقدر واحد من المخلوقين ان يأتي
بمثله وان الحجة والدليل من بعده على امير المؤمنين و
القائم بامور المسلمين والناطق عن القرآن والعالم

المهيمن القاهر الغالب الجامع

باحكامه

باحكامه اخوه وخليفته ووصيه الذي كان بمنزلة هرون
من موسى علي بن ابي طالب امير المؤمنين وامام المتقين
وقائد الغر المحجلين يعسوب المؤمنين وافضل الوصيين
بعد النبيين وبعده الحسن والحسين ع واحداً بعد واحد
الى يومنا هذا عترة الرسول واعلمهم بالكتاب والسنة و
اعدلهم بالقضية واولاهم بالامامة في كل عصر وزمان
وانهم عروة الله الوثقى وائمة الهدى والحجة على اهل
الدنيا حتى يرث الله الارض ومن عليها وهو خير الوارثين
وان كل من خالفهم ضال مضل تارك للحق والهدى و
انهم المعبرون عن القرآن الناطقون عن الرسول بالبيان
من مات لا يعرفهم ولا يعرف اسمائهم بآبائهم مات ميتة
جاهلية وان من دينهم الورع والعفة والصدق و
الصلاح والاجتهاد واداء الامانة الى البر والفاجر و
طول السجود والقيام بالليل واجتناب المحارم وانتظار
الفرج بالصبر وحسن الصحبة وحسن الجوار وبذل المعروف

الغرة في الجبهة بياض فوق الدرهم مجمع

وكف

وكف الاذى وبسط الوجه والنصيحة والرحمة للمؤمنين
ثم الوضوء كما امر الله في كتابه غسل الوجه واليدين و
مسح الرأس والرجلين واحدة فريضة واثنتان اسباغ
ومن زاد اثم ولم يوجر ولا ينقض الوضوء الا الريح و
البول والغائط والنوم والجنابة ومن مسح على الخفين
فقد خالف ولم يجز عنه وضوءه وذلك ان عليا عم خالف
القوم في المسح على الخفين فقال له عمر رايت النبي ص
يمسح فقال له علي ع قبل نزول سورة المائدة او بعد
قال لا ادري قال علي لكنني ادري ان رسول الله ص
لم يمسح على خفيه منذ نزلت سورة المائدة والاغتسال
من الجنابة والاحتلام والحيض والغسل يوم الجمعة
والعيدين ودخول مكة والمدينة وغسل الزيارة و
غسل الاحرام ويوم عرفة واول ليلة من شهر رمضان
وليلة تسع عشرة منه واحدى وعشرين [وثلث وعشرين] منه سنة و
صلوة الفريضة الظهر اربع ركعات والعصر اربع

اسباغ الوضوء اتمامه واكماله صح

ركعات

ركعات والمغرب ثلث ركعات وعشاء الاخرة اربع
ركعات والفجر ركعتان فذلك سبع عشرة ركعة
والسنة اربع وثلثون ركعة منها ثمان قبل الظهر وثمان
بعدها واربع بعد المغرب وركعتان من جلوس بعد
عشاء الاخرة تعد واحدة وثمان في السحر والوتر ثلث
ركعات وركعتان بعد الوتر والصلوة في اول الاوقات
وفضل الجماعة على الفرد بكل ركعة الفي ركعة ولا تصلي
خلف فاجر ولا تقتدي الا باهل الولاية ولا تصل في جلود
الميتة ولا جلود السباع والتقصير في اربع فراسخ بريد
ذاهب وبريد جاء اثني عشر ميلا واذا قصرت افطرت والقنوت
في اربع صلوات في الغداة والمغرب والعتمة ويوم الجمعة
صلوة الظهر وكل القنوت قبل الركوع وبعد القراءة
والصلوة على الميت خمس تكبيرات وليس في صلوة الجنائز
تسليم لان التسليم في صلوة الركوع والسجود وليس
لصلوة الجنازة سجود ولا ركوع ويربع قبر الميت ولا

يسنم

ينسى والجهر ببسم الله الرحمن الرحيم في الصلوة مع فاتحة
الكتاب والزكوة المفروضة من كل مائتي درهم خمسة دراهم
ولا يجب فيما دون ذلك وفيما زاد في كل اربعين درهم
ولا تعطى الا اهل الولاية والمعرفة وفي كل عشرين دينارا
نصف دينار من جميع المال مرة واحدة والعشر من الحنطة
والشعير والزبيب وكل شيء يخرج من الارض من الحبوب
اذا بلغ خمسة اوسق ففيها العشر ان كان يسقى سيحا وان
كان يسقى بالدوالي ففيها نصف العشر للمعسر والميسر و
يخرج من الحبوب القبضة والقبضتان لان الله لا يكلف
نفسا الا وسعها ولا يكلف العبد فوق طاقته والوسق
ستون صاعا والصاع خمسة ارطال وهو اربعة امداد
والمد رطل وربع رطل برطل العراق وقال الصادق
هي تسعة ارطال بالعراقي وستة ارطال بالمدني و
زكوة الفطر فريضة على كل راس صغير او كبير حر او عبد
من الحنطة نصف صاع ومن التمر والزبيب صاع ولا

لا ينسى اي لا يرتفع مجمع

السيح الماء الجاري المنبسط على الارض مجمع

يجوز ان يعطى غير اهل الولاية لانها فريضة واكثر
الحيض عشرة ايام واقله ثلثة ايام والمستحاضة تغتسل
وتصلي والحائض تترك الصلوة ولا تقضي وتترك الصيام
وتقضيه ويصام شهر رمضان لرؤيته ويفطر لرؤيته
ولا يجوز التراويح في جماعة وصوم ثلثة ايام من كل شهر
في كل عشرة ايام يوما خميسا من العشر الاول واربعا
من العشر الاوسط والخميس من العشر الاخر وصوم شعبان
حسن وهو سنة وقال رسول الله ص شعبان شهري و
شهر رمضان شهر الله وان قضيت فائت شهر رمضان
اجزاك وحج البيت من استطاع اليه سبيلا والسبيل
زاد وراحلة ولا يجوز الحج الا متمتعا ولا يجوز الافراد
والافراد الذي يعمله العامة والاحرام دون الميقات
لا يجوز قال الله تعالى واتموا الحج والعمرة لله ولا
يجوز في النسك الخصي لانه ناقص ويجوز الموجوء والجهاد
مع امام عادل ومن قاتل فقتل دون ماله ورحله

ونفسه فهو شهيد ولا يحل قتل احد من الكفار في دار
التقية الا قاتل او باغ ذلك اذا لم تحذر على
نفسك ولا اكل اموال الناس من المخالفين وغيرهم
والتقية في دار التقية واجبة ولا حنث على من
حلف تقية يدفع بها ظلما عن نفسه والطلاق
بالسنة على ما ذكر الله عز وجل وسنة نبيه ولا
يكون طلاقا بغير سنة وكل طلاق يخالف الكتاب فليس
بطلاق وكل نكاح يخالف السنة فليس بنكاح ولا
يجمع بين اكثر من اربع حرائر واذا طلقت المراة
ثلث مرات للسنة لم تحل له حتى تنكح زوجا غيره وقال
امير المؤمنين عليه السلام اتقوا المطلقات ثلثا
فانهن ذوات ازواج والصلوة على النبي صلى الله
عليه وآله في كل المواطن عند الرياح والعطاس
وغير ذلك وحب اولياء الله واوليائهم وبغض
اعدائهم والبرائة منهم ومن ائمتهم وبر الوالدين وان

كانا

كانا مشركين فلا تطعهما وصاحبهما في الدنيا معروفا
لان الله يقول اشكر لي ولوالديك الي المصير وان
جاهداك على ان تشرك بي ما ليس لك به علم فلا
تطعهما قال امير المؤمنين عليه السلام ما صاموا
ولا صلوا ولكن امروهم بمعصية الله فاطاعوهم ثم قال
اني سمعت رسول الله صلى الله عليه وآله يقول من اطاع
مخلوقا في غير طاعة الله جل وعز واتخذ الها من دون
الله وذكاة الجنين ذكاة امه وذنوب الانبياء صغائر
موهوبة لهم بالنبوة والفرايض على ما امر الله لا عول
فيها ولا يرث مع الوالدين والولد احد الا الزوج و
المراة وذو السهم احق ممن لا سهم له وليست العصبة
من دين الله والعقيقة عن المولود الذكر والانثى
يوم السابع ويحلق راسه يوم السابع ويسمى يوم
السابع ويتصدق بوزن شعره ذهبا او فضة و
ان افعال العباد مخلوقة خلق تقدير لا خلق تكوين

لا عول اي ليس فيها عائلة الصداع مجمع

ولا

ولا نقول بالجبر ولا بالتفويض ولا تأخذ البريء بجرم
السقيم ولا يعذب الله الابناء الاطفال بذنوب
الاباء وانه قال ولا تزر وازرة وزر اخرى وان
ليس للانسان الا ما سعى والله يغفر ولا يظلم ولا يفرض
الله على العباد طاعة من يعلم ظلمهم ويغويهم ولا يختار
لرسالته ويصطفي من عباده من يعلم انه يكفر ويعبد
الشيطان من دونه وان الاسلام غير الايمان كل
مؤمن مسلم وليس كل مسلم مؤمن لا يسرق السارق
حين يسرق وهو مؤمن ولا يشرب الشارب حين يشرب
الخمر وهو مؤمن ولا يقتل النفس التي حرم الله بغير الحق
وهو مؤمن واصحاب الحدود لا مؤمنين ولا كافرين
وان الله تعالى لا يدخل النار مؤمنا وعده الجنة
والخلود فيها ومن وجبت له النار بنفاق او فسق او كبيرة
من الكبائر لم يبعث مع المؤمنين ولا جهنم الا بالكافرين
وكل اثم دخل صاحبه بلزومه النار فهو فاسق ومن

اشرك او كفر او نافق او اتى كبيرة من الكبائر و
الشفاعة جائزة للمستشفعين والامر بالمعروف
والنهي عن المنكر باللسان واجب والايمان اداء
الفرائض واجتناب المحارم والايمان هو معرفة
بالقلب واقرار باللسان وعمل بالاركان والتكبير في
الاضحى خلف عشر صلوات تبتدئ من صلوة الظهر
من يوم النحر وفي الفطر في خمس صلوات تبتدئ
بصلوات المغرب من ليلة الفطر والنفساء تقعد عشرين
يوما لا اكثر منها وان طهرت قبل ذلك صلت والا
فالى عشرين يوما ثم تغتسل وتصلي وتعمل عمل المستحاضة
ويؤمن بعذاب القبر ومنكر ونكير والبعث بعد الموت
والحساب والميزان والصراط والبراءة من ائمة
الضلال واتباعهم والموالاة لاولياء الله وتحريم
الخمر قليلها وكثيرها وكل مسكر خمر وكلما اسكر
كثيره فقليله حرام والمضطر لا يشرب الخمر فانه تقتله

وتحريم كل ذي ناب من السباع وكل ذي مخلب من
الطير وتحريم الطحال فانه دم والجري والطافي و
المارماهي والزمار وكل شيء لا يكون له قشور
ومن الطير ما لا يكون له قانصة ومن البيض كلما
اختلف طرفاه فحلال اكله وما استوى طرفاه فحرام
اكله واجتناب الكبائر وهي قتل النفس التي حرم الله
وشرب الخمر وعقوق الوالدين والفرار من الزحف
واكل مال اليتامى ظلما واكل الميتة والدم ولحم
الخنزير وما اهل به لغير الله من غير ضرورة واكل
الربا والسحت بعد البينة والميسر والبخس في الميزان
والمكيال وقذف المحصنات والزنا واللواط وشهادة
الزور واليأس من روح الله والأمن لمكر الله
والقنوط من رحمة الله ومعونة الظالمين والركون
اليهم واليمين الغموس وحبس الحقوق من غير عسر
والمكر والكفر والاسراف والتبذير والخيانة

والزنابير نوع من السموك مجمع
القانصة للطير بمنزلة المعدة للانسان مجمع
الركون الميل مجمع
الغموس ...

وكتمان

وكتمان الشهادة والملاهي التي تصد عن ذكر الله
مثل الغناء وضرب الاوتار والاصرار على الصغائر
من الذنوب فهذه اصول الدين والحمد
لله رب العالمين وصلى
الله على نبيه وآله
وسلم تسليما
كثيرا

تمت الرسالة الشريفة في يوم الجمعة
شهر ربيع المولود على يد اقل الكتاب
ابن محمد علي محمد حسين
الكلپايگاني

١٢٩٤
بسعي واهتمام عاليجناب فضايل ومعارف اكتساب السلالة السادات
والانجاب جناب آقائي آقا سيد اسحق ابن رحمت وغفران
پناه رضوان آرامگاه حاجي سيد رضي
لاريجاني اتمام يافت
١٢٩٤

الا الحكم بجوع عن حمد قتل بسيف جه
الى النار يسقط
من كان على الحكم وجبت له النار
يوم القيامة على الصراط الجنة
الحكم على ما ركان جزاء جهنم الجنة
الاثم نعم عن كمه في قوله تعالى
قال الذين كفروا للذين امنوا

الجنة جهنم جهنم قل

مممم ×× ≡ ن ـ ـ

چار میم و دو چلیپا سه خطک کوسه نونی عیان شش نقطک
تو عجب بیت شعر مرا مشت ارزن عقیل پاره وارک